

ISSN : 0378-2816
E-ISSN: 2667-7644

FELSEFE ARKİVİ

Archives of Philosophy
Archives de Philosophie
Archiv für Philosophie

Sayı/Issue: 49, Yıl/Year: 2018

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Papers and the opinions in the Journal are the responsibility of the authors.

Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası,
hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
*This is a scholarly, international, peer-reviewed, open-access journal published
biannually in June and December.*

Sahibi / Owner

İstanbul Üniversitesi / *Istanbul University*

Yayın Sahibi Temsilcisi / Representative of Owner

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Arkivi Dergisi
sahibi adına temsilcisi Prof. Dr. Hayati DEVELİ (İstanbul, Türkiye)
*Representative of the owner on behalf of Istanbul University Faculty of Letters
Journal of Archives of Philosophy is Prof. Dr. Hayati DEVELİ (Istanbul, Turkey)*

Sorumlu Müdür / Director

Murad OMAV

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü,
34459 Beyazıt İstanbul - Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00 /15998
E-mail: felsefearkivi@istanbul.edu.tr
<http://felsefearkivi.istanbul.edu.tr>

Yayıncı Kuruluş / Publishing Company

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü,
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed in

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.
2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu,
İstanbul - Türkiye
www.ilbeymatbaa.com.tr
Sertifika No: 17845

DERGİ YAZI KURULU / MANAGEMENT

Baş Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Cengiz ÇAKMAK

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Editörler / Editors

Doç. Dr. Özgüç GÜVEN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Murad OMAV

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Yayın Koordinatörü / Publication Coordinator

Dr. Didem ÇOBAN SARI

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Dil Editörleri / Language Editors

Dorian Gordon BATES

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Alan James NEWSON

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ayhan BIÇAK

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Doç. Dr. Katarzyna GAN-KRZYWOSZYŃSKA

Adam Mickiewicz University, Poznań, Polonya

Doç. Dr. Piotr LEŚNIEWSKI

Adam Mickiewicz University, Poznań, Polonya

Prof. Dr. Ayhan ÇİTİL

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Abderezak BELAGROUZ

Université de Sétif, Sétif, Cezayir

Prof. Dr. Ernest WOLF-GAZO

The American University in Cairo, Kahire, Mısır

Prof. Dr. Ioannis VANDOULAKIS

Hellenic Open University, Atina, Yunanistan

Prof. Dr. Jean-Yves BÉZIAU

University of Brazil in Rio de Janeiro, Brezilya

Prof. Dr. Martine LEIBOVICI

Université Paris Diderot Paris 7, Fransa

Dr. Hab. Mariusz TUROWSKI

University of Wrocław, Poznań, Polonya

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Hüseyin SARIOĞLU

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Enver ORMAN

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Uğur EKREN

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Yücel YÜKSEL

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Cüneyt KAYA

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Abdurrahman ALİY

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Doç. Dr. Nazlı İNÖNÜ

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Doç. Dr. Mehmet GÜNENÇ

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Doç. Dr. Nedim YILDIZ

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Doç. Dr. Ertan KARDEŞ

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Doç. Dr. Cahid ŞENEL

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Vedat KAMER

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Arzu İBİŞİ TEMELLİ

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Egemen KUŞCU

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Vicdan, İtaat ve Otoritenin Kısa Bir Tarihi
A Short History of Conscience, Authority and Obedience
Nedim Yıldız 1-12
- Baumgarten'ın Felsefesinde Estetik ve Mantık
Aesthetics and Logic in Baumgarten's Philosophy
Gamze Keskin 13-22
- Dil ve Politika İlişkisi Üzerine Bir Soruşturma: Dilin Politik Felsefeye Sağlayabileceği İmkânlar
An Inquiry into the Relation between Language and Politics: Possibilities Provided by Language to Political Philosophy
Emine Canlı 23-36
- Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesi'ne Girişi
Competing Paradigms: On the Reception of German Philosophy at Istanbul University
Pascale Roure 37-51
- David Kaplan'da Bağlam Duyarlı Terimlerin Anlambilimi Üzerine
David Kaplan's Theory of Context Sensitive Terms
Zeynep Düzen 53-63

A Short History of Conscience, Authority and Obedience

Vicdan, İtaat ve Otoritenin Kısa Bir Tarihi

Nedim Yıldız¹

¹Assoc. Prof. Department of Philosophy,
Faculty of Letters, Istanbul University,
Istanbul, Turkey

ORCID: N.Y. 0000-0002-0113-7127

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Nedim Yıldız,
Department of Philosophy, Faculty of Letters,
Istanbul University, Istanbul, Turkey
E-mail/E-posta: nedimyildiz@istanbul.edu.tr

Submitted/Başvuru: 02.10.2018

Revision Requested/Revizyon Talebi:
11.10.2018

Last Revision Received/Son Revizyon:
16.10.2018

Accepted/Kabul: 22.10.2018

Citation/Atf:

Yıldız, Nedim. "A Short History of Conscience,
Authority and Obedience." *Felsefe Arkivi* 49
(2018): 1-12.
<https://doi.org/10.26650/arc2018-589758>

ABSTRACT

The issue of conscience and authority has long been on the agenda of moral philosophy. In particular, the views of John Locke and Thomas Hobbes came to the fore when there was freedom of religion and conscience. Their views continue to influence the moral philosophers of today's world. In terms of organizing and maintaining individual and social relationships, different perspectives from past to present have been made possible by taking into account the common life practices. In today's world, the social configurations that have changed compared to the past and the problems arising from the encounter of different ethnic and social groups have caused re-emergence of solidarity in a common theme. The concept of cultural relativism, which is one of these common themes, refers to the evaluation of exposed judgments within the internal dynamics of culture. On the other hand, shaping of universal human rights and social solidarity on an intercultural ground makes the existence of an additional theme inevitable in terms of harmony and sustainability: conscience.

Conscience is related to the commonization of the common living commitments and being in solidarity in sustaining social relations. Predicating the relations to be formed on the basis of conscience upon an essentialist foundation does not run parallel to the continuous reshaping of solidarity in practical life. In the absence of essentialist truths, and outside the original ethnic relativity, a new and sustainable togetherness starts to be shaped within these practices. Therefore, one of the themes that will spring to mind will be the values education. There are studies that include the answers given to the questions that come to mind about the theoretical possibilities of this and the determination and interpretation of the values already positioned in the practical structures.

Keywords: Conscience, obedience, authority, *Synderesis*, John Locke, Thomas Hobbes, Stanley Milgram, Erich Fromm, Agnes Heller

ÖZET

Vicdan ve otorite konusu uzun zamandır ahlak felsefesinin gündemindedir. Özellikle, John Locke ve Thomas Hobbes'in görüşleri, din ve vicdan özgürlüğü söz konusu olduğunda ön plana çıkmıştır. Onların görüşleri, bugünün dünyasının ahlak felsefecilerini etkilemeye devam etmektedir. Bireysel ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve sürdürülmesi açısından geçmişten günümüze değin benimsenen farklı bakış açıları gelmiştir. Bu farklı bakış açılarının imkanı, ortak yaşam pratiklerinin

göz önüne alınmasıdır. Günümüz dünyasında, değişen sosyal yapılar ve bir araya gelen farklı etnik ve toplumsal grupların birbirleriyle karşılaşmasından dolayı pek çok problem açığa çıkmaktadır. Bu problemlerin çözüm denemeleri, ortak temaların bulunmasına bağlıdır. Bu ortak temalardan birisi olan kültürel görelilik anlayışı, farklı kültürlerden gelmiş olmaktan kaynaklanan ahlaki yargıların, kültürlerin kendi iç dinamikleri içinde değerlendirilmesi gerektiğine göndermede bulunur. Diğer yandan, evrensel insan hakları ve sosyal dayanışmanın kültürler arası zeminde şekillendirilebilmesi ve sürdürülebilmesi, ek bir başka temanın varlığını kaçınılmaz kılar: Vicdan.

Vicdan, sosyal ilişkilerin sürdürülmesinde ortak yaşam bağlılıklarının kişiler arasında müşterek kılınmasıyla ve dayanışma içinde olunmasıyla ilişkilidir. Vicdan zemininde şekillenecek ilişkilerin özcü bir temele dayandırılması anlayışı, dayanışma aracılığıyla pratik yaşamdaki ilişkilerin ve değerlerin sürekli yeniden şekillendirilmesi anlayışıyla paralellik göstermez. Dayanışma, özcü hakikatlerin bulunmadığı zeminde ve etnik göreliliğinin ve sürdürülebilir birlikteliğin pratikleri içinde değerlerin şekillenmesiyle açığa çıkar. Bu çalışmanın amacı, Aydınlanma döneminde vicdan, iktidar ve otorite arasındaki ilişkiyi, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan trajediler üzerinden tartışmak ve bu konudaki bazı filozofların çözüm önerilerini betimleyerek değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Vicdan, itaat, otorite, *Synderesis*, John Locke, Thomas Hobbes, Stanley Milgram, Erich Fromm, Agnes Heller

One of the reasons for the discussion of the conscience by different schools and thinkers in different periods is that there is no satisfactory answer to the developments in the practical world that could be given by the intellectual hegemony of the period. One of the last examples comes from Western European moral philosophers who raised the issue of conscience and values in order to analyze the tragedies of the Second World War and to prevent re-occurrence thereof. It is also important that the subject was addressed not only in the recent past but also in the Western Middle Ages, which would also influence classical thinkers. This importance stems from the criticism of the dominant thought of the period in which truth and conscience are thought to be directly related. With the emergence of the fallible conscience, a new era begins that would affect the shaping of the ground that is conducive to striking and different interpretations.

Philip the Chancellor and Bonaventura, both Western Medieval thinkers, are the philosophers at the threshold of this change. Philip the Chancellor states that conscience is composed of two elements and that the *synderesis* is directly related to the divine and the *conscientia* to the world. According to Philip, the *synderesis* and the sum of the free choice made with it makes *conscientia* true or inaccurate. *Conscientia* is closer to reason.¹ Although the two bonds are not completely cut off, *conscientia* is fallible and relative because it is more intertwined with the reasoning and man's cultural backgrounds. Philip states that such erroneous situations are due to a lack of faith. At such times, the effect of *synderesis* can be very weak, while the effect of *conscientia* can grow very large and dominate all actions. But the spark of the *conscientia*, the *synderesis* alone, as its actuator, is free of all effects and error-free.² Nevertheless, the effect of *conscientia* can lead a person to believe in everything he believes in already and to believing in death for this purpose.³ In this respect, the error arises from the judgment of the free will that is influenced by the *synderesis*.⁴

1 Timothy C. Potts, *Conscientia in Medieval Philosophy*, Cambridge University Press, 1980, p. 12.

2 Ibid., p. 12.

3 Ibid., p. 13.

4 Ibid., p. 14.

Bonaventura, on the other hand, accepted the same distinction, but instead focused on *conscientia*.⁵ The first aspect of conscience is related to the discovery of the realities of practical reason by representing the illusory and divine. For Bonaventura, this part of conscience is as infallible as it is from birth.⁶ The second part of conscience performs the proceedings on the relative situation. The first side is the *synderesis*, which the human sees as a spark that does not occur and does not differ depending on the experiences of the inner life of the human being. The second side is located as *conscientia*, which is acquired by a certain life experience and differentiated over time for application and reasoning. “The second part of conscience concerns the application of the very general principles to situations which may be either general or particular.”⁷ Here conscience is seen as a duality. While the *synderesis*, which is the first part of this duality, has an intrinsic quality, *conscientia* externally represents the general belief and shared values. This sharing means sharing with someone else.⁸ There is natural law at the center of Bonaventura’s addressing *synderesis* and *conscientia*. He confirms that *synderesis* and *conscientia* are different from each other. But thought that they were related to the understanding and realization of the natural law. For him, the natural law is something known through *conscientia*.⁹ In the absence of the *synderesis*, which he associates with natural law and moral motivation, *conscientia* will remain aimless and lose its path in the realization of morality.¹⁰ According to Bonaventura, *conscientia*, which determines the judgements for behavior, is partly inherited and partly acquired.¹¹ What is important about the latter is the lack of innate light without education and good manners in comprehending reasoning? “Moreover, apprehension of the particular conclusions of [the various branches of] knowledge is acquired in that the light which is innate to us is not enough to apprehend them, but demands some persuasion and a new aptitude. This is also to be understood as applying to deeds, which are things to be done and to which we are bound, which we only apprehend by additional education (Translations, pp. 113-114)”¹² In addition to the fallibility of conscience, this idea is also present in the works of philosophers such as Hobbes, Locke, Smith and Kant. The fundamental motto being: “Conscience is fallible and man should be trained to find the moral good”.

The reason why Thomas Hobbes (who represents the first example of this understanding), emphasizes the fallibility of conscience is because he wants to debilitate the efforts of the clergy, the dominant force of the period, to use the theme of conscience to overcome the laws of the state.¹³ Thus, Hobbes wanted to place conscience in a new position that would contribute to

5 Ibid., p. 32.

6 Douglas Langston, *The Spark of Conscience: Bonaventure’s View of Conscience and Synderesis*, *Franciscan Studies*, Volume 53, 1993, pp. 79-95, p. 80.

7 Ibid., p. 81.

8 Paul Strohm, *Conscience, A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2011, p. 8-11.

9 Timothy C. Potts, p. 32.

10 Ibid., p. 32.

11 Douglas Langston, p. 81.

12 Timothy C. Potts, p. 36.

13 Mark Hanin, *Thomas Hobbes’s Theory Of Conscience History Of Political Thought*. Vol. Xxxiii. No. 1. Spring 2012, p. 59.

the state's continuity and not to be a source of inspiration for opposing the state in which he lived.¹⁴ For Hobbes, conscience is related to the continuity of the inner peace of the state and the adaptation of the citizens to this peace. Moreover, for Hobbes there is hope of a good devotee's salvation. Hobbes emphasizes two different aspects of conscience, one being the personal side and the other being related to values, by indicating that the personal side is free, on the condition that none of the supplies and desires of any kind are put into action.¹⁵ The other side of conscience is public conscience¹⁶ which represents earthly authority; every human being must act according to this understanding in the public sphere. So Hobbes's aim is to offer a new approach to the notion of conscience by considering the law of nature: he wants to ensure the continuation of the obedience to protect the environment of peace.¹⁷

The tension between the religious and state structures of the period also spread to the issue of conscience. Hobbes treats the notion of conscience from a state-centric perspective. According to him, all ideas that could be harmful to the state are caused by 'erroneous' conscience. This is related to sin. According to this understanding, it is a sin to act against people's own conscience.¹⁸ In the paradigm established in the form of state laws *vs.* laws of nature, the *synderesis*, which is stated to act from the laws of nature to overcome the laws of the state by not obeying the laws of the state, in Hobbes' view is "false conscience". This error arises from the fact that the *synderesis* itself, according to Hobbes is not faulty, but the ground of justification that the person tries to find for himself due to either his false reasoning or his bad intentions is what is at fault.¹⁹ The concept proposed by Hobbes to avoid possible mistakes is "public conscience"; a synonym for social law. The main problem for Hobbes is to prevent the risk of reduction in the level of obedience to the state due to the understanding of multiple consciences arising out of different understandings of conscience. If peace, the greatest responsibility of the individual, cannot be maintained, everyone will act according to their own conscience and it will be impossible to live together in peace.²⁰ Any condition of conscience that contradicts these laws is wrong.²¹ Whereas the *synderesis* maintains its infallible connection with the natural law, it is (in)fallible? due to the reasoning required to make decisions on earthly matters.²² The dilemma here can only be

14 Ibid., p. 76.

15 Hobbes's *Leviathan*, Reprinted From The Edition Of 1651 With An Essay By The Late W. G. Pogson Smith, Oxford At The Clarendon Press, London, 1965, p. 223.

16 According to Hobbes, conscience should not only be an inner side, but also a publicity that all the public should share. Bkz.: Paul Strohm, p. 90.

17 Hobbes's *Leviathan*, p. 249.

18 Ibid., p. 249. And, *De Cive*, p. 147. Thomas Hobbes, *De Cive*, Edited by Howard Warrender, Oxford At The Clarendon Press, 1987. The common theme of Hobbes's account of conscience in *The Elements*, *De Cive*, and *Leviathan* is: It is against the law of nature to do what is forbidden by conscience. See: Mark Hanin, p. 59.

19 Mark Hanin, p. 62.

20 Thomas Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*. Edited With A Preface And Critical Notes By Ferdinand Tönnies, Simpkin, Marshall, and Co., London, 1889, p. 146.

21 Bu bakımdan Kral Oidipus'un kızları olan İsmene ve Elektra'nın durumu, Heller göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

22 From Hobbes's point of view, one might ask: how can the connection be established with the law of nature, which is always referred to in conscience? Some scholastic and 17th century philosophers suggest the *synderesis* to solve the problem. "Synderesis — a possible corruption of '*suneidesis*', the Greek word for 'conscience' — occupied a

resolved by adhering to the laws of the sovereign in a way that is both faithful and rational. In this respect, the education system established to ensure that all people become citizens with common values will eliminate threats to the worldly power associated with the church and resulting from the understanding of conscience is alleged to be directly linked to the truth.²³ For this reason, Hobbes says the professors of the church-centered universities should be retrained.²⁴ For Hobbes, the aim of education is to ensure that people rationally obey the law without being influenced by religious and political incitements.²⁵

John Locke, who takes a more liberal approach than that of Hobbes, maintains the distinction between *synderesis* as a natural background and *conscientia* and defends the preservation of *synderesis* as the ultimate goal of human life. The production of the *conscientia*, which is the moral insight that human beings must have in order to conform to the moral life of the society in which they live, depends on the fact that society is not separated from the main orientation associated with *synderesis*. The function of conscience is related to judgments and convictions about the moral rightness or wrongness of our actions.²⁶ Conscience serves as a judicial function based on the laws of nature which vary according to different political situations and environments, but does not guide. Because it does not have the knowledge of the good and the bad, it is variable and personal.²⁷ At the same time, according to Locke, just as in any other field, we do not have innate knowledge of conscience either.²⁸ The different types of knowledge that we have are shaped by the influences of our experiences and culture after birth.²⁹ However, conscience occurs in every person as a sort of ‘competence’.³⁰ This competence or ability is related to the judgement of the moral actions of the person in itself.³¹ Similar to the ability of language, these criteria do not come from birth and are shaped by education and the experiences acquired from the society we live in.³² Locke is concerned with both the recognition of the laws of nature and the assessment of the moral laws of society by the mind. Conscience is not in a managerial position, but in a position of a ‘mind-of-the-court’.³³ Therefore, common moral decisions do not take place spontaneously and compulsorily. This gap can be closed by training and education. Recognizing the fallibility

---

prominent role in medieval and early modern treatises on conscience.” Mark Hanin, pp. 60-61. And also see, Thomas Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*, p. 154-155.

23 Thomas Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*, p. 183.

24 Thomas Hobbes’s *Leviathan*, p. 264-265.

25 Teresa M. Bejan, *Teaching the Leviathan: Thomas Hobbes on Education*, *Oxford Review of Education*, Vol. 36, No 5, October 2010, pp. 607-626, p. 611.

26 John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, Dover Publications, INC. New York, 1959, vol. 1., p. 71.

27 *Ibid.*, p. 71.

28 Richard Sorabji, *Moral Conscience through the Ages: Fifth Century BCE to the Present*, The University of Chicago Press, Chicago, 2014, p. 152.

29 John Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, London, 1779. p. 160-161.

30 John Locke, *Assays on The Law of Nature*, Edit. By, W. Von Leyden, Oxford at The Clarendon Press, 1954, p. 117.

31 *Ibid.*, p. 117.

32 Mihai Androne, *Notes on John Locke’s views on education*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 137 (2014) 74 – 79, p. 75

33 John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, p. 343-344.

of conscience,³⁴ Locke attaches importance to education in terms of gaining common values as a precondition for the community to live together. In these educational practices, instead of punishment, coercion and formality, it is important to make sure that rewards, voluntariness and habits are infixed as established character attributes.³⁵

Adam Smith considers conscience as an analysis for the comprehension of moral thinking and decision-making processes. What Adam Smith wants to understand is the process of the formation of human moral decision-making and how this cognitive process works. According to him, there is no stage in which moral maturation ends for man.³⁶ But the concepts of 'Sympathy' and the 'neutral spectator' as well as their relationships with each other are important for us such that one can come to understand what the sources, human conscience, and how they are formed. The only motivation for living in society is the fact that it is not possible to survive alone.³⁷ People seek to be approved by other people in a relationship.³⁸ Therefore, they review their moral actions by looking at themselves through the eyes of the others. The 'neutral spectator', on the other hand, is the internalization and embodiment of empathy.³⁹ As it is understood from Smith's assessments, the 'neutral spectator' is not 'ideal' because it is created by the self, based on the effects reflected upon it.⁴⁰ In addition, the person knows that, through empathy, he may as well react in a similar way in the situation experienced by the other party. The other party can be approved and rejected. Smith calls this process 'sympathy'.⁴¹ At the same time, self-evaluation is also possible. Here there occurs a split. The two are completely different self-actors engaged as actors and evaluators.⁴² It is the laws of nature that are effective in this process. Ultimately, the motivation related to the individual's efforts for being worthy of praise is the main motive.⁴³ For Smith, education (corporate and informal) means that people living in the same society feel at least the otherness towards each other and eliminating the incompatibility by creating common values.⁴⁴

Immanuel Kant's understanding of conscience is closely related to the idea of enlightenment. Just as he defended the independence of mind, Kant defends the independence of conscience as well.⁴⁵ For Kant conscience is an ability that must be independently empowered by one's

---

34 Richard Sorabji, p. 152.

35 John Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, p. 47-48

36 Jerry Evensky, *Adam Smith's Moral Philosophy: A Historical And Contemporary Perspective On Markets, Law, Ethics, And Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. p. 47

37 James R. Otteson, *Adam Smith's Marketplace Of Life*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p. 91

38 Adam Smith, *The Theory Of Moral Sentiments*, Indianapolis: Liberty Fund, 1984. p. 117.

39 *Ibid.*, p. 116.

40 James R. Otteson, p. 70.

41 Jack Russell Weinstein, *Adam Smith's Pluralism: Rationality, Education, and the Moral Sentiments*, Yale University Press, 1972, p. 73.

42 Adam Smith, *The Theory Of Moral Sentiments*, p. 113.

43 *Ibid.*, p. 114.

44 Jack Russell Weinstein, p. 68.

45 Immanuel Kant, *An Answer to the Question: What is Enlightenment? (1784)*, In, Immanuel Kant, *Practical Philosophy*, Translated And Edited By Mary J. Gregor, General Introduction By Allen Wood, Cambridge University Press, 1999, s. 17-18.

own autonomy.⁴⁶ In spite of the convenience of the decision-making afforded to the external authorities, he considers the responsibility to be personal.⁴⁷ Even though the motivation behind one's adjudication of one's own is conscience, the one that makes judgments is not the conscience, but the mind.⁴⁸ Conscience only calls.⁴⁹ At the end of the call, one may experience satisfaction or discontent. In case of discontent, the person inevitably acts in accordance with the decision of conscience. Conscience is about a reflection of self-judgment, and is derived from the duty to know oneself. Consciousness is self-awareness.⁵⁰ In this case, conscience is the "consciousness which is a duty on its own".⁵¹ In addition, for Kant, the only creature that needs education is the human being. Because it needs to undergo a long care and moral education.⁵² Bringing up as from childhood is a major factor in joining the basic dynamics of morality. Education aiming to cultivate an independent individual is about one's ability to act according to one's own conscience and mind.⁵³ In this respect, future goals should be taken into: consideration in education. Kant gives precedence to the discipline and obedience in education and opposes bringing forth punishment system.⁵⁴ In moral education, on the other hand, the aim is personality formation in which maxims are born in mind.⁵⁵

One of the greatest influences on the works in the field of philosophy of ethics in today's Western European world is the Second World War. The results of Stanly Milgram's and Theodor Adorno's works discussing the psychological aspects of the obedience to understand the Nazi world of the time have had dramatic impacts. These influences have also been inevitably visible in the field of morality. In addition to the systematic review of the elements of authority and obedience, which are among the fundamental dynamics of each society, the reliability and responsibility of conscience have begun to be discussed effectively. While Conservatives put responsibility for the results of the order upon the authority, the humanists defend the supremacy of conscience, defending the responsibility of the subject who fulfilled the order.⁵⁶ The shaping of the tension between the conscience and the actions of the subjects with the influence of authority is noteworthy. At the same time, Hannah Arendt's expressions in the Eichmann case raised the question of the extent to which similar behaviors of the individuals who were considered to be

46 Immanuel Kant, *The Lectures On Ethics*, Translated by Louis Infield, Harper&Row, Puplishers, New York, 1963, p. 129.

47 Immanuel Kant, *An Answer to the Question: What is Enlightenment?*, p. 17-18.

48 Immanuel Kant, *Religion Within The Boundaries Of Mere Reason, And Other Writings*, Translated And Edited By Allen Wood, George Di Giovanni, Cambridge Universty Press, 1998, p. 179.

49 *Ibid.*, p. 178-179. Bunun yanı sıra, insanın ahlak yasası tarafından iyi bir hayat yaşamaya çağrılıyor olması da söz konusudur. Bkz., *Ibid.*, p. 145.

50 Immanuel Kant, *Lectures On Ethics*, p. 132-133. And, Immanuel Kant, *Religion Within The Boundaries Of Mere Reason, And Other Writings*, p. 178.

51 *Ibid.*, p. 178.

52 Immanuel Kant, *Kant on Education, With an Introduction By C. A. Foley Rhys Davis, M.A., D. C. Health&Co., Publishers, Boston, 1900*, p. 1-2.

53 *Ibid.*, p. 9-11.

54 *Ibid.*, p. 84.

55 *Ibid.*, p. 84.

56 Stanly Milgram, *Obedience To Authority: An Experimental View*, Tavistock, Harper And Row, Puplishers, 1974, p. 2.

“abnormal” and those considered to be “healthy” individuals could be distinguished. This suggests the claims that there is a limit to the validity of moral sense, and it is gained by suggestion.⁵⁷ According to Milgram, the moral values of people under obedience have little effect on human beings.⁵⁸ In this case, people can be addressed and discussed in two ways, as in terms of the moral and psychic structures.⁵⁹ The shift in focus and context are also effective elements in the Milgram’s experiment. Consequently, although Milgram mentions that the responsibility for behaviors has evaporated, he shows that Hobbes’ idea that the moral responsibility rests with the legislator is still widespread and valid.⁶⁰

Similar to Milgram, Erich Fromm, however, goes a step further, arguing that all human history can be read through obedience and disobedience.⁶¹ Disobedience, which can be seen as an ability?, is the determinative dynamic of human development.⁶² However it does not make sharp and rough distinctions between these two concepts and does not simplify them. Fromm defines two kinds of conscience in relation to this subject: authoritarian conscience and human conscience. While authoritarian conscience is based on fear, human conscience relies on intuitive knowledge found within each person. The authoritarian conscience is the prescriptive, exploitative, close to questioning and it observes its own interests. However, human conscience is also an autonomous conscience.⁶³ This criticism is the capitalist critique of the contemporary world. Behaviors of the people whose consumer tendencies have been shaped and who view themselves as individuals in a position to make decisions independent of the authorities can be foreseen by the system. He argues that the solution to the problem that the enlightenment mind has made man dependent on the success and his own productions and its creation of a contemporary crisis lie, again, in the humanistic moral sense.⁶⁴ Humanist morality works together with the concept of “human nature”. The human nature described by Fromm is that man is innately productive and good. At the same time, the humanist conception of conscience maintains the ground of socialization. However it is also important that the network of relations is organized in such a way as to enable the realization of conscience.⁶⁵

Theodor W. Adorno cannot go beyond the tradition of enlightenment and tries to maintain traditional bourgeois thought, as if he wants to exempt the relationship among the state, human reason and goodness from criticism. One of the important concepts for Adorno is stereotype (cliché).⁶⁶ While clichés can provide 'ease' of views and a rapid attitude development, they cannot

---

57 Ibid., p. 5.

58 Ibid., p. 1.

59 Ibid., p.7.

60 Ibid., p. 11.

61 Erich Fromm *On Disobedience: Why Freedom Means Saying “No” To Power*, Perennial Modern Thought Edition Published, 2010, p. 3-5.

62 Ibid., pp. 3-4.

63 Ibid., p. 6.

64 Erich Fromm, *Erich, Man for Himself: An Inquiry Into the Psychology of Ethics*, Routledge, 2002, p. 6.

65 Ibid., p. 6-7.

66 Franco Ferarotti, *International Journal of Politics, Culture, and Society*, Vol. 8, No. 1 (Autumn, 1994), pp. (105-127), p. 105.

be corrected by experiences in real situations as they can develop as an unconscious beliefs.⁶⁷ They can be explicitly or implicitly adopted by people as prejudices. Although Adorno, as for the enlightenment tradition, accept and adopt the idea that the human being is a good entity in its essence, he states that human beings can do evil with their innate inclinations and the clichés acquired through tendencies in language and culture.⁶⁸ According to Adorno, the solution to this lies in the preparation of education and the appropriate environment. It is not a matter of educating people in a closed environment but an educational system that can develop their own authenticity and autonomy, as well as the preparation of a living environment based on egalitarian social life and where social experiences can be realized freely.⁶⁹

Zygmunt Bauman argues that the source of the tragedies of the Second World War are socio-cultural orientations and supports encouraging and propping up the innate personality traits.⁷⁰ Bauman also attaches importance to behavioral conditioning. The act of evil can arise through encouragement by society of ordinary people to do evil. In this respect, it is not the individual who should be judged, but the social forms of understanding.⁷¹ The “myth of the rational order” has also been destroyed, and it cannot ensure the production of moral actions by itself.⁷² In any case, even if they are not defined as crimes in the law, acts that are contrary to the values of humanity cause discomfort in one’s conscience.⁷³ Unconditional obedience is an obstacle to the activation of the moral stimulus.⁷⁴ In this respect, social relationships should be arranged in such a way that they do not suppress conscientious responsibility in the face of the official duty or bureaucracy.⁷⁵

In Agnes Heller, the concept that stands out is supererogatory.⁷⁶ This concept means that the person has an unquestioned action. This situation involves a dilemma. The person is on the border with the compulsion and necessity to make a choice between the officially promised duty to authority and the moral authority the person feels responsible against. A Supererogatory action is one that the person is willing to be guilty of in order to be “good” at this border? The different moral criteria of different authorities and the heresy of one period is recognized as the pioneers in

67 Max Horkheimer, *Studies In Prejudice*, Edited By M A X Horkheimer And Samuel H. Flowerman, *The Authoritarian Personality*, By T. W. Adorno, Else Frenkel-Brunsvik, Daniel J. Levinson And R. Nevitt Sanford, Harper, New York, 1950, p. 617.

68 *Ibid.*, p. 618.

69 Shannon L. Mariotti, *Adorno and Democracy*, Chapter Title: *Democratic Pedagogy: Resistance and an Alternative Model for Civic Education*, University Press of Kentucky, 2016, p. 113.

70 Zygmund Bauman, *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age*, Polyt Press, 2011, p. 133.

71 *Ibid.*, p. 133.

72 Zygmunt Bauman, *Modernity and The Holocaust*, Polity Press, 2008, p. 150.

73 Zygmund Bauman, *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age*, p. 75.

74 Zygmunt Bauman, *Modernity and The Holocaust*, p 23.

75 *Ibid.*, p. 150.

76 Agnes Heller, *General Ethics*, Basic Blackwell, Massachusetsts, 1990, p. 67. The thinker who puts this concept on the agenda of moral philosophy is J. Urmson. According to Urmson, supererogatory action is a neglect of traditional moral theories. The feature of this area is to exceed the best treatment area for the person and take risks. See: J. O. Urmson, ‘Saints and Heroes’, in *Essays in Moral Philosophy*, A. I. Melden (ed.) University of Washington Press, 1958. But this situation raises a debate about the moral position of the saints or sages. This is because this behavior, which is admired and approved, should be a general and common form of behavior. For discussion, see: Elizabeth M. Pybus, *Saints and Heroes*, *Philosophy*, Vol. 57, No. 220 (Apr., 1982), pp. (193-199), p. 193-195.

other periods. In this respect, Heller calls the responsibility of the leaders in supererogatory action, using the chance they have caught, as the enormous responsibility.⁷⁷ Because this action is against the general moral conceptions. In the other case, it is clear how normative expectations will be fulfilled. In this boundary environment phronesis is also activated. Phronesis and supererogatory action are in contradiction.⁷⁸ For phronesis, which expresses the knowledge of practical action, according to Aristotle, there is a need for experience and practice, and it is a virtue associated with the supposition.⁷⁹ Furthermore, a certain value and human understanding is decisive for phronesis. However, the knowledge of whether an action is supererogatory action can be understood after the action. Further two important concepts emerge here: the 'contingency of the individual' and 'his jump to the emptiness in the moral actions of the individual'.⁸⁰ The modern human being with no innate purpose and literally thrown into the world is contingent. Modern people choose their own purposes, but the source of these elections is also contingent. The action of such an understanding is expressed by the metaphor of 'jumping into space'.⁸¹

Although contingency is not a new concept, it has gained current popularity with Richard M. Rorty.⁸² Contingency is a form of grasping, and what is meant by the one that is contingent is that it does not necessarily exist the way it is, it can exist otherwise. At the same time, the contingency of language has led human beings to the awareness that this diversifies them and their perception of the universe.⁸³ The real problem is how people will keep living on earth in a world with no truths. The problem raised by Rorty is whether there will be a possibility of a moral life in such a world.⁸⁴ Rorty proposes a historicist perspective with respect to any attempt to define conscience, in case the exit from the cultural context is questionable and the conscience is reproduced; he argues that the perspective towards comprehending the current situations within their historicity will be more successful. Those who argue that human beings have an essence and that there is no background other than their historicity constitute two main lines of views about human nature. According to this second group of people, including Rorty, the realities of human beings are the culture and civilization formed by sociality and life experiences.

A historicist perspective and the awareness that human beings are a measure and hope to reduce moral evil in the world. In the end, it is aimed to establish and sustain moral solidarity among people without relying on an essential background. In this understanding, language is not seen as a mere tool. Changing language means changing all forms of comprehension. This discovery has been taken into account when developing the basic methods used in the field

77 Agnes Heller, *General Ethics*, p. 78.

78 *Ibid.*, p. 101.

79 Aristotle, *Nicomachean Ethics*, Translated and Edited By Roger Crisp, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, 1142a and 1140 b 25.

80 John Grumley, *The Ethical Imperative*, Agnes Heller: A Moralism in the Vortex of History, Pluto Press, 2005, p. 198.

81 Agnes Heller, *A Philosophy of Morals*, Basic Blackwell, Massachusetts, 1990, p. 5.

82 *Relativism: Interpretation and Confrontation*, Michael Krausz(ED.) Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1989) Richard Rorty, *Solidarity or Objectivity?*, p. 170.

83 Richard Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge University Press, 1999, p. xiii.

84 Wehan Murray Coombs, *Contingency, Irony and Morality: A Critical Review of Rorty's Notion of the Liberal Utopia*, *Humanities* 2013, 2, (313–327), p. 317.

of education. More importantly, the universal and objective rationality which is constructed from an 'enlightened' perspective also takes its share of the destructive criticism of contingency. However, this does not mean that universal values do not exist or cannot be advocated, but it is only about the redundancy of unshakable and implicit truth assumptions. Instead of absolute understandings, "honestly" defended values will only be accepted as "proposals" just like the others. In human education, in a similar way, the aim should be to create a human 'mass' that supports neither the necessity of an understanding of truthfulness provided in return for enabling of sociality nor a form of individualism that is completely driven away from collectivism. On the contrary, it is about creation and maintenance of a common living environment by transferring values from a perspective of the past and the future, and supporting the critical thinking and establishment of an open relationship.

Grant Support: This study was prepared between September 2018 and February 2019 within the scope of the research project titled Conscience and Values Education conducted in the Department of Philosophy at the University of Duquesne, Pittsburgh, USA, with a Postdoctoral Fellowship in Tübitak (The Scientific and Technological Research Council of Turkey).

References

- Adam Smith, *The Theory Of Moral Sentiments*, Liberty Fund, Indianapolis, 1984.
- Agnes Heller, *A Philosophy of Morals*, Basic Blackwell, Massachusetts, 1990.
- Agnes Heller, *General Ethics*, Basic Blackwell, Massachusetts, 1990.
- Aristotle, *Nicomachean Ethics*, Translated and Edited By Roger Crisp, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Douglas Langston, *The Spark of Conscience: Bonaventure's View of Conscience and Synderesis*, *Franciscan Studies*, Volume 53, 1993, pp. 79-95.
- Elizabeth M. Pybus, *Saints and Heroes*, *Philosophy*, Vol. 57, No. 220 (Apr., 1982), pp. (193-199)
- Erich Fromm *On Disobedience: Why Freedom Means Saying "No" To Power*, *Perennial Modern Thought Edition* Published, 2010.
- Erich Fromm, *Erich, Man for Himself: An Inquiry Into the Psychology of Ethics*, Routledge, 2002.
- Franco Ferarotti, *International Journal of Politics, Culture, and Society*, Vol. 8, No. 1 (Autumn, 1994), pp. (105-127)
- Hobbes's *Leviathan*, Reprinted From The Edition Of 1651 With An Essay By The Late W. G. Pogson Smith, Oxford At The Clarendon Press, London, 1965.
- Immanuel Kant, *An Answer to the Question: What is Enlightenment?* (1784), In, *Immanuel Kant, Practical Philosophy*, Translated And Edited By Mary J. Gregor, General Introduction By Allen Wood, Cambridge University Press, 1999.
- Immanuel Kant, *Kant on Education*, With an Introduction By C. A. Foley Rhys Davis, M.A., D. C. Heath&Co., Publishers, Boston, 1900.,
- Immanuel Kant, *Religion Within The Boundaries Of Mere Reason, And Other Writings*, Translated And Edited By Allen Wood, George Di Giovanni, Cambridge University Press, 1998.
- Immanuel Kant, *The Lectures On Ethics*, Translated by Louis Infield, Harper&Row, Publishers, New York, 1963.
- J. O. Urmsen, 'Saints and Heroes', in *Essays in Moral Philosophy*, A. I. Melden (ed.) University of Washington Press, 1958.

- Jack Russell Weinstein, *Adam Smith's Pluralism: Rationality, Education, and the Moral Sentiments*, Yale University Press, 1972.
- James R. Otteson, *Adam Smith's Marketplace Of Life*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Jery Evensky, *Adam Smith's Moral Philosophy: A Historical And Contemporary Perspective On Markets, Law, Ethics, And Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- John Grumley, *The Ethical Imperative, Agnes Heller: A Moralism in the Vortex of History*, Pluto Press, 2005.
- John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, Dover Publications, INC. New York, 1959.
- John Locke, *Assays on The Law of Nature*, Edit. By, W. Von Leyden, Oxford at The Clarendon Press, 1954.
- John Locke, *Some Thoughts Concerning Education*, London, 1779.
- Mark Hanin, *Thomas Hobbes's Theory Of Conscience History Of Political Thought*. Vol. Xxxiii. No. 1. Spring 2012.
- Max Horkheimer, *Studies In Prejudice*, Edited By Max Horkheimer And Samuel H. Flowerman, *The Authoritarian Personality*, By T. W. Adorno, Else Frenkel-Brunsvik, Daniel J. Levinson And R. Nevitt Sanford, Harper, New York, 1950.
- Mihai Androne, *Notes on John Locke's views on education*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 137 (2014) pp. (74 – 79)
- Paul Strohm, *Conscience, A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2011.
- Relativism: Interpretation and Confrontation*, Michael Krausz(ED.) Notre Dame: University of Notre Dane Press, 1989) Richard Rorty, *Solidarity or Objectivity?*
- Richard Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge University Press, 1999.
- Richard Sorabji, *Moral Conscience through the Ages: Fifth Century BCE to the Present*, The Universty of Chicago Press, Chicago, 2014.
- Shannon L. Mariotti, *Adorno and Democracy*, Chapter Title: *Democratic Pedagogy: Resistance and an Alternative Model for Civic Education*, University Press of Kentucky, 2016.
- Stanly Milgram, *Obedience To Authority: An Experimental View*, Tavistock, Harper And Row, Puplishers, 1974.
- Teresa M. Bejan, *Teaching the Leviathan: Thomas Hobbes on Education*, *Oxford Review of Education*, Vol. 36, No 5, October 2010, pp. (607-626)
- Thomas Hobbes, *De Cive*, Edited by Howard Warrender, Oxford At The Clerendon Press, 1987.
- Thomas Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*. Edited With A Preface And Critical Notes By Ferdinand Tönnies, Simpkin, Marhall, and Co., London, 1889.
- Timothy C. Potts, *Conscientia in Medieval Philosophy*, Cambridge University Press, 1980.
- Wehan Murray Coombs, *Contingency, Irony and Morality: A Critical Review of Rorty's Notion of the Liberal Utopia*, *Humanities* 2013, 2, pp. (313–327).
- Zygmund Bauman, *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age*, Polyt Press, 2011.
- Zygmunt Bauman, *Modernity and The Holocaust*, Polity Press, 2008.

Baumgarten'ın Felsefesinde Estetik ve Mantık

Aesthetics and Logic in Baumgarten's Philosophy

Gamze Keskin¹

¹Dr., Kırklareli Üniversitesi, Felsefe Bölümü,
İstanbul, Türkiye

ORCID: G.K. 0000-0002-2801-4194

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Gamze Keskin,
Kırklareli Üniversitesi, Felsefe Bölümü,
İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: keskin.gamze@gmail.com

Başvuru/Submitted: 10.08.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:
17.08.2018

Son Revizyon/Last Revision Received:
24.08.2018

Kabul/Accepted: 02.09.2018

Atıf/Citation:

Keskin, Gamze. "Baumgarten'in Felsefesinde Estetik ve Mantık." *Felsefe Arkivi* 49 (2018): 13-22.
<https://doi.org/10.26650/arc2018-591061>

ÖZET

Alexander Gottlieb Baumgarten, felsefe tarihinde modern felsefi estetiğin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Baumgarten estetiği duyusal bilgi ve onun mükemmelliği ile ilişkilendirir ve güzel de duyusal bilginin mükemmelliği olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda rasyonalist geleneğin bir temsilcisi olarak Baumgarten, duyusal bilginin içgüdü ya da bilginin alt türü olarak kabul edilmesini problem edinir. Ona göre bilinen şeyler üst bilme yetileri tarafından mantık nesnesi olarak bilinirler; duyulan şeyler ise alt bilme yetileri tarafından duyusal bilimin ya da estetiğin nesnesi olarak bilinirler. Baumgarten'in bakış açısı bilme yetileri ve bilme tarzları bakımından bizi bir düöalite ile yüzleştirir: mantık ve estetik. Bu çalışmada estetik ile mantığın Baumgarten'in felsefesinde nasıl konumlandırıldığı açık kılınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Baumgarten, Mantık, Akısal Bilgi, Güzel, Estetik, Duyusal Bilgi

ABSTRACT

Alexander Gottlieb Baumgarten is regarded as the founder of modern philosophical aesthetics in history of philosophy. Baumgarten associates aesthetics with sensible knowledge and its perfection where beauty appears as the perfection of sensible knowledge. In this context Baumgarten, as a representative of rationalist tradition, takes as a problem that sensible knowledge being accepted as intuition or lower knowledge. According to him, things are known through superior faculties as the object of logical knowledge, while sensible things are known through inferior faculties as the object of science of sensible or aesthetics. Baumgarten's point of view makes us face a duality in regard to cognitive faculties and ways of knowing: logic and aesthetics. In this work, the aim is to clarify how Baumgarten positions aesthetics and logic in his philosophy.

Keywords: Baumgarten, Logic, Rational Knowledge, Beautiful, Aesthetics, Sensible Knowledge

EXTENDED ABSTRACT

In this study, aesthetics' and logic's positioning in Alexander Baumgarten's philosophy, which is considered a milestone in modern philosophical aesthetics, will be explained. It in his work *Meditationes philosophicae de nonnullis ad poema pertinentibus* that Baumgarten first uses the concept of *aisthesis* in its original meaning in terms of sense and perception. Here, aesthetics is presented as a concept that is chosen to distinguish between two types of knowledge. These two types of knowledge that Baumgarten refers to are: *logical knowledge* and *sensational knowledge*. In this same work, Baumgarten has stated that with superior cognitive faculties one understands logic, while with inferior cognitive faculties one understands aesthetics.

It could be asserted that this determination by Baumgarten was an attempt to draw a new boundary at a time when the intellectual impact of Leibniz and Wolff's tradition on Germany was being felt deeply. According to Leibniz and Wolff, sensible knowledge is identified as blurry and misleading. Baumgarten's statement places more importance on sensible knowledge. For Baumgarten sensible knowledge should also be a branch of science - like logic. This argument clearly explains why Baumgarten is considered 'the father of aesthetics' in the history of philosophy.

Baumgarten –in contrast to Leibniz and Wolff– states that sensations presented as low, dark, blurry and misleading can also have their own perfection. Considering that sensible knowledge should be addressed as systematic knowledge - just like logical knowledge - he puts aesthetics into the service of philosophy as the science of sensible knowledge. Furthermore, he states that sensible knowledge –which he described as the material of the soul's dark side- can be perfect by itself and he defines this condition as 'beautiful'.

Baumgarten's intention is to make room for aesthetics in history of philosophy with epistemological concern. According to Baumgarten, inexplicit, confusing or dark representations and similar elements in the soul are sensible representations. Thus the faculty of knowledge - that is uncertain and based on sensations - is called the inferior faculty of knowledge and this faculty is presented in the soul.

In Baumgarten's work *Metaphysica*, inferior cognitive faculties are called *analogon rationis*. According to him, inferior cognitive faculties can be classified as below:

1. The inferior faculty - for knowing the correspondences of things
2. The inferior faculty - for knowing the differences of things
3. Sensitive memory
4. The faculty of invention
5. The faculty of judging
6. The expectation of similar cases
7. The sensitive faculty of characterization

For Baumgarten, inferior cognitive faculties work in a similar way to superior cognitive faculties. In other words aesthetics/inferior cognitive faculties such as the science of blurry, uncertain and dark perceptions and sensible knowledge, aim to work in an analogous way to the logic/superior cognitive faculties which make up the science of certain and clear truth. Inferior cognitive faculties cannot categorize or distinguish representations from each other like understanding or reason. They (analogon rationis) can only correlate between those representations analogous to reason. While reason correlates with concepts, analogon rationis correlates with *aisthesis*. These analogies between aesthetics and logic; and reason and analogon rationis provide this result: aesthetics as the sensible representation of logical perfection.

Even though Baumgarten's aesthetics have appeared with epistemological determinations and intentions, it was possible to evolve the 'aesthetics – beautiful conception' through 'the sensible perfection as beautiful'. The most unique part of his comprehension is his statement that sensible knowledge can have its own perfection even though he might be identified as a member of the rationalist tradition. After him, many have walked through the door that he has opened and have adopted his way of thinking.

The concept of 'beautiful' is defined in *Metaphysica* as the perfection (§662) of the phenomenon and the pleasure from the perception of perfection. In *Aesthetica*, it is referred to as the science (§14) of sensible knowledge. Between the definitions given in each work, the only difference stems from Baumgarten's point of view. While in *Metaphysica* his interest is theoretical and related to understanding what we know about sensations, in *Aesthetica* his interest is practical and concerns how we can make sensations perfect. However, Baumgarten has never wished to separate these two views on beautiful. His general approach is the independence of the structures of perfection: the perception of perfection in the object enables the perfection of sensible comprehension, and the highest appearance and expression of this is the pleasure felt by the subject.

In summary, Baumgarten's philosophy is based on establishing the philosophical aesthetics as the science of sensible knowledge. In his works *Meditationes philosophicae de nonnullis ad poema pertinentibus*, *Metaphysica*, and *Aesthetica*, his consistency to fulfill this aim can be clearly observed. However, there is one aspect which should not be overlooked: even though his approach towards creating an independent area within philosophy might be called revolutionary, this independent area still depends on logic to keep its existence.

Giriş

Modern felsefi estetiğin kurucusu olarak kabul edilen Alexander Baumgarten, estetiği felsefenin bir alt disiplini olarak konumlandırırken, bunu estetikle mantığı kıyaslama üzerinden gerçekleştirdi. O, modern felsefi estetik tarihinde estetik kavramını ilk kez kullanan ve içini bağımsız bir teori ile dolduran kişidir.

Baumgarten'in estetik konusunda attığı adım ve rasyonalist geleneğin içerisinde duyuşal bilgiye özel alan sağlama çabası onun felsefe ve edebiyat çevreleri üzerinde etkisinin doğrudan olması için yeterli olmamıştır. Söz konusu duruma gerekçe olarak Baumgarten'in eserlerini Latince kaleme almış olması gösterilmektedir. Baumgarten'in felsefe üzerindeki etkisi dolaylı olarak yani öğrencisi Georg Friedrich Meier tarafından yazılan –Baumgarten'in derslerini sıkı sıkıya takip ettiği için çoğunlukla onun derslerine dayanan- *Tüm Güzel Sanatların Temelleri*¹ adlı eserle belirginleşmiştir.

Estetik terimini, αἴσθησις² kavramının kökenine bağlı kalınarak terimin duyuşal bilgi ile ilişkilendirilmesi bağlamında, ilk kez 1735 yılında bağımsız bir disiplinin adı olarak Baumgarten'in *Şiirin Gereklilikleri Üzerine Felsefi Meditasyonlar*³ başlıklı doktora tezi çalışmasında görmekteyiz. Burada estetik, mantıksal bilgi ile duyuşal bilginin ayrımını belirtmek için kullanılır. Baumgarten aynı çalışmada, Yunan filozoflarına ve Kilise Babalarına gönderme yaparak onların algılanan ile bilinen arasında daima dikkatli bir şekilde ayırım yaptıklarına dikkat çekmiştir. Ayrıca üst bilme yetileri ile mantığı, alt bilme yetileri ile de duyuşallığı yani estetiği anladığını bildirmiştir. (§116)⁴ Bu eserde henüz estetiğin duyuşal bilginin bilimi olarak sistemli bir şekilde nasıl kurgulandığını göremiyoruz. Daha ziyade bilme yetileri ile ilişkisi bağlamında, duyuşal bilginin bilimi olması bakımından ayrı olarak ele alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın yoğunluğu şiir üzerinden sürdürülür.

Baumgarten, doktora eğitiminden sonra Halle Üniversitesi'nde doğal teoloji, mantık, metafizik, felsefi etik ve felsefe tarihi üzerine dersler verir. Kralın emri ile Frankfurt Üniversitesi'ne geçer ve ömrünün kalanını burada geçirir. Estetik üzerine dersleri vermeye başladığında bir yandan da felsefede estetiğe yeni bir alan sağlamak amacıyla eserlerinin zeminini oluşturmaya devam eder. 1750 ve 1757'de yayınlanacak iki ciltlik *Aesthetica*'nın temelleri bu dönemde atılır. Bu dersler, öğrencisi Meier'in de daha sonraları yazacağı eserlere kaynaklık edecektir. Ayrıca *Metafizik*

1 *Anfangsgründe aller schönen Wissenschaften (3 Vol 1748-50)*. Immanuel Kant'ın bu eseri okumadan önce *Aesthetica*'dan bihaber olduğu düşünülmektedir. *Die Entwicklung des Begriffs des schonen bei Kant* adlı çalışmadan aktaran Mary J. Gregor, "Baumgarten's 'Aesthetica'", *The Review of Metaphysics*, Vol 37, No:2, (1983): 358. Ayrıca bkz.: *Immanuel Kant's Announcement of the Program of his Lectures for the Winter Semester 1765-66*dan alıntılan Paul Guyer & Eric Matthews: Immanuel Kant, *Critique of the Power of Judgment*, çev. ve ed. Paul Guyer ve Eric Matthews, (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), xvi.

2 F. E. Peters, *Greek Philosophical Terms*, (New York: New York University Press), 1967, 8.

3 *Meditationes philosophicae de nonnullis ad poema pertinentibus*

4 Alexander Gottlieb Baumgarten, *Reflections on Poetry*, çev. Karl Archenbrenner ve William B. Holther, (Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, 1954), 78.

dışında *Baron Christian Wolff'e Göre Mantık Üzerine Tartışmalar*⁵ (1761) adlı eseri gibi mantık üzerine vermiş olduğu derslerin kısaltılmış hali de ölümünden sonra Kant'ın kütüphanesinde bulunmuştur. Hatta etik ve pratik felsefe üzerine vermiş olduğu derslerin devamında yayınlanan *Felsefi Etik*⁶ (1740) ve *İlk Pratik Felsefe Üzerine Tanıtıcı Mektuplar*⁷ (1760) adlı eserlerinin de Kant tarafından kullanıldığı bilinmektedir.

Leibniz-Wolff Mirası ile Mantık – Estetik Dualitesi

Baumgarten'in felsefesinde estetik ile mantığın nasıl ilişkilendirildiğini görmek için öncelikle O'nun nasıl bir felsefi geleneğin içinden geldiğine ve bu ekolün ön plana çıkan görüşlerine eğilmek, Baumgarten'in felsefesini anlamamıza da ayrıca yardımcı olacaktır. Leibniz ve Wolff ekolünün akılcı duruşunun ve sistematik kavram örüntüsünün içerisinde duyu bilgisinin bulanık, yanıltıcı ve hakikatten uzak olarak tanımlandığını düşünürsek, Baumgarten'in duysal bilginin de bir bilim olması gerektiğini söylemesi onun felsefe tarihi içerisinde neden 'estetik'in babası' olarak adlandırıldığı yeterince açıklar.

Leibniz'in felsefesine göre algı kendiliğinden alınır; burada bir farkındalığa sahip değildir. Hatta ona göre algı, bilişsel bir kavram bile değildir. Algıları, ancak çok açık ve seçik olarak geniş bir şekilde bize sunulduğu zaman fark edebiliriz. (§14 -§28)⁸ Wolff'a göre algı, bir kusur, ruhun karanlık bir kısmı olarak tanımlanır.⁹ Algının bu tarzda ötekileştirilmesiyle Baumgarten'in görüşleri uyumsuz. Hatta algıyla ilgili bu 'karanlık' betimlemesini, ona yeni bir içerik vererek dönüştürür. Ancak bu dönüştürme bir yıkım olarak görülmemelidir. Bu dönüştürme, ruhun karanlık olarak adlandırılan kısmını bir yenileştirme ya da iyileştirme gayreti olarak tanımlanmalıdır. Bilme sürecine algının dahil edilmesi Baumgarten tarafından ruhun temelini kurulması olarak görülür. Baumgarten, *Metafizik*'te şöyle der:

“Ruhta belli belirsiz algılar vardır. Bu algıların toplamı ruhun temeli olarak adlandırılır.” (§511)¹⁰

Baumgarten, *Metafizik*'te Empirik Psikoloji adlı bölümde aşağı bilme yetilerinin de ruhta bulunduğunu bildirir. Ona göre açık olmayan, yani muğlak ya da karanlık olan tasarımlar ve ruhumdaki buna benzer şeyler duysal tasarımlardır. Bir şey tasavvur ederken bu tasavvuru diğerlerinden ayırt eden, ayırt edemeyene oranla daha derine gider. Bu yüzden de bilginin açıklığı giderek daha somut biçimde kendini gösterirken, bulanıklığı da yavaş yavaş kaybolmaya başlar. Bu yüzden belirsiz ve duyulara dayalı bilme yetisine, AŞAĞI BİLME YETİSİ denir ki bu benim ruhumda bulunur (§520).¹¹

5 *Acroasis logica in Christianum L. B. de Wolff*

6 *Ethica philosophica*

7 *Initia philosophiae practicae primae acroamaticae*

8 G. W. Leibniz, *Monadoloji*, çev. Devrim Çetinkasap, (İstanbul: Pinhan, 2011), 17-27.

9 Gregor, “Baumgarten's Aesthetica”, 367.

10 Alexander Gottlieb Baumgarten, *Metaphysics*, çev. Courtney D. Fugate ve John Hymers, (Londra: Bloomsbury, 2014), 199.

11 *A.e.*, 205-206.

Baumgarten, duyulur olana ve algının kendisine ait bir bilimi olması bakımından öne sürdüğü estetiğe karşı gelebilecek eleştirilere elbette ki hazırdı. *Aesthetica*'dan önce daha *Meditasyonlar*'da bizim bilgimizi geliştiren alanın üst bilme yetileri olduğunu bildirmişti. Ama *Aesthetica*'da sorunu seçik bilgilerimizden ziyade bilgimizin yeni bilimi olarak yeniden tanımlayacaktı. Bu sebeple *Aesthetica*'nın büyük bir kısmı bu yeni bilime karşı rasyonalizmden gelebilecek olası eleştirilere cevap olabilecek nitelikte argümanlarla doludur:

“Duyu izlenimleri, muhayyilenin ürünleri, masallar, heyecan bozuklukları ve benzerlerinin filozoflara yakışır konular olmadığı yolundaki itirazlar getirilebilir [...] Bunları şöyle cevaplarım: Filozoflar da diğer insanlar gibi insandırlar (§6). Yine de bulanıklığın yanlışın anası olduğunu söyleyerek karşı çıkacaklardır. Cevabım bulanıklığın hakikatin ortaya çıkartılmasının sine qua non [olmazsa olmaz] şartı olduğudur. (§7)”¹²

Baumgarten estetiğin gerekliliğini gerekçelendirmek için argümanlarını sunarken dikkati çeken bir diğer husus bulanık bilginin hakikatin ortaya çıkarılması için elzem olmasıdır. *Aesthetica*'nın ilk satırlarından itibaren Leibniz-Wolff ekolünden gelebilecek eleştirilere karşı cevaplar verilirken, bir yandan da Baumgarten'in duyuşal bilgiye özerk bir alan sağlama çabası kendini açık eder. Bu çaba bir kavram ile sistemleştirilir. Bu kavram: **analogon rationis**'tir. Estetik-mantıksal hakikat kavramı da bir bakışta sanılabileceği gibi, estetik ve mantığın bir karışımına değil bu iradeye gönderme yapar; hele ki estetiğin mantığa indirgenmesi ile hiç ilgisi yoktur.¹³ Kısacası mantığın küçük kız kardeşi uygun bir şekilde hatta küçük kız kardeşten tam da bekleneceği üzere hizmetlerini büyük ablasına/ abisine sunacaktır; ama unutulmamalıdır ki bu küçük kız kardeş de bir bireydir, köle değil.¹⁴

Baumgarten'in üst bilme yetilerinin yani akıl ile anlama yetisinin karşısına yerleştirdiği alt bilme yetileri yani analogon rationis *Metafizik*¹⁵ adlı çalışmada şu aşağı yetileri içerir:

1. Şeyler arasındaki aynılıkları tanıyan aşağı yeti
2. Şeyler arasındaki farklılıkları tanıyan aşağı yeti
3. Duyusal hafıza
4. Şiir yetisi
5. Yargılama yetisi
6. Benzer durumlar beklentisi
7. Duyusal tanımlama yetisi” (§640)¹⁶

12 Alexander Gottlieb Baumgarten, *Ästhetik Band 1*, Übersetzt: Dagmar Mirbach, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2007) den aktaran Luc Ferry, *Homo Esteticus – Demokrasi Çağında Beğeninin İcadı*, çev: Devrim Çetinkasap, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012), 96.

13 *A.e.*, 97.

14 Gregor, “Baumgarten's Aesthetics”, 366.

15 Baumgarten duyuşal bilgi ve estetiğin alanına girebilecek konuları *Metafizik*'in Empirik Psikoloji adlı bölümde ele alır. Burada dünyada varoluşunu sürdüren ve bir fiziksel bedene bağlı olan ruh üzerinden konu detaylıca incelenir. Baumgarten, *Metaphysics*, 198-261. Bu bağlamda Baumgarten'in, Wolff'ün estetik haz ve güzellik gibi konuları işlediği *Psychologia empirica* adlı çalışmasından etkilendiği açıktır.

16 Baumgarten, *Metaphysics*, 232-233.

Nasıl ki mantık, akıl yolu ile kavramların ve kavramsal hakikatin bağlantısını bize sunuyorsa işte analogon rationis de yani ‘akıl benzeri’ olarak Türkçeleştirebileceğimiz bu alt yeti ve onu oluşturan ve az önce adını andığımız tüm aşağı yetiler de duyulur dünyadaki şeyleri öğrenmek açısından bir birlik içindedirler. Akla benzer şekilde bu yetiler de kendi aralarında temsilleri bağlayarak nesnellüğün üretilmesi için çalışırlar.¹⁷ Alt bilme yetileri, anlama yetisi gibi tasarımları birbirinden ayırıp çözümleyip, kavramlar altına yerleştirip, sınıflandırma yapmazlar; yalnızca aklın yaptığına benzer şekilde tasarımlar arasında bağ kurarlar. Ratio yani akıl kavramsal ya da düşünülür olana ilişkin bağıntılar yaparken, analogon rationis yani akıl benzeri de duyulur olana ilişkin bağıntılar yapar.

Bu benzerlik, analogon rationis’in de estetik-hakikat ölçüsü olarak mantığın ilkelerini kullanıyor olması ile daha da belirginleşir. Bu ölçütler arasında çelişmezlik, akla uygunluk ve birlik gösterilebilir. Yani, estetik-hakikat güzel düşüncelerin nesnelere imkânını varsayar ve bu nesnelere çelişen özellikler bulunmaz. Güzel düşünmenin nesnelere akıl benzeri tarafından duyusal olarak alınarak bağıntılandırılmış olmalıdır. Son olarak birlik ilkesi ilk iki ilkedен çıkar. Güzel düşüncenin nesnelere bir birliğe sahip olmalıdır. Fenomen düzeyinde konumlandığı ölçüde estetik-hakikat niteliği taşıyan bir birlik, içsel belirlenimlerin ve bu yolla da eylemin birliği olacaktır. Güzel düşünmenin nesnesi bir eylemse, başka deyişle dışsal belirlenimlerin ve ilişkilerin, koşulların birliği ise bu yolla mekan ve zamanın birliği olacaktır.¹⁸ Estetik ile mantık arasındaki ve akıl ile akıl benzeri arasındaki bu paralellikler bize şu sonucu da verecektir: mantıksal mükemmelliğin duyulur temsili olarak estetik.

Baumgarten estetiği, duyulur bilginin mükemmeliyetinin sınırlarını, işlevini ya da kurallarını açıklamaktan ziyade doğası ve gerekliliği üzerinden ele almıştır. Bu gereklilik duyusal dünyadaki kompleks yapıları bütünlüklü bir şekilde kavramaya yarayan aşağı yetilerin, rasyonel bilgiyi mantığın işleyiş tarzından farklı bir şekilde tamamlamaları ile doğrulanmış olur. Anonim olarak yayınlanan ders notlarında Baumgarten’in bir öğrencisi, Baumgarten’in bu düşüncüyü aklı geliştirmek için ortaya koyduğunu bildirmiştir. Bir başka deyişle estetik mantığa yardım etmelidir.¹⁹

Baumgarten’in Çift Yönlü Estetiği: Duyusal Bilginin Mükemmelliği ve Güzelin Sanattaki Konumu

Buraya kadar bahsedilen estetik, aslında mantıksal olanın karşısında epistemolojik belirlemelerle ortaya konmuş bir estetiğin izleriydi. Ancak Baumgarten’in estetiğinin iki ucu olduğu görülmektedir. Mantık karşısında kendisine toprak kazanan estetik, *Aesthetica*’nın ilk cümlesinde şu ifade ile konumlanır:

17 Ferry, *Homo Esteticus*, 97.

18 A.e., 94.

19 Kai Hammermeister, *The German Aesthetic Tradition*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 7.

“Estetik (liberal sanatların teorisi²⁰, aşağı bilimin doktrini, güzel düşünce sanatı, akılla analog olanın sanatı) duyulur bilginin bilimidir.” (§1)²¹

Buraya kadar Baumgarten'ın aslında rasyonalist geleneğin etkisiyle, Leibniz-Wolff ekolünün içinde çok radikal olarak hareket etmediği düşünülebilir. Onu, kendisinden önce gelen gelenekten ayıran ya da özelleştiren duyuşsal bilgiye de bir alan açması ya da estetiği duyuşsal bilgiye ait bir bilim olarak belirlemesi değildir. Duyusal bilginin de kendi mükemmelliğine sahip olabileceğini bildirmesidir. O'na göre duyuşsal bilginin mükemmelliği estetiğin amacıdır, bu mükemmellik de güzeldir. (§14)²² Makreel, güzellik kavramının Wolff tarafından mükemmelliğin makul ve zevkli bir görünümü olarak zaten tanımlanmış olduğunu bildirirken sözlerine şöyle devam eder:

“Wolff'un bakış açısından aynı rasyonel mükemmellik, kavramsal olarak olduğu kadar duyuşsal olarak da takdir edilebilir. Ancak Baumgarten'ın durduğu nokta farklıdır, yani, kavramsal bilgidен daha düşük bir bilgi formu olmasına rağmen duyuşsal bilginin yine de kendi mükemmeliyetine sahip olduğunu bildirir.”²³

Baumgarten duyuşsal olan ile rasyonel olan arasındaki ayırırda, rasyonel geleneğin içerisinde duyuşsal bilginin de kendine has mükemmelliğinin olabileceğini iddia ederek burada bir sınır ihlali gerçekleştirmiştir.²⁴ Peki Baumgarten bu sınır ihlali yani duyuşsal bilginin mükemmelliğinin bize ‘güzel’i verdiğini nasıl temellendirmiştir?

Baumgarten her tür kavrayışın mükemmelliğinin kategorilerini *Aesthetica*'nın başlarında verir. Bolluk, büyüklük, hakikat, açıklık, kesinlik ve zindelik. Bu sebeple güzellik bu mükemmelliklerin estetik versiyonları olarak içerilir.²⁵ Daha önce de belirtildiği üzere, analogon rationis, mantığın yetisi olan akla benzerdir. Bu söz konusu benzerlik estetiğin ilkeleri için de geçerlidir. Baumgarten *Metafizik*'te mükemmelliğin algısının estetik haz içereceğini (§662) bildirir ki bu da pek çok şeyin bir birlik halinde uyumlu olması (§141) anlamına gelir.

‘Güzel’, *Metafizik*'te fenomenin mükemmelliği (§662) ve mükemmelliğin algısının haz vermesi olarak tanımlanırken, *Aesthetica*'da duyuşsal bilginin bilimi (§14) olarak zikredilir. Bu söylem değişikliği stratejik olmakla birlikte, pek çok yorumcu onun güzellik konusunda söylediklerinin tutarsız görüldüğünü belirtmiştir. *Metafizik*'teki güzellik tanımı, nesnenin bir özelliği iken, *Aesthetica*'daki tanım, nesnenin duyarlılıkta kavranacak şekilde öznenin bir özelliği haline getirir. Bu formülasyonlar arasındaki çelişki, Baumgarten'ın felsefi gelişiminde bir ara olup

20 Baumgarten'ın burada kastettiği aslında güzel sanatlardır. Estetiğin içerisinde güzel sanatlara da yer açmasının nedeni ise bu sanatların üretime geçebilmesi için kişinin olabildiğince yetenekli olup bu süreçte üst bilme yetilerinin katkı sağlaması gerekir. Baumgarten bu sanatlara örnek olarak filoloji, hermeneutik, retorik, şiir, tefsir, vaaz verme sanatı ve müziği gösterir. Bkz. Friedrich Beiser, *Diotima's Children*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), 120.

21 Baumgarten, *Aesthetica*, §1'den aktaran Ferry, *Homo Esteticus*, 95.

22 Baumgarten, *Aesthetica*, §14.

23 Rudolf A. Makreel, ‘The Confluence of Aesthetics and Hermeneutics in Baumgarten, Meier, and Kant’, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol 54, No:1, (1996): 66.

24 Ahmet Emre Dağtaşoğlu, ‘Kant’a Giden Yolda Leibniz, Wolff ve Baumgarten’, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt:6, Sayı:11, (2012): 142.

25 Paul Guyer, *History of Modern Aesthetics Vol I*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 329-330.

olmadığı konusunda ortaya çıkan spekülasyonları bir yana bırakırsak, estetiğinin bütünlüğü ya da tutarlılığı hakkında soru işaretlerine neden olmuştur. Ancak hiç de tutarsızlık olmadığı, tanımların birbirlerini güçlendirici olduğunu görmek önemlidir. İki eserde de verilen tanımlamalar arasındaki fark sadece Baumgarten'ın bakış açısından kaynaklanmaktadır. *Metafizik*'te ilgi alanı teorik iken, duyular ile ne bildiğimizi anlamakla ilgilenirken; *Aesthetica*'da ilgisi pratiktir ve duyuları nasıl mükemmel hale getirebileceğimizle ilgilidir. Ancak Baumgarten güzelliğe dair bu iki bakış açısını hiçbir zaman ayırmak istememiştir. Genel kanısı, mükemmelliğinin yapılarının bağımsız olmasıdır: mükemmeliyetin nesnedeki algısı duyusal kavrayışın mükemmelleşmesine olanak sağlar, ki bunun en yüksek tezahürü ve ifadesi algılayanın aldığı hazdır. Bunun altında yatan düşünce ise uyumlu yapıya sahip bir nesneyi algıladığımız zaman bunun duyuların harekete geçmelerini sağlaması, onların ayırt edici özelliklerinin hareketlerinde görevlerini iyi bir şekilde yerine getirmelerini sağlaması gibi gözükmektedir. Uyumu tekrarlı olarak algılamak, onları daha keskin, canlı ve duyarlı hale getirir; duyuların görevlerini iyi bir şekilde yerine getirmeleri de hazzı ortaya çıkarır.²⁶

Sonuç

Baumgarten'ın bakış açısından estetik, sanat olduğu kadar bilimdir de. Onun felsefenin içine estetik diye yeni bir kapı açarken çağdaşlarına göre durduğu pozisyon teorik bilginin içinin açılıp bileşenlerinin yeniden belirlenmesi olarak örneklendirilebilir. İnsanın içinde 'doğal mantık' olarak adlandırabileceğimiz akılsal yetiler ne olurlarsa olsunlar insan doğasında teorik bilgiyi geliştirirler.

Burada hatırlatmak istediğim bir husus daha var. Baumgarten'ın felsefesine Kant gözlükleri ile bakarsak onun duyusal bilginin bilimi ile ne anlatmak istediğini kavrayamayız. Zira Kant *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde estetik ve bilişsel yargı arasında çok keskin bir ayırım yapıp, ikisini tamamen birbirinden ayırmıştı. Baumgarten'a bu perspektiften bakmak, onun rasyonalist geleneğin içerisinde duyusal bilginin de mükemmel olabileceğini kanıtlama çabasını anlamaktan ziyade, kendi felsefesi üzerinden şekillenmiş bir öğretiyi temel alarak onu sırtından bıçaklamak olacaktır.

Sonuç olarak estetik mantıktan iki temel açıdan ayrılır. İlkin, malzemesi farklıdır. Mantık kavramsal bilgiyi konu edinirken, estetik duyusal bilgiyi alır. İkinci olarak, sistemsal açıdan farklıdırlar. Mantık çeşitliliğini yeter sebep ilkesi tarafından kavramlar aracılığı ile düzenler. Estetik ise çeşitliliğini duyulur temsillerin birinden diğerine bir birlik kavram bulunmaksızın hissedilmesi aracılığı ile düzenler. Bu birlik ana fikri oluşturur. Alt bilgi olarak estetik kavramsal bilginin karşısında aşağılanmaz ve özerktir. Bu belirleme, Baumgarten'ın estetiğe katkısıdır. Çağdaşları ve kendisinden sonra gelecek pek çok düşünürde de bu bağlamda ilham vermiştir.²⁷

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

26 Beiser, *Diotima's Children*, 146.

27 Wessell, Leonard P. Jr, 'Alexander Baumgarten's Contribution to the Development of Aesthetics' *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol:30, No3, (1972): 341.

Kaynakça

- Baumgarten, Alexander G. *Metaphysics*. çev. ve ed. Courtney D. Fugane ve John Hymers. London: Bloomsbury, 2014.
- Baumgarten, Alexander G. *Ästhetic Band*. çev. Dagmar Mirbach, Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2007.
- Baumgarten, Alexander G. *Reflections on Poetry*. Çev. Karl Aschenbrenner ve William B. Holther. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1954.
- Beiser, Friedrich C. *Diotima's Children*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Dağtaşoğlu, Ahmet Emre. 'Kant'a Giden Yolda Leibniz, Wolff ve Baumgarten'. *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt:6, Sayı:11, (2012).
- Ferry, Luc. *Homo Esteticus/Demokrasi Çağında Beğenin'in İcadı*. çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: Pinhan, 2014.
- Gregor, Mary T. 'Baumgarten's Aesthetica'. *The Review of Metaphysics*, Vol:37, No:2, (1983).
- Guyer, Paul. *History of Modern Aesthetics Vol I*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Hammermeister, Kai. *The German Aesthetic Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Kant, Immanuel. *Critique of the Power of Judgment*. çev. ve ed. Paul Guyer & Eric Matthews, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Leibniz, G. W. *Monadoloji*. çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: Pinhan, 2011.
- Makreel, Rudolf A. 'The Confluence of Aesthetics and Hermeneutics in Baumgarten, Meier, and Kant'. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol:54, No:1, (1996).
- F. E. Peters. *Greek Philosophical Terms*. New York: New York University Press, 1967.
- Wessell, Leonard P. Jr. 'Alexander Baumgarten's Contribution to the Development of Aesthetics'. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol:30, No3, (1972).

Dil ve Politika İlişkisi Üzerine Bir Soruşturma: Dilin Politik Felsefeye Sağlayabileceği İmkânlar

An Inquiry into the Relation between Language and Politics: Possibilities Provided by Language to Political Philosophy

Emine Canlı¹

¹Dr., İstanbul, Türkiye

ORCID: E.C. 0000-0003-0012-6458

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Emine Canlı,

İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: eminecanli07@gmail.com

Başvuru/Submitted: 12.09.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:

20.09.2018

Son Revizyon/Last Revision Received:

27.09.2018

Kabul/Accepted: 02.10.2018

Atıf/Citation:

Canlı, Emine. "Dil ve Politika İlişkisi Üzerine Bir Soruşturma: Dilin Politik Felsefeye Sağlayabileceği İmkânlar." *Felsefe Arkivi* 49 (2018): 23-36.

<https://doi.org/10.26650/arc2018-589785>

ÖZET

Bu çalışmada dil ile insanın politik düzlemdeki tasarlanması arasında Antin Yunan'dan günümüze kadar doğrudan bir ilişki olduğu iddia edilecek ve bununla bağlantılı olarak politik düzlemin yeniden düzenlenmesinin de ancak dilin (yaratıcı olan) sunum (*presentation*) ve (düzenleyici olan) yeniden-sunum (*representation*) karakterinin açığa çıkarılmasıyla mümkün olduğu savunulacaktır. Bu amaçla, Platon'un *Kratylos* ve Aristoteles'in *Politika* metinlerinden yola çıkarak, ad (*onoma*), söz (*logos*), doğa (*physis*) ve yasa (*nomos*) arasındaki bağıntıları çözümleneceğiz. Sonrasında ise Platon ve Aristoteles metinlerindeki dil ve politika ilişkisinin paradoksal yapısına Jacques Rancière "uymazlık" (*la mésentente, disagreement*) kavramı ile işaret edilecek ve Walter Benjamin'in dil anlayışı üzerinden öneriler geliştirilecektir. Politik felsefe özelinde ilerleyecek çalışma bir bakıma, Platon'un dilin imkânının aynı zamanda felsefenin imkânı olduğu savı tersine çevrilerek politik felsefede yeni imkânların geliştirilmesinin de ancak dilin yeniden düşünülmesi ile mümkün olabileceğini göstermeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil, politika, politik felsefe, sunum, yeniden-sunum

ABSTRACT

In this work, it will be argued that there is a direct relation between the ways language and humans have been projected in the political sphere spanning from Ancient Greece to our times. Accordingly, it will be asserted that a reorganisation of the sphere of politics is possible only by unearthing the creative (presentation) and regulatory (representation) character of language. In order to do so, we will analyse the ties between name (onoma), word (logos), nature (physis), and law (nomos) starting off with Plato's *Kratylos* and Aristotle's *Politics*. Later on, we will highlight the paradoxical structure of the relation between language and politics in the works of Plato and Aristotle using Jacques Rancière concept of disagreement (*la mésentente*) and develop certain propositions in this matter with the help of Walter Benjamin's understanding of language. This work, which in some respects, will progress focused on political philosophy, is an inquiry into the possibilities that a reconception of language may provide in developing new horizons in philosophy by reversing the assertions regarding the potential of language and philosophy of Plato.

Keywords: Language, politics, political philosophy, presentation, representation

“Kekeleye kekeleye öldük. Perişan günlüklerimiz de buna yeterince şahittir. İnsanın en üstün özelliğine, açık seçik, canlı, açıklayan ve açıklarken teselli eden sese sahip olmadık. Peki sesimiz olmuş olsaydı, hayatı dile getirebilecek miydik? Bilmiyorduk ki.”¹

Jules Michelet

Dil ve dilin politik düzlemdeki işlevinin açığa çıktığı nokta, felsefe tarihindeki diğer birçok problemin nasıl ilerleyeceğinin karara bağlandığı Platon ve Aristoteles metinleri uzamında karşımıza çıkar. Ve yine diğer birçok problemin yeniden düşünülmesinin imkânı gibi dilin politik işlevinin imkânı da Platon-Aristoteles metinleri uzamının oluşturduğu “Gordion düğümü”nden geçer. Bu sebeple, dil ve politikanın birbirine bağlandığı noktanın dilde politik olanın açığa çıkarılması ile çözümlenebileceğini düşünmekteyiz. Çalışmamızda, Platon’un *Kratylos* ve Aristoteles’in *Politika* metinlerinde dil ve politika bağıntısını saptamaya, Walter Benjamin’in dil düşüncesi ile dilin yeniden kurgulanışının imkânını sorgulamaya ve sonuçta, bakış açımızı tersine çevirerek, politikada dilsel olanın bir imkân yaratıp yaratamadığını sorgulamaya çalışacağız.

Kratylos diyalogu Platon’un, hem dil sorunsalını hem de felsefe yapmanın ilkelerini belirlediği metindir.² Platon için ‘ad’ı (*onoma*), dolayısıyla onun ait olduğu daha genel bir yapı olan ‘söz’ü ya da ‘söylem’i (*logos*) doğru bir şekilde çözümlemek, filozofun kendi aletini tanıması anlamına gelir.³ Platon, ad ve söylemi doğa (*physis*) ve yasa (*nomos*) ile ilişkisi üzerinden çözümlemeye çalışır, fakat metnin sonunda söz konusu ilişkiyi bir açmaz (*aporia*) ile sonlandırarak sınırlar. Aristoteles ise açmazın eksenleri olan doğruluk (*orthotês*) ve hakikat (*alêtheia*) ile doğrudan ilgilenmez, ilişkiyi, cümleler (*logoi*) ve eylem üzerinden doğa (*physis*) düzleminde çözümler.⁴

Platon açısından söylemin (*logos*) doğru bir şekilde kullanılabilmesinin yolu ad’ın (*onoma*) bilinmesinden geçer; bu nedenle *Kratylos* diyalogunun merkezinde adın doğru bir şekilde saptanması vardır. Diyalogdaki ad tartışmasının bir tarafında, adın insanlar arasındaki bir uzlaşısı sonucu ortaya çıkan sesler olduğunu savunan Hermogenes; diğer tarafında, şeyler ile adlar arasında doğal bir bağ, dolayısıyla doğruluk olduğunu ve ancak adların bilinmesi ile şeylerin de bilineceğini savunan *Kratylos* vardır.⁵ Sokrates ise hareket ifade eden adların yol açtığı yanlışlardan yola çıkarak, kendinde iyi ve güzel gibi değişime tâbi olmayanları (idealar, *eidei*) ileri sürerek bilginin imkânının ancak değişime tâbi olanlar ile olmayanların saptanması ile mümkün olacağını savunur. Bu da ancak iki tarafın savunularına karşı bir itiraz ve uzlaşısı ile mümkündür, Platon düşüncesinin açığa çıktığı nokta da burasıdır. Platon’a göre şeylerin adları, herkesin katıldığı bir uzlaşısı ile değil, işin ehli olan ad-koyucuların ad vermesi ile mümkündür; böylece Hermogenes

1 Michelet, *Journal*, haz. P. Viallaneix, Paris: Gallimard, 1959, c. I, s. 378, aktaran Jacques Rancière, *Tarihin Adları: Bilgi Peotikası Alanında Bir Deneme*, Çev. Cemal Yardımcı, İstanbul: Metis Yayınları, Şubat 2001, s. 94.

2 Erman Gören, *Kratylos’a Yorumlar: Physis-Nomos Karşıtlığı Bağlamında Filolojik ve Yorumbilgisel Bir İnceleme*, c.2, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 11.

3 A.g.e. s. 11.

4 A.g.e., s. 52.

5 Platon, *Kratylos: Giriş, Metin, Çeviri ve Dizinler*, Çev. Erman Gören, İstanbul: Dergâh Yayınları, c. 1, 383a-384

ile Kratylos'un savunduğu görüşler uzlaşmış olur ve fakat bu uzlaşma diyalogun sonundaki açmazı (*aphoria*) doğurur.

Hermogenes'in ad ile şey arasındaki ilişkinin uzlaşma olduğunu ileri sürerken verdiği köle örneğinin metin içerisindeki konumlanması ve Platon'un ad meselesini *logos* ve *nomos* düzlemine çekmesi ile daha sonra göreceğimiz üzere Aristoteles'in dile sahip insanı "politik bir hayvan" olarak tanımlaması ve politik düzlemi efendi-köle üzerinden kurması arasında tesadüfi değil, kararlı bir bağlantı vardır. Bu nedenle, dil ile politik olanın birbirine eşlik ettiği noktayı metinlerde kölenin konumlandırılması üzerinden izlemek işlevsel olacaktır.

Hermogenes, adlar ile şeyler arasındaki doğruluğun insanlar arasındaki bir sözleşme ile açığa çıktığını düşünür ve evindeki kölenin adının kendinden menkul olmadığını, bir sözleşmede şey (*pragma*) olan kölenin ancak efendisi tarafından verilen ad ile evde ikâme edebileceğini söyler.⁶ Sokrates ise Hermogenes'in kölenin sahibine atfettiği ad verme hakkını, bireylerin mi yoksa kent devleti gibi ad verme konusunda bağlayıcılığı olabilecek ehil bir yapının mı sahip olması gerektiğine dair bir soruşturma için çıkış noktası olarak kabul eder.⁷ Sokrates bireyselliği (Protogoras'ın "her şeyin ölçüsünün insan olduğu" savına gönderme yaparak) bertaraf etmek amacıyla bir sözleşmenin önermeleri olan söz (veya söylem; *logos*) ile adı bir arada değerlendirir ve bütünü yanlış olan bir sözün parçasının da yanlış; bütünü doğru olanın ise parçasının da doğru olduğunu söyler.⁸ Hemen ilerisinde de söylem (*logos*), ad (*onoma*) ile doğa (*physis*) arasında bağlantı kurarak, bir şeyin doğası ile ediminin özdeş olduğu kabulünden yola çıkar ve doğru adın doğru edimi, yanlış adın ise yanlış edimi doğuracağını ifade eder.⁹ Böylece bir kölenin sözleşme gibi bir "söylem"de yer bulmasının imkânı ile adın (burada kölenin adı) uzlaşım sal mı doğal mı olacağı arasında ilgi kurulur.

Sokrates'in diyalogda mekik (kerkis) metaforu üzerinden ilerlettiği, bir adın doğruluğu yanlışlığı tartışması, esasında adın uzlaşım sal mı yoksa doğal mı kabul edilmesi gerektiğine dair bir tartışmadır. Sokrates'e göre bir edimin serimlenmesi her zaman kendisine eşlik eden ve kendisinin sabitlendiği bir ad ile mümkündür. Nasıl ki dokumak (edim) bir mekik (ad) ile mümkün ise bir edim olan söylem de adlarla mümkündür. Bununla bağlantılı olarak, bir şeyi en iyi dokuyanın herhangi biri değil beceri sahibi biri olması gibi, *logos* da ancak adı en iyi şekilde öğretecek bir ad/yasa-koyucu (*nomothetês*) ile mümkündür.¹⁰ Fakat Sokrates'e göre nasıl ki bir marangozun işi dümencinin nezaretinde dümen yapmak ise, ad/yasa-koyucunun işi olan ad koyma da ancak soru sormasını ve cevap vermesini bilen diyalektikçinin (başka bir deyişle filozofun) idaresi altında sürdürülebilir.¹¹ Fakat Platon için diyalektikçi de tam anlamıyla yeterli olmaz; esasında mesele adın özü (*ousia*) ve sureti (*eidos*) ile ilgilidir ve "doğruluk (*orthotês*), bir şeyin niteliğinin ve suretinin tamamını kapsar."¹²

6 A.g.e., 383d-e

7 A.g.e., 385a-b.

8 A.g.e., 385c-386b.

9 A.g.e., 386e5- 387d8.

10 A.g.e., 387d- 389b.

11 A.g.e., 390c2- 390d7.

12 A.g.e., 429d-433d.

Ad, her ne kadar söylem içinde bir şeyi ifşa (*dêlôma*) ediyorsa da ifşa edilenin doğru veya yanlış; iyi ya da kötü olması, şey ile ad arasında bir teamülü (*ethos*) gerekli kılar. Teamül, ifşa etmenin ötesinde hem ad ile şey arasında hem de farklı zihinler arasında bir tür sözleşmeyi (*ksynthêknê*) gerektirir.¹³ Teamül ve sözleşmenin koşulu kimsede değişime tâbi olmayacak iyi ve güzeldir; fakat ad'ın değişime tâbi olan doğası nedeniyle bu da mümkün olmadığı için, Platon'un sözleriyle, “dimağ/izan (*nous*) sahibi hiçbir insan kendisini adlara emanet etmez, kendi ruhunun bakımını onlara teslim etmez.”¹⁴ Açmaz olarak kabul gören bu son esasında ad'ın ne olduğu ile ilgilidir; fakat adın söylem doğa ve yasa bağintısında bir açmaz yoktur aksine yasa, adın güvencesi olur. Bir bakıma ad (*onoma*), söylem (*logos*) ve yasa (*nomos*) birbirlerine “karşılıklı koşul” ile bağlanmış gibidir. Başka bir ifade ile “bir yasa ona tâbi olanların uyması ve onun uygulanmasıyla gerçek anlamda yürürlüğe gireceği gibi, bir *onoma* da ancak *logos* içinde tayin edilen doğasına uygun şekilde kullanılmasıyla gerçek anlamda tedavülde sayılabilir.”¹⁵ Dolayısıyla bir adın iyiliği veya doğruluğu, “ancak ve ancak” söylemde ve yasada “sayılması”, bir şeye işaret etmesi veya yürürlüğe girmesi ile mümkündür. Bu da temelde bir şeyin (*pragma*) meşruiyeti, onun adının ancak ad/yasa-koyucu tarafından konulmuş, söylemde veya yasada bir şeye işaret edebiliyor ve böylece kendisini yürürlüğe koyabiliyor olmasına bağlanmıştır diyebiliriz.¹⁶ Dil ve politikanın birbirine bağlandığı nokta da burasıdır, Platon dilin açmazının politik açmaz ile doğrudan ilgili olduğunun farkındadır ve açmaz ile kendisini politikanın felsefileşmesinden değil felsefenin politikleşmesinden korur. Çünkü politikanın felsefileşmesini *Devlet*'te filozof-kral önerisi ile çözülebileceğini düşünür, fakat felsefenin politikleşmesi *Kratylos*'ta gördüğümüz gibi kölenin konumu ile ilgili bir sorundur.

Aristoteles ise *Politika*'sının henüz girişinde, I. Kitap'ta, devletin nasıl doğal bir varlık olduğunu çözümlerken efendi ile köle olma durumunu da onların doğalarına dayanarak açıklar. Buna göre canlılar, doğada çift olarak vardır ve ancak çiftin bir araya gelmesi ile çoğalma gerçekleşir. Devlet gibi doğal bir amacın tezahürü olan yapıda da yöneten ile yönetilenin bir araya gelmesindeki ortak amaç, çoğalma gibi doğal bir ilke olan güvenliktir. Fakat bu ilişkide (Aristoteles'e göre yine doğal bir şekilde) “zekasıyla önceden görebilen bir kimse, doğaca yönetici ve efendidir; oysa beden gücüyle bunları yapabilen bir kimse doğaca köledir, yönetilenlerden biridir.”¹⁷ Aristoteles'e göre kölenin doğası gereği köle olmasının nedeni, akıl yürütme yetisinden ona sahip olacak kadar değil, ancak anlayacak kadar pay almasıdır.¹⁸ Doğa, efendi ile köle arasında akıl yürütme yetisindeki bu “adaletsizliği” bedenlerinde dengeler; köleyi bedeni kol işlerinde güçlü

13 A.g.e., 343e6-435b.

14 A.g.e., 439c6- 440d.

15 Gören, A.g.e., 42.

16 A.g.e., s. 42.

17 Aristoteles, *Politika*, Çev. Mete Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 7-8.

18 Jacques Rancière Aristoteles'in söz konusu köle tanımı ile Platon'un *Menon* diyalogunda, Menon'un kölesine karakök kuramı buldurtarak aynı tanıtlamayı yaptığını söyler. fakat Rancière'in de belirttiği gibi kölenin problemi çözübilmesi, Sokrates ile aynı zekayı paylaşabilmesi, Platon için kölenin topluluğa dahil olmasının herhangi bir biçimini sağlamaz. Bkz. Jacques Rancière, *Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe*, Çev. Hakkı Hünler, İzmir: Ara-lık Yayınları, 2005, s. 38. Ayrıca bkz. Platon, “Menon”, *Diyaloglar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996, 82a-85c. Aristoteles, *Politika*, Çev. Mete Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975

yaratırken, özgür kişileri de kol işlerinde işe yaramayacak ancak bir devlet yurttaşı için uygun olacak şekilde dimdik yaratmıştır.¹⁹ Ve bir efendi (özgür kişi, yurttaş) köle edinmekle değil, onu kullanmakla efendi olur bu da ancak efendinin önce köleyi bir mülk gibi edinmesi (*Kratylos*'ta Hermogenes'in efendinin köleye ad vermesi gibi), sonra da onu yürürlüğe sokacak (işlev; *ergon*) bir söyleme (yasaya) tâbi kılması ile mümkündür.²⁰ Bu nokta aynı zamanda Aristoteles'te devletin doğallığının gerekçesinin sağlandığı noktadır.

Devlet ve devletin birimleri olan efendi ve kölenin doğallığını ortaya koyduğunu iddia eden Aristoteles, devleti de varolan şeyler sınıfına ekler. İnsan ve insanların bir arada yaşadığı doğal yapı (devlet) ile doğadaki diğer canlı örgütlenmeleri arasındaki temel fark, insanın "politik bir hayvan" oluşudur. Bu nedenle Aristoteles'e göre tüm bu yapının düzleminde dil vardır. Dil, insan ve devlet arasındaki bağıntı olan politikanın temelidir; çünkü doğa, diğer canlılardan farklı olarak bir tek insana dili, anlamlı konuşma yetisini vermiştir ve bu sayede insan iyi ile kötüyü, adil olan ile olmayanı ayırt eder. Aristoteles'e göre bir devleti varlığa getiren, bu konularda (iyi-kötü veya adil olan-olmayan) ortak bir görüşün paylaşılmasıdır ve bu ancak özgür yurttaşların tâbi olacağı devletin veya filozofun rehberliğinde gerçekleşebilir.²¹ Böyle bir sistemde kölenin erdemi, efendisinin (özgür kişi, yurttaş) de bileşeni olduğu ortak görüş olan uzlaşıda (yasada) hizmette bulunmasıdır.²²

Aristoteles'in, köle ile iş yapan (zanaatkâr) arasındaki ayrımı üzerinden düşündüğümüzde, sorunun antik ve modern karakteri birbirine yaklaşır. Aristoteles'e göre kölenin köleliği doğal olduğu için efendisinin yaşamı içerisinde kendisine yer bulurken; işçi işverenin yaşam dünyasında olmadığı için işi ölçüsünde düzende yer veya erdem sahibi olabilir.²³ Bu da yurttaşlığın ne olduğunun karara bağlanıp bağlanmaması ile ilgilidir. Aristoteles açısından doğal ve açık olan yurttaş tanımı, hem annesi hem babası yurttaş olan kişidir; fakat daha önceki kuşaklarında yurttaşlık arayan kişilerin çabalarını göz önünde bulundurduğunda vatandaşı doğal tanımdan sözleşmeye (yasaya) bağlanma gerekliliğini getirir. Buna göre yönetime (yasaya) katılan kişi yurttaştır. Fakat bu defa da karşı karşıya kalınan sorun, anayasanın değişmesi durumunda (anayasanın değişmesinin aynı zamanda bir devrim olduğunun farkındadır Aristoteles) yurttaşlığın ne olacağı, kimlerin yurttaş olabileceği, kölelerin ve yabancıların yurttaş olabilmemesinin meşruiyetinin ne olacağıdır.²⁴

Böyle bir tabloda karşımıza çıkan sorular ise şunlardır: dili kullanma (veya konuşma) kapasitesi eğer Platon'da iddia edildiği gibi şeylerden yola çıkarak geliyorsa, bir söylemde/yasada

19 Aristoteles, A.g.e., s. 14. Aristoteles, burada bazı akıl yetisi gelişkin insanların aynı zamanda bedenlerinin de kol işi yapacak kadar gelişkin olabileceğini (veya tersinin) ancak bunun doğanın nihai amacı içerisinde düşünüldüğünde bir istisna olduğunu söyler. Ona göre böyle istisnalar olmasaydı yani akıl yetisi gelişkin insanlar Tanrılar gibi kusursuz bir bedene sahip olsalardı zaten doğada efendiler ile köleler arasındaki ayrım zaten kabul görürdü. Dolayısıyla bu nokta ya Aristoteles'in doğayı nihai amacı üzerinden tanımladığını kabul ederek bir gelişim evresi olarak kabul edilecektir ya da köleliğin doğallığını kanıtlayamadığı düşünülecektir. Biz bu çalışmada dil üzerinden ikincisini savunacağız.

20 Aristoteles, A.g.e., 16-17.

21 A.g.e., s. 9-10

22 A.g.e., s. 27-28.

23 A.g.e., s. 29.

24 A.g.e., s. 71-72.

yer edinmek için köleler başta kendilerine sonra şeylere ad vermeye başlarsa ne olur? Aristoteles'te iddia edildiği gibi dili kullanma kapasiteleri dolayısıyla akıl yürütme kapasiteleri gelişkin insanlar (efendiler) köleler adına konuşursa ne olur ya da anayasanın değiştiği bir devrim durumu, zor kullanmadan değil de kölelerin dili kullanma/akıl yürütme kapasitelerinin gelişmesi sonucunda gerçekleşmişse meşruiyet sorunu çözülmüş olmaz mı?

Jacques Rancière de benzer kaygılarla kaleme aldığı *Uyuşmazlık* metninde politika ile felsefenin bir araya geldiği noktanın henüz başta Antik Yunan'daki *logos* kavramı ve problemi ile ilgili olduğunu savunur; çünkü *logos*, sadece basit bir konuşma değil, konuşmanın ürünü olan "sayım" ile ilgilidir.²⁵ Bir toplumda adı sanı olmayan halkların (kölelerin) politik mücadeleleri varoluş mücadelesi ile doğrudan bağlıdır; çünkü mülkiyet ilişkilerinden önce esasında bir *logos*'a sahip olup olmadıkları görünüp görünmeyeceklerini belirler.²⁶ Pierre-Simon Ballanche'ın 1829'da "Tüm halkların tarihinin Roma halkının tarihine uygulanmış genel formülü" adı altında yürüttüğü makalelere başvuran Rancière, çalışmasında, Ballanche'ın daha önce tarihi bir mesele olarak ele aldığı Roma pleblerinin Aventinus Tepesi'ne çekilmelerini anlatısını merkeze alır. Rancière, Ballanche'ın patrisyenlerin ve pleblerin herhangi bir meseleyi tartışabilecekleri ortak bir sahnenin var olup olmadığını ortaya çıkarma çabası ile *logos* arasında ilgi kurar. Rancière'e göre plebler, patrisyenler ile aynı sahnede bulunamazlar çünkü konuşamazlar ve ("şehir içince tutulan sembolik kayıttan yoksun olma anlamında") *logos*'tan yoksun, adı sanı olmayan varlıklar olup (tam da Aristotelesçi anlamda) yaşamları üreme işlevine indirgenmiştir.²⁷ Konuşma ve akıl yürütme yetisine sahip olmadığı kabul edilen pleblerin sözlerinin patrisyenler tarafından nasıl algılandığını Ballanche şöyle anlatır:

Onlar tıpkı bizim gibi konuştular, Menenius'a lâf anlatmaya cüret ettiler! Menenius'un ağzını kapatan, gözlerini kamaştıran, kulaklarını çınlatan bir tanı mıydı?... Yalnızca gelip geçici bir konuşma yaptıkları, bir zekâ ifadesi değil de uçup giden bir ses, bir tür böğürme, bir ihtiyaç alâmeti olan bir konuşma yaptıkları tanıtını nasıl oldu da vermedi. Onlar öncesiz-sonrasız sözden yoksundular, bu geçmişte böyleydi ve gelecekte de böyle olacak.²⁸

Avenitus'ta toplanan köleler, daha önceki kölelerden farklı olarak öteki savaşçılarla eşit savaşçılar olduklarını (Aristotelesçi anlamda; bir köle için zaten doğal olan beden güçleri üzerinden) savunmazlar aksine onları *logos*'un düzeninden men edenler (yine Aristotelesçi anlamda dili kullanma/akıl yürütme yetisine sahip olanlar) ile aynı özellikleri gösterirler ve kendilerini konuşan varlıklar olarak tasarlayacak yeni bir düzen kurarlar. Patrisyenler gibi lanetlemelerde ve övgülerde bulunurlar, kendi kahinlerine danışmak için delegeler ve kendilerini

25 Fakat Rancière'in *logos*'un ikili yapısı dediği sanma ve sayılma esasında birimi olan *onoma*'nın yapısından kaynaklanır. Bunun ne gibi bir fark yaratabileceğine, ileride Benjamin'in dil düşüncesine geldiğimizde değineceğiz. *Onoma*'nın söz konusu ikili yapısı için bkz. Gören, *Kratylos'a Yorumlar*, s. 42.

26 Rancière, A.g.e., s. 44.

27 A.g.e., s. 45.

28 Pierre-Simon Ballanche, "Formule générale de l'histoire de tous les peuples appliquée à l'histoire de peuple romain", *Reveu de Paris*, Sempتمبر, 1829 s. 94. Aktaran Rancière, A.g.e., s. 46.

temsil etmeleri için ise temsilciler seçerler. Pleblerin bu atılımı Ballanche'in ifadesiyle "göge bir ad yazma", Rancière'in ifadesiyle ise Roma şehrinde kendilerine yer açmaktır.²⁹

Rancière, bu noktada söz konusu *logos*'un yeniden düzenlenişinin imkânını (bize göre Aristotelesçi politikaya karşı bir sav olarak) politika ile *polis* (*police*)'in "uyuşmazlık" noktalarının çözümlenmesine ve daha önce sayılmayanların sayılma pratiklerine bağlar. Kendi ifadesi ile:

Ortaklaşılıkların kümelenmesinin ve rızasının işler kılınmasını, güçlerin örgütlenmesinin, yerlerin ve işlevlerin dağıtımının ve dağıtımı meşrulaştırma sistemlerinin gerçekleştirilmesini sağlayan prosedürler kümesine genellikle politika adı verilir. Bense, bu dağıtım ve meşrulaştırma sistemine başka bir ad vermeyi öneriyorum. Onu *polis* (*police*) diye adlandırmayı öneriyorum.³⁰

Polis, *logos*'un yani görünür ve söylenir olanın düzeni iken; onun karşısında konumlanan politika ise *polis*'in düzeninden hiçbir pay alamayanları ön varsayım olarak kabul eder ve daha önce uğutlu olarak işitilen şeyi söylem olarak anlaşılır kılar.³¹ Fakat Rancière, tam bu noktada, politika'nın mantığının kökeni itibariyle *polis*'in mantığından ayrılma da esasında bağlantılı olduğunu söyler. Çünkü politikanın kendisine özgü bir nesnesi ve konusu yoktur, bu nedenle politika her zaman *polis* üzerinde eylem ve *polis*'in yadsınışından başka bir şey değildir.³² Politikanın *polis*'teki "özneleşme" tarzlarıyla ilgili olduğunu kabul eden Rancière, söz konusu özneleşmenin, *polis*'in "yeniden şekillendirilmesinin bir parçası olan bir beden ve söz-söyleme yeterliliğinin bir dizi eylem aracılığıyla üretimi" olduğunu söyler.³³

Biz ise Rancière'in politika ile *polis*'in mantığının özdeşliğini ileri sürmesinin nedeninin özneleşme sürecini *logos* ile sınırlaması olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü *logos*'u ortaya çıkaran ad ve adın yürürlüğe geçtiği, karara bağlandığı yasaya değinilmediği sürece politika her zaman *polis*'in üzerine kapanacaktır. Bu nedenle problem, Antik Yunan'daki çıkış noktası olan dil ile politik olanın kesiştiği noktaya, o noktanın inşa edildiği kavramlar ile yeniden çekilmelidir. Çünkü dilin kurgulandığı kavramların birbirleriyle bağlantılandırılma tarzlarına dair eleştiri geliştirilmediği sürece, dilin ürettiği söylem (*logos*) üzerinden geliştirilecek özneleşme çabalarının *polis*'in düzenine eklenmesi ve varoluş mücadelesinin son kertede söylemdeki bir anlatıya dönüşmesi kaçınılmazdır. Nitekim Rancière'in de "uyuşmazlığın akılsallığı" dediği; politikanın, *logos*'un ikili yapısı (konuşma ve sayma) nedeniyle kendisini akıl-dışılıktan ayırma mantığının kaçınmadığı nokta da budur.³⁴

Bu noktada, biz, dil ile ilgili ileri süreceğimiz savlardan yola çıkarak, politikanın mantığının nesnelere ve ilkeleri nedeniyle zorunlu olarak *polis*'in mantığına bağlı olmadığını düşünüyoruz. Çıkış noktamız ise nesnelere arasındaki ilişkinin dış dünyada, ampirik düzlemde değil dilde

29 Rancière, A.g.e., 46-47.

30 A.g.e., 50-51.

31 A.g.e., 52-53.

32 A.g.e., 55-56, 58.

33 A.g.e., 59-60.

34 A.g.e., 71.

kurulduğu savıdır. Bu, Rancière'in ileri sürdüğü gibi politik nesnenin ampirik düzlem olan *polis*'in nesnesi ile özdeş olmadığı anlamına gelir. Benzer şekilde politik ilkeler de (eşitlik gibi) *polis*'teki nesnelere arasındaki ilişkide değil o nesnelere dildeki temsillerinde kurulur. Nitekim, nesnelere arasındaki ilişkinin dış dünyada kurulduğunu düşünmek dili de politikayı da kaçınılmaz olarak uzlaşım tasarlama ile sonlanır. Platon ve Aristoteles'teki ad (*onoma*), söylem (*logos*), yasa (*nomos*) ilişkisi ile Rancière'in bu ilişkiyi çözme çabasının yine *polis*'in mantığına yerleşerek uzlaşmaya işaret etmesinin nedeninin de bu bakış açısı olduğunu düşünüyoruz.

Dil ile ilgili savlarımızın teorik arka planını Yalçın Koç'un, "Mekân ve Nesne" makalesine dayandıracağız. Koç, bir nesnenin mahiyetinin sadece kendisinden yola çıkarak anlaşılamayacağını ve nesnenin, ait olduğu mekânın (temel, dayanak) şartları ve imkânlarına tâbi olarak meydana geldiğini, dolayısıyla nesnenin ne olduğunun, mekânının mahiyetinin ne olduğu sorusu ile iç içe ilerlediğini söyler. Mekân, dış dünyadaki bir zemin, yüzey değildir; çünkü "doğal sayı" gibi bir matematik nesne veya "Roma İmparatorluğu" gibi tarihsel bir nesne ile bir yüzeyde karşılaşmaz.³⁵ Koç'a göre;

Bir nesnenin tâbi olduğu şartlar, bu nesnenin mekânının imkânları ile ilgilidir. Bir mekânda bulunan nesnelere arasındaki ilişkiler de bu mekânın imkânlarına bağlıdır. Meselâ, bir nesnenin "sebe-sonuç" ilişkisine tâbi olup olmadığı, bu nesnenin mekânının imkânları ile belirlenir.³⁶

Fizik nesnelere, mekânları sebebiyle zamana ve sebe-sonuç ilişkisine tâbi iken; matematik nesnelere, zamana ve dolayısıyla sebe-sonuç ilişkisine tâbi değildirler. Burada karşımıza, matematik nesnelere ile fizik nesnelere gibi, farklı mekânlardaki nesnelere arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu sorusu çıkar. Koç, farklı mekândaki nesnelere ancak temsilleri aracılığıyla dilde ve düşüncede birbirlerine "dokunma" imkânına sahip olduğunu ve bu haliyle de artık söz konusu olanın matematiksel ve fiziksel nesnelere kendileri değil, "temsilleri" olarak düşünsel ve dilsel nesnelere olduklarını söyler.³⁷ Dolayısıyla dil, sadece "nesnelere temsillerinin birbirlerine 'dokunmalarına' imkân tanıyan bir 'kab' olarak ortaya çıkar." Örneğin "Aile, aynanın bulunduğu odada bir araya geldi" önermesinde; "aile" sözcüğü ile temsil edilen şey, sosyolojik bir nesneyi; "ayna" ve "oda" sözcükleri ise fiziksel nesnelere temsil eder. Bu önermedeki nesnelere farklı mekânlardaki nesnelere ve ancak dilde temsilleri aracılığıyla birbirlerine "dokunurlar."³⁸

Koç, esasında Turing makinesi testi ile birlikte artık fiziki nesnelere matematiksel nesnelere doğru sıçrama yapılabileceği savunularına karşı yazdığı metinde ulaştığı sonuçlarla yapay zeka tartışmaları arasında ilgi kurar. Koç'a göre Turing makinesi hem hala bir makine olarak fiziki bir nesne olduğu (kavram oluşturamaması ve muhakemede bulunamaması nedeniyle) hem de dilin birer "temsil" olan nesnelere farklı mekânlardaki nesnelere arasında varlıksal bir "geçişe" veya "bütünleşmeye" imkân sağlayamaması nedeniyle mevcut girişimler başarılı olamaz. Biz ise Koç'un

35 Yalçın Koç, "Mekân ve Nesne", *Felsefe Arkivi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, Sayı:29, 1994, s. 13-14.

36 Koç, A.g.e., s. 15.

37 A.g.e., s. 15-16.

38 A.g.e., s. 18-19.

nesne ve dile dair tespitlerinden yola çıkarak dil ile politik olan arasında ilgi kurmaya çalışacağız. Ad'ı nesnelere dildeki temsilileri³⁹; *logos*'u ampirik düzlemde birbirlerine dokunamayan nesnelere dokunma düzlemi olarak ele alacağız ve bunun karşısında *nomos*'u da Turing makinesi gibi otonom, söylem (*logos*) vaz' edebilecek bir "yapı" olamayacağını söyleyeceğiz.

Anlattığımız üzere, Platon ve Aristoteles metinleri uzamı bize adın, ya doğal ya da uzlaşımsal olarak düşünebileceğini söyler; fakat bugün hala, adın kendinde ne olduğu veya ad-verme eyleminin ilk nasıl gerçekleştiğine dair nihai bir açıklama geliştirilebilmiş değildir. *Kratylos*'un açmaz ile bitmesi aslında diyalogun çıkış noktası olan adın doğal mı uzlaşımsal mı olduğu meselesinin "teorik anlamda" bir paradoks oluşturmasındandır. Fakat bizce her ne kadar Platon ve Aristoteles'in doğallığı mı uzlaşımsallığı mı savdukları hala tartışılabilir da ikisi de söz konusu tartışmanın paradoks oluşturduğunun farkındadır ve ad meselesini yasa ve doğaya bağlamaları da buradan kaynaklanır. Adı, doğa ve yasa düzleminde değerlendirmeleri hem herkesin ad-koyucu olmasını engeller hem de söylemin öznesi olan insan, doğanın nesnesi olduğu için insanın söylemini, yapının (doğa veya yasa) düzenlenişi üzerinden kontrol edilebilir bir şekilde tasarlamalarını sağlar. Doğanın doğallığının karşısında; söylemler bütünü olan *nomos*'un yapı olarak tesis edilebilirliğinin önemi de burada açığa çıkar. *Nomos*, (Turing makinesi gibi) farklı mekanlardaki nesnelere arasında geçişe ve bütünleşmeye olanak sağlamakla birlikte "tekilliğini" de iddia edecek şekilde otonom bir yapı şeklinde kabul görür. *Nomos* ya Platon düşüncesinde olduğu gibi iyi ve güzel idealarına veya hakikate; ya da Aristoteles'te olduğu gibi doğal bir yapı olan devlete bağlanır. Böylece pek tabii ki efendi, efendi olarak; köle de köle olarak kalacaktır. Bize göre ise adın kendinde ne olduğundan ziyade kapasitesi göz önünde bulundurularak düşünülmesi, onun *logos* ile ilişkisinin yeniden tasarlanışını da etkileyebilir. Bu noktada ise Walter Benjamin'in dil ile ilgili metinlerinden yararlanacağız.

Benjamin'in dil düşüncesi, daha baştan "ad" ve "söz" arasında düzlemsel ayırım yaparak paradoks da dediğimiz Gordion düğümünü kılıçla kestiği için önemlidir; çünkü Benjamin, düğümün bir çözümünün olmadığını farkındadır. Her ne kadar Gordion düğümü anlatısında olduğu gibi felsefi bir yaklaşım olarak da düğümün kılıçla kesilmesi "barbarca" karşılaşırsa da⁴⁰ bize göre Benjamin'in dil düşüncesi doğalcılık ve uzlaşısalcılık ekseninde düğümü çözmeye girişimlerinin her defasında *nomos* ile bir uzlaşmayı talep ettiğinin farkındadır.

Politik felsefenin imkânı, Platon'un *Kratylos* diyalogunda saptadığı gibi hem felsefenin hem de politik olanın imkânı olan dil'dir; çünkü dil hem bir şeyi sunma (*presentation*) hem de temsil etmenin (*representation*) düzlemidir. Dolayısıyla dili nasıl tasarladığımız, insanı ve insanın doğa ve politik olan ile kurduğu ilişkiyi nasıl tasarladığımız ile doğrudan ilgilidir. Benjamin

39 Burada "ad'ı nesnelere dildeki temsilileri" olarak ele alırken Platoncu anlamda ad'dan söz ediyoruz, ilerleyen aşamada Benjamin bahsinde ad ile söz arasında ayırım koyarak, adın, sunum; sözün ise yeniden-sunumun bir bileşeni olarak değerlendireceğiz.

40 Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, Çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen, İstanbul: İthaki Yayınları, 2009 s. 334. Aristoteles'in *Politika*'daki barbar ile ilgili düşünceleri de *logos*'u yeterince kullanmamakla ilgilidir. Düğümün çözümü (efendinin niteliği olan) söz ve düşünme yetisi ile sağlanır Hellenice; kılıç ile (köledeki beden gücü gibi) barbarcadır.

düşüncesinde de bu anlamda dil, *prima philosophia*'dır.⁴¹ Benjamin'in dil çalışmalarından yola çıkarak dilin yaratıcı karakterini sunum (*presentation*); düzenleyici karakterini ise yeniden-sunum (*re-presentation*) olarak ele alacağız. Dilin yaratıcı karakterini sunum şeklinde değerlendirmemizi "Genel Olarak Dil ve İnsan Dili Üzerine" metnine; düzenleyici karakterini yeniden-sunum şeklinde değerlendirmemizi ise *The Origin of German Tragic Drama* metninin giriş bölümü olan "Epistemo-Critical Prologue" a dayandıracacağız.

Benjamin'e göre felsefenin karşı karşıya olduğu temel soru, yeniden-sunum (*representation*)'dur; çünkü bir problemi temsil etme tarzımız o problemi düşünme tarzımız ile ilgili olmakla birlikte felsefe yapma tarzımızı da doğrudan belirler. Yeniden-sunum, geleneksel felsefi yaklaşımda olduğu gibi "yapı" olma amacı üzerinden düşünüldüğünde "örümcek ağı" gibi gerçekliği kendi ağına çekerek içeriği forma göre düzenler ve aynılaştırmaya çalışır; fakat "doktrin" olarak düşünüldüğünde fenomenin özgünlüğünü korumaya çalışır. Yeniden-sunumun ilk karakteri bilgiyi (*knowledge*); ikinci karakteri ise hakikati (*truth*) refere eder ve bilginin nesnesine sahip olmaya çalışan metoduna karşı hakikat, nesnelere kendinde-temsiline (*self-representation*) içkindir; başka bir ifade ile fenomenlerde öz (*essence*) olarak mevcuttur ve açığa çıkarılmayı bekler.⁴²

Benjamin'in saptadığı bu nokta yeni bir felsefe yapma tarzıdır; çünkü yeniden-sunum ile Benjamin, felsefeye metodik bir revizyon önermemekte, aksine, sürdürülmekte olan metottan vazgeçmeyi hedeflemektedir. Fakat çokça düşünüldüğü gibi Benjamin'in hakikati refere eden yeniden-sunum düşüncesi, epistemolojik iddiadan vazgeçmez, geleneksel epistemolojinin "politik-eleştirel"⁴³ bir okumasıdır. Dolayısıyla Benjamin düşüncesine dair yapılan çalışmalarda yaygın kanının ileri sürdüğü gibi burada epistemolojinin karşısına epistemolojik olmayan savunu yapılmaz; aksine fenomenlere dair epistemolojinin sadece geleneksel felsefenin vaz' ettiği şekilde yapılamayacağı ileri sürülür.⁴⁴ Bu noktada Benjamin metinlerinde iz sürdüğümüzde politik-eleştirel okumanın hedeflediği yeni felsefe yapma tarzının yeniden-sunum ile bağlantısının açığa çıkarılması gerekmektedir. Karşımızdaki soru ise şudur: Sunum nedir ki yeniden-sunum yeni bir felsefe yapma tarzına imkân sağlayabilmektedir?

Benjamin düşüncesinde yeniden-sunum "takımyıldız" da dediği "fikirler teorisi" ne dayanır. Takımyıldız teorisinde fikirler, nesnelere salt kavramları ve yasaları olmadığı gibi onların bilgisini de genişletmez; çünkü fikirler nesnelere temsilleri olan kavramlarda somut unsurların düzenlenmiş halinin yeniden-sunuluşudur.⁴⁵ Başka bir ifade ile kavramların "takım" oluşturmuş hali, nesnelere temsilleri olan kavramların fikirler olarak düzenlenmiş yeniden-sunumudur (*re-*

41 Peter Osborne, Charles Matthew, "Walter Benjamin" (Çevrimiçi) <https://plato.stanford.edu/entries/benjamin/>

42 Walter Benjamin, *The Origin of German Tragic Drama*, trans. by John Osborne, London: Verso, 2003, s. 27-30. (Bu noktanın, Platon düşüncesinden farkı, ileride ad ve söz bahsinde açığa çıkacaktır.)

43 Kia Lindroos, *Now-time Image-space: Temporalization of Politics in Walter Benjamin's Philosophy of History and Art*, Finland, SoPhi Academic Press, 1998, s. 20.

44 Bkz. Emine Canlı, "Politik Praksis İmkânı Olarak Walter Benjamin'in Tarih Kavramı Üzerine Bir İnceleme", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 108-109.

45 Benjamin, *The Origin of German Tragic Drama*, s. 34.

presentation). Benjamin'in ifadesi ile: "Takımyıldızlar yıldızlar için ne ise, fikirler de nesnelere göre odur."⁴⁶ Nasıl ki takımyıldız yorumlanmış grup halindeki yıldızlar ise, fikirler de nesnelere temsillerinin gruplanmış nesnel yorumlarıdır.⁴⁷ Bu görüşte fikirler, kavramsal olanı yadsıma aksine kavramları kullanmanın farklı yoludur.⁴⁸

Takımyıldız teorisinin nesnel yorumlama çabası, geleneksel nesnellik kavrayışına eklenmez ve geleneksel nesnellüğün ampirik gerçekliği kavramsallaştıran dil anlayışını araçsal bularak onun kökenine eleştiri yönelir. Benjamin'e göre hakikat, ampirik gerçekliği kavramaktan ziyade onun özü ile ilgilenir ve tam da bu nedenle varlığın fenomenal özü olan "ad" (onoma, der Name) yönelir. Benjamin'e göre Platon'un idealar kuramında kavramlara kutsallık atfedilmesi de bu nedenledir. Çünkü idea esasında dilseldir; bir sözün (*word*) özüdür.⁴⁹ Platon'da felsefecinin görevi yeniden-sunum faaliyeti ile sözün özünde yatanı (ad'ı) ona geri vermek olarak saptanır.⁵⁰ Bu noktada, Benjamin düşüncesinde dilde sunulanın ad; yeniden-sunulanın ise adlar arasındaki bağlantılar olan fikirler olarak kabul edildiğini görürüz.

Benjamin'e göre, Platoncu *anamnesis* (yeniden-hatırlama) kavramı, yeniden-sunuma yakın gibi görünse de esasında farklıdır. Çünkü idealar kuramında idealar, kendilerinde uzam ve zamana tâbi olmayanlar olarak ad verme gibi düşünüldüğünde dahi şeylerin "ad verme hakkı"nın adın kendisinden menkul olduğu düşünülmez. Benjamin düşüncesinde bu tutumu sergileyen ise Âdem'dir. Âdem, dil ile şeylere ad vermeyi imlediği için insanlığın ve felsefesinin babasıdır.⁵¹ Platon'da *anamnesis* yanıltıcı olandan hareketle hakiki olana doğru bir hatırlama faaliyeti iken; Âdem, şeyleri adlandırırken, onlarla bir dünya elde eder.⁵² Bunun yanı sıra, Âdem'in ancak cennetten yeryüzüne intikalinden sonra şeyleri adlandırması cennetin, kelimeler aracılığıyla iletişim kurmak gibi bir zorluğun çekilmediği yer olduğunu⁵³ göstermekle birlikte dünyanın da ad-verme faaliyeti ile yeniden-kurulan bir yer olarak düşünülmesine imkân sağlar. Bu kurucu faaliyet, Benjamin'in ifadesi ile yeniden-sunum faaliyeti fikirler ile gerçekleşir: "Âdem'in doğayı adlandırdığı gibi, felsefe de adlandırmak için fikri kullanır."⁵⁴

Benjamin'in ad ve dil meselesini merkeze aldığı metni ise "Genel Olarak Dil ve İnsan Dili Üzerine"dir. Metindeki dilsel öz ve tinsel öz ayrımı, esasında adın doğal mı uzlaşım sal mı olduğu tartışmasının tezahürüdür. Benjamin'in dilsel ve tinsel öz ayrımı paradoksu çözmeyi amaçlamaz, aksine, ad'a dair bu tartışmanın tam da neden bir paradoks oluşturduğunu serimlemeye çalışarak

46 A.g.e., s. 34.

47 A.g.e., s. 34.

48 Fred Rush, "Sunuş", Walter Benjamin *Alman Romantizminde Sanat Eleştirisi Kavramı*, Çev. Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 50.

49 Benjamin, *The Origin of German Tragic Drama*, s. 36.

50 A.g.e., s. 36.

51 A.g.e., s. 36-37.

52 Rush, A.g.e., s. 43.

53 Benjamin, *The Origin of German Tragic Drama*, s. 37.

54 Walter Benjamin, *The Correspondence of Walter Benjamin: 1910-1940*, edited and annotated by Gershom Scholem and Theodor Adorno, translated by Manfred R. Jacobson and Evelyn Jacobson, London, The University of Chicago Press, 1994, s. 234.

derinleştirir. Ad ve dil tartışmasını dilsel öz ve tinsel öz ayrımı üzerinden ilerleten Benjamin, ikisinin birbirinden ayırt edilememesinin nedeninin sıkça *logos*'un çift anlamlılığına atfedildiğini ve son kertede iki anlamının özdeşliğinin kabul edildiğini, bu sebeple sorunun paradoksal ve çözümsüz kaldığını söyler.⁵⁵ Tinsel özü ad'a atfeden Benjamin, tinsel özün kendisini dilsel özün içinde iletildiğini söyler ve ekler; insanın dilsel özü bizatihi kendisinin dilidir. Başka bir ifade ile insan, kendi tinsel özünü dilinde iletir bu da insanın diğer tüm nesnelere adlandırmasından kaynaklanır. Varolanlar arasında sadece insan dili adlandırır; fakat insanın nesnelere adlandırması tinsel özü iken sözde dile getirmesi onun dilsel özüdür.⁵⁶

Benjamin ad ile "kendi başına dil" in (herhangi bir dilin değil, genel olarak dil'in) insanın tinsel özü olduğunu güvenceye alır; çünkü ad, dilin dilidir. Kendinde dil'in uzamında olan insanın adlandırma kapasitesi nedeniyle, Tanrı'nın yaratısı ancak nesnelere insan tarafından adlandırılmasıyla tamamlanır.⁵⁷ Fakat yaratım faaliyeti olan adlandırma insanın tinsel özü olarak "kendi başına dil" in güvencesidir; insan, nesnelere diline ise söz aracılığıyla bağlanır. Ad ile söz arasında derece farkı koyan Benjamin'e göre, adın doğal mı uzlaşımca mı olduğu tartışmasının paradoksa dönüşmesinin nedeni ad ile söz arasındaki derece farkının anlaşılabilmesidir. Oysa "insanın sözü, nesnenin adıdır." Nesnenin insan sözünde dile getirilmesinin yaratım anlamında bir adlandırma olduğunu düşünmek (doğalcı yaklaşım), esasında sözü nesnenin özü sanmaktan kaynaklanır. Oysa nesnenin kendinde sözü yoktur; çünkü o Tanrı'nın kelamından yaratılmıştır ve ancak bu yaratım kapasitesinin kendisine "bahşedildiği" insan sözüyle bilinir.⁵⁸ Bu nedenle nesnelere dilinden insanın diline yapılan "çeviri", sadece dilsiz sesliye değil, adsızın da ada çevirisidir. Yani nesnelere adı insandan nesneye bahşedilmemiştir, insan da nesne de yaratım uzamının bir parçasıdır fakat insan yaratıma adlandırma kapasitesi ile dahil olduğundan insanın sözü, nesnenin adını dile getirir.⁵⁹

İlk günahı insanın sözünün doğum anı olarak kabul eden Benjamin'e göre, günahla birlikte dildeki içsel büyü addan, dışsal bir büyü olan söze geçer. Böylece iyinin ve kötünün bilgisi sözde "yargı" olarak açığa çıkar. Yargı veren sözün büyü, adın büyüünden farklıdır ama yine de dolaysızlığı ve soyutlama kapasitesi nedeniyle büyüdür.⁶⁰ İnsan sözünün bildirdiği yargı, tam da insanın söylemi inşa edebilmesine ve inşa ettiği söylemin bir yapı olan *nomos*'u açığa çıkarmasına işaret eder. Dolayısıyla vardığımız nokta artık, ad, söylem ve yasa ilişkisinin çözümlenip yeniden düzenlenmesine imkân sağlamaktadır.

Ad, dilin yaratıcı karakteridir; diğer varlıklardan farklı olarak adlandırma kapasitesine sahip olan insanın sözünde nesnelere adları sunulur (*presentation*); yeniden-sunum (*re-presentation*) ise söz ve söylemde açığa çıkar. Söylem, insan sözünde nesnelere adlarının birbirleriyle ilgisinin

55 Walter Benjamin, "Genel Olarak Dil ve İnsan Dili Üzerine", Walter Benjamin Kitabı: Seçme Yazılar, Çev. Tunç Tayanç, İstanbul: Dipnot Yayınları, 2018, s. 133.

56 Benjamin, "Genel Olarak Dil", s. 134-135.

57 A.g.e., s. 136.

58 A.g.e., s. 142.

59 A.g.e., s. 143.

60 A.g.e., s. 145.

kurulduğu düzlemdir ve yargı bildirir. Dolayısıyla Platon'un iddia ettiği gibi ad'ın yasa ile doğrudan (zorunlu) bir ilgisi yoktur; fakat adın iyiliği veya kötülüğü yani adın söylemde yargı bildirmesi yasa bahsini açar. *Nomos*'un kurucusu ve koruyucusuna duyulan gereksinim (Platon'da ad/yasa-koyucular, Aristoteles'te dili akıl yürütme yetisi gelişkin olan efendi) de buradan neşet eder. Platon da Aristoteles de her insanın (köle veya efendi) şeylerin adlarına "kendiliğinden" (doğal değil, bir aksiyom anlamında) sahip olduğunun farkındadır. Dolayısıyla sorun, vardığımız noktadaki kavramlarla söylersek; ad vermede yani sunumda değildir; yeniden-sunumda yani söylem ve söylemin yargı bildiren doğasıdır. Bu noktanın yeniden bir paradoksa dönüşmesini engelleyecek olan ise bize göre ad ile söylem arasındaki aktüel ilişkidir.

Söylem, nesnelere kendilerinden değil; yaratım ürünü olan adlardan oluşur ve adları bir araya getirip düzenleyen dil de yaratım kapasitesine sahip insan sözünün düzlemidir. Koç'un makalesi ile bir arada düşünürsek, ad ve söylemi yasaya bağlayarak, yasanın doğallığını veya uzlaşımını iddia etmek ancak ve ancak dilde nesnelere bizatihi kendilerinin açığa çıktığını savunmakla mümkündür. Platon ve Aristoteles'in tartışmayı doğalcılık ve uzlaşımın ötesine taşımamasının nedeni, adı, nesnelere ampirik düzlemdeki tezahürlerine içkin kılmalarıdır. Bu nedenle adı, yaratım edimi; dili, bir yaratım kapasitesine sahip insanın yaratım düzlemi olarak düşünmek, dilde düzenlenen adların nesnelere dünyasını dönüştürme ve düzenleme kapasitesine sahip olduğunu açığa çıkarır.

Daha da önemlisi, dil tasarımının kaçınılmaz bir şekilde insan tasarımını da etkiliyor oluşudur. Platon ve Aristoteles düşüncesinde dilin doğal olması gibi insanın diğer varolanlar gibi doğal bir varlık olarak tasarlanmasıdır. Böyle bir tasarıda adın, ampirik düzleme bağlanması gibi insan da efendi ve köle gibi ampirik ayrımlara bağlanır. İnsana dair efendi ve köle ayrımı ve ikisi arasındaki ilişkinin doğal olduğunu ve yasalarca sabitlendiğini iddia etmek, ancak nesnelere ampirik düzlemde birbirlerine dokunduğunu kabul etmekle mümkündür. Fakat yukarıda anlattığımız üzere bu mümkün değildir. Benjamin'in adı, "dil'in dili" olarak saptamasının böyle bir okumada karşılığı şudur: Ad ve ad verme, insanın doğal tasarımına eklenen (tinsel) bir fazlalıktır ve bu fazlalık, hem dilin doğallığını ve uzlaşımını hem de insanın köle ve efendi olarak tasarlanmasını sınırlayabilir. Böylece "ad", "söylem" ve "yasa" ilişkisi Platon ve Aristoteles'te olduğu gibi doğal değil aktüel bir nitelik kazanabilir. Bununla bağlantılı olarak sırasıyla, "dil", "felsefe" ve "politika" ilişkisinin aktüellik kazanabileceği anlamına gelebilir.

Kaynakça

- Aristoteles. *Politika*, Çev. Mete Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Benjamin, Walter. "Genel Olarak Dil ve İnsan Dili Üzerine", Walter Benjamin Kitabı: Seçme Yazılar, Çev. Tunç Tayanç, İstanbul: Dipnot Yayınları, 2018.
- Benjamin, Walter. *The Correspondence of Walter Benjamin: 1910-1940*, edited and annotated by Gerschom Scholem and Theodor Adorno, translated by Manfred R. Jacobson and Evelyn Jacobson, London, The University of Chicago Press, 1994.
- Benjamin, Walter. *The Origin of German Tragic Drama*, trans. by John Osborne, London: Verso, 2003.

- Canlı, Emine. “Politik Praksis İmkânı Olarak Walter Benjamin’in Tarih Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gören, Erman. *Kratylos’a Yorumlar: Physis-Nomos Karşılığın Bağlamında Filolojik ve Yorumbilgisel Bir İnceleme*, c.2, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Koç, Yalçın. “Mekân ve Nesne”, *Felsefe Arkivi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, Sayı: 29, 1994,13-20.
- Lindroos, Kia. *Now-time Image-space: Temporalization of Politics in Walter Benjamin’s Philosophy of History and Art*, Finland, SoPhi Academic Press, 1998.
- Platon, *Kratylos: Giriş, Metin, Çeviri ve Dizinler*, Çev. Erman Gören, İstanbul: Dergâh Yayınları, c. 1, 2016.
- Platon. “Menon”, *Diyaloglar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Rancière, Jacques. *Tarihin Adları: Bilgi Peotikası Alanında Bir Deneme*, Çev. Cemal Yardımcı, İstanbul: Metis Yayınları, Şubat 2001.
- Rancière, Jacques. *Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe*, Çev. Hakkı Hünler, İzmir: Ara-lık Yayınları, 2005.
- Rush, Fred. “Sunuş”, Walter Benjamin *Alman Romantizminde Sanat Eleştirisi Kavramı*, Çev. Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, 27-59.
- Sartre, Jean-Paul. *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, Çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen, İstanbul: İthaki Yayınları, 2009.
- Osborne, Peter. Charles Matthew, “Walter Benjamin”, <https://plato.stanford.edu/entries/benjamin/> (Çevrimiçi erişim tarihi: 05.03.2019)

Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesi'ne Girişi

Competing Paradigms: On the Reception of German Philosophy at Istanbul University

Pascale Roure¹

¹Bergische Universität Wuppertal,
Philosophisches Seminar, Gaußstraße 20,
42119, Wuppertal, Deutschland

ORCID: P.R. 0000-0003-3917-4131

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Pascale Roure,
Bergische Universität Wuppertal,
Philosophisches Seminar, Gaußstraße 20,
42119, Wuppertal, Deutschland
E-posta/E-mail: roure@uni-wuppertal.de

Başvuru/Submitted: 04.08.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:
11.08.2018

Son Revizyon/Last Revision Received:
20.08.2018

Kabul/Accepted: 26.08.2018

Atıf/Citation:

Roure, Pascal. "Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesi'ne Girişi." *Felsefe Arkivi* 49 (2018): 37-51.
<https://doi.org/10.26650/arcpp2018-596519>

ÖZET

Bu makalenin amacı, Almanya ile Türkiye arasındaki akademik ilişkiler çerçevesinde, Alman felsefesinin İstanbul Üniversitesi'ne girişini incelemektir. Bu karmaşık süreç, Almanya'dan sürgün edilen profesörlerin 1930'lu yıllarda Türkiye'de bulunmalarıyla sınırlı olmayıp siyasi ve uzun süreli bir bilgi aktarımı perspektifinden değerlendirilmeyi gerekli kılmaktadır. Yeni-kantçı gelenek karşısındaki eleştirel tartışmayla 1920'li yıllarda gelişen Alman felsefesinin rakip paradigmatları, Türkiye'de ulusal ve sekülerleştirilmiş bir akademik felsefenin yeniden tanzimi için kullanılmıştır. İstanbul Felsefe Bölümü'nde sürgündeki profesörlerin temsil ettiği mantıksal ampirizm ve eleştirel pozitivizme paralel olarak, reformdan sonra ilk doktoralı doçentlerinin de hocaları olan Rothacker'in kültürel antropolojisi ile Hartmann'ın yeni ontolojisi de giderek artan bir ilginin konusu olmuştur. Alman felsefesinin bu etkisi, savaş sonrasında ontoloji ve felsefi antropolojiyi temsil eden Alman hocaların da İstanbul'a gelmesiyle 1960'lı yıllara kadar iyice yoğunlaştı ve ikinci kuşak doçentlerin formasyonuna katkıda bulundu. Ontoloji ve felsefi antropoloji hem geleneksel felsefi anlayışların bir ikamesi hem de İstanbul'da sürgündeki felsefecilerin desteledikleri paradigmatlara -mantıksal ampirizm gibi- bir alternatifti. Alman felsefesinin söz konusu kurumsal olarak girişinin, Türkiye'de akademik felsefenin teorik ve lengüistik yeniden tanziminde oynadığı rol nedir? Bu farklı paradigmatlar nasıl modernite söylemi içinde kullanıldı ve nasıl, geleneksel, metafizik ya da İslami denen kıymetten düşmüş felsefe kavramlarının yerini aldı?

Anahtar Kelimeler: Bilgi Aktarımı, Türk-Alman Akademik İlişkileri, Akademik Felsefe Tarihi, İstanbul Üniversitesi, Mantıksal ampirizm, Ontoloji, Felsefi Antropoloji

ABSTRACT

The aim of this article is to analyze the reception of German philosophy at Istanbul University in the context of the academic relations between Germany and Turkey. These complex relations should not just be restricted to the presence of exiled German scholars in 1930s Istanbul. They must be reassessed in light of a broader political transfer of knowledge. The 1920s German philosophy paradigms that stood against the neo-Kantian tradition were used in Turkey in order to lay the foundations of a national and secularized academic philosophy. With the nomination of several associate professors trained in Germany in the 1930s, Nicolai Hartmann's "new ontology" as well as philosophical anthropology became the most discussed philosophical paradigms at Istanbul University. They were

perceived as a substitute for certain conceptions of philosophy which were deemed traditional, as well as an alternative to the paradigms endorsed in 1930s Istanbul by exiled philosophers, such as logical empiricism. This influence of Hartmann's ontology and anthropologic theories continued to grow after the Second World War until the 1960s, with the arrival of German professors who contributed to the training of the next generation of Turkish associate professors. What role did that largely institutionalized reception of German philosophy play in the linguistic and theoretical reorganization of Turkish academic philosophy? How were those different paradigms used in the discourse on modernity and how did they come to replace the devaluated traditional conceptions of philosophy?

Keywords: Transfer of Knowledge, Turkish-German Academic Exchange, History of Academic Philosophy, Istanbul University, Logic Empirism, Ontology, Philosophical Anthropology

Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesi'ne Girişi

“En önemli konu insandır. Felsefe çalışmalarında bilim felsefesi, lojistik, analitik felsefe dışındaki bütün araştırmalar insan üzerinedir, insanla ilgilidir.” Takiyettin Mengüşoğlu

Giriş

Eldeki makalenin amacı, Alman felsefesinin İstanbul Üniversitesi'ne, yani Türkiye'nin ilk Felsefe Bölümü'ne girişini ve tarihsel gelişimini sunmaktır². Bu konu genellikle, 1933'ten itibaren Nazi Almanyası'ndan kaçan profesörlerin İstanbul Üniversitesi'ne katkılarını indirgenerek incelenmiştir. Bizim için dikkat çekici, ve belki daha önce pek de farkına varılmamış olan konu ise, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün, derinden çatallanmış Alman felsefesinin farklı paradigmalarına ev sahipliği yapmış olmasıdır.

Alman felsefesinden kastettiğim, tek ve homojen bir gelenek değildir. Her ne kadar Birinci Dünya Savaşı öncesinde akademideki en hakim felsefe geleneği yeni-kantçılık hareketi idiyse de, savaş sonrasında Alman felsefesinde yeni paradigmlar belirlemeye başlamıştı. Gérard Raulet'in çalışmalarından yola çıkarsak³, Weimar Cumhuriyeti döneminde (1919–1933) dört ana paradigmanın doğduğunu söyleyebiliriz: felsefi antropoloji, varoluş felsefesi, toplumun eleştirel teorisi ve mantıksal ampirizm (Viyana Çevresi ve Reichenbach tarafından kurulmuş Berlin Grubu⁴). Bu çeşitli kurgusal paradigmların akademide belli bir hegemonya mücadelesine hizmet etmek için yaratıldıklarını belirtmek gerek.

1 Takiyettin Mengüşoğlu, “Felsefe, Kültür, Dil, Eğitim ve Felsefi Antropoloji Konusunda Söyleşi”, in: Arslan Kaynaradağ (haz.), *Felsefecilerle Söyleşiler*, İstanbul: Elif 1986, s. 93–117, s. 107.

2 Bu çalışma, “Deutscher Geist am Bosphorus. Zur Rezeption von Ontologie und philosophischer Anthropologie an der Universität Istanbul (1933–1960)” [İstanbul'da Alman Ruhü. Ontoloji ve Felsefi Antropoloji'nin İstanbul Üniversitesi'ndeki alımlanışı üzerine (1933–1960)] başlıklı araştırma projesi (DFG-Förderung RO 5684/1-1) çerçevesinde hazırlanmıştır ve 2 Mayıs 2018 tarihinde İstanbul Üniversitesi Uluslararası Felsefe Kongresi'nde sunulmuştur. Metnin son okumasındaki katkıları nedeniyle Nihan Özyıldırım ve Emre Şan'a teşekkür ederim.

3 Gérard Raulet, *La philosophie allemande après 1945*, Paris: A. Colin 2006, s. 17.

4 Berlin Grubu (Gesellschaft für empirische/wissenschaftliche Philosophie) hakkında, krş Lutz Danneberg et al. (haz.), *Hans Reichenbach und die Berliner Gruppe*, Braunschweig-Wiesbaden: Vieweg 1994 ve Nikolay Milkov (haz.): *Die Berliner Gruppe. Texte zum Logischen Empirismus von Walter Dubislav, Kurt Grelling, Carl G. Hempel, Alexander Herzberg, Kurt Lewin, Paul Oppenheim und Hans Reichenbach*, Hamburg: Felix Meiner Verlag 2015.

1930'larda Türkiye'de yazılan Alman felsefesi tarihi üzerine yayınlarda, yani büyük ihtimalle Ernst von Aster'den etkilenmiş olan Hilmi Ziya Ülken'in eserlerinde⁵, mantıksal ampirizm ve geniş anlamda "varlık felsefesine dönüş" olarak⁶ fenomenoloji arasında bir karşılık ortaya çıkar. Bir yanda yeni-kantçılığın kritik bir ele alınışı olarak tasarlanan mantıksal ampirizmden bahsedebiliriz. 1933'ten sonra yalnızca sürgünde geliştirilen bu paradigma⁷, İstanbul Üniversitesi'nde Hans Reichenbach tarafından temsil edilir. Öte yandan fenomenoloji başlığı altında yeni ontoloji, felsefi antropoloji, varoluş felsefesi ve felsefi hermeneutik gibi çeşitli akımlar sıralanabilir. Bu akımlar ise, Nazi döneminde Alman üniversitelerinde devamlı bir gelişme zemini bulmuştur.

1933'teki üniversite reformuyla ve bundan önce Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'nın yurtdışı burs programıyla, Alman felsefesinin İstanbul Üniversitesi'ne girişi kurumsallaşmıştır. Dolayısıyla İstanbul Üniversitesi, iki savaş arası dönemdeki Alman felsefesinin, rekabet halindeki paradigmasının karşı karşıya geldiği eşsiz bir örnek teşkil etmektedir. Bu sürecin, Türkiye'deki akademik felsefe ve felsefi terminolojinin yeniden oluşturulması için oynadığı rol nedir? Türkiye'deki tarih yazımı bağlamında, felsefe tarihi nasıl etkilenmiştir?

Makalem üç bölümden oluşmakta: Birinci bölümde, 1933'ten önceki Türk-Alman akademik ilişkileri çerçevesinde, Alman felsefesinin Türkiye'ye girişine dair genel görüntüyü tasvir etmeye çalışacağım. İkinci bölümde Almanya'da eğitim görüp Türkiye'ye dönmüş doçentler ile Almanya'dan sürgün edilip İstanbul Üniversitesi'ne gelen profesörler arasındaki fikir alışverişlerini sorgulayacağım. Üçüncü bölümde ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ikinci kuşak Türk filozoflarını yetiştiren Almanya'dan gelen başka profesörleri tanıtacağım.

I. Türk-Alman akademik ilişkileri çerçevesinde Alman felsefesinin Türkiye'ye girişi: Birinci Dünya Savaşı ve Weimar Cumhuriyeti Dönemleri

Türk-Alman siyasi ve akademik ilişkileri güçlendiği için, İstanbul Üniversitesi'ne Alman felsefesinin girişi kolay olmuştur. Bu akademik ilişkiler, Geç Osmanlı döneminde başlamıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya, kendisini Avrupa modernitesinin modeli olarak ortaya koymaya çalışır.⁸ Söz konusu siyasi ve diplomatik bağlamda, Alman müderrisler İstanbul Dârülfünûn'a gönderilmiştir. Bu Alman varlığı mevcut Fransız üniversite sisteminin yerine geçip Alman tipi üniversite kurmayı amaçlar⁹. Felsefe müderrisi olarak Almanya'dan gelen Günther Jacoby (1881–1969) Dârülfünûn'unda felsefe tarihi dersleri vermiştir. Jacoby, Berlin

5 Hilmi Ziya Ülken, *Yirminci Asır Filozofları*, İstanbul: Kanaat Kitabevi 1936, s. 211–335; Krş. Ernst von Aster, *Die Philosophie der Gegenwart*, Seider: A. W. Sijthoff 1935.

6 Ernst von Aster, "Les aspects principaux de la philosophie allemande contemporaine", in: *Revue de Métaphysique et de Morale* 38/2 (1931), s. 259–275, s. 261. Krş. Ernst von Aster, "Çağdaş Alman Felsefesinin Başlıca Görünüşleri", çev. Vehbi Eralp, in: *Felsefe Arkivi* III/2 (1955), s. 39–51.

7 Retrospektif bir sınıflandırma kullanılarak, toplumun eleştirel teorisi paradigması gibi, mantıksal ampirizm paradigması hep sürgünde ve özellikle Amerika'da geliştirildi.

8 Sabine Mangold-Will, *Begrenzte Freundschaft. Deutschland und die Türkei 1918–1933*, Göttingen: Wallstein 2013.

9 Emre Dölen, *İstanbul Darülfünunu'nda Alman Müderrisler 1915–1938*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi yay. 2013, s. 95.

Üniversitesi'nde felsefe okurken Carl Stumpf ve Wilhelm Dilthey'in derslerine girmiş, Friedrich Paulsen'in yanında "Herder ve Kant'ın estetiği" üzerine doktora tezini yazmıştır.¹⁰ İstanbul'a gelmeden önce birçok ülkede ders vermiş, Pragmatizm üzerine çalıştığı için¹¹ William James'ten davet alıp Harvard Üniversitesi'nde araştırmacı olarak kalmıştır.¹²

Jacoby İstanbul'a gelişinde *Kantgesellschaft* tarafından maddi olarak desteklenme talebinde bulunmuştur. Jacoby bu talebi dile getirdiği mektubunda Türkiye'deki Fransız etkisini eleştirir. Dârülfünûn'da kendisinden önceki felsefe çalışmaları hakkında şöyle yazar: "Bugüne kadar [...] bu üniversitede Fransız modellerine dayanan popüler çalışmalardan öteye gidilmemiştir. Öğrencilerin ilmi çalışma temeli bütünüyle eksik".¹³ Kibirli konuşmasının yanında, söyledikleri Fransız eğitim politikası ve etki alanı ile giriştiği rekabeti iyice gösterir. Aynı mektupta Alman tarzı Felsefe Seminerinin üç amacı olduğunu söyler: (1) Almanya'nın sadece askeri değil, bilimsel üstünlüğü olduğunu göstermek için bir kütüphane fonu kurmak¹⁴; (2) Alman üniversiteleri ile yakın bir bilimsel işbirliği oluşturmak¹⁵; (3) öğrencileri Alman dilini ve "ruhunu" (*Geistesleben*) öğrenmeye teşvik etmek.¹⁶

Türk felsefesinin tarihi hakkındaki birçok kaynağa göre, bu girişim hiç başarılı olmamıştır ve Jacoby'nin çalışmaları özellikle otuzlu yıllarda sürgün edilen Alman profesörlere nazaran hiçbir iz bırakmamıştır: "Birinci Dünya Savaşı'nda İstanbul'da profesör olan G. Jacoby'nin hemen hiçbir etkisi olmadığı halde 1933'teki Alman profesörlerinin daha belirli etkileri olması, Türk hocalarının azalması ve üniversite çevresinin değişmesiyle açıklanabilir. İhtimaliyet mantığı ve bilim felsefesi bir kısım yeni felsefe doçentleri üzerinde iz bıraktı."¹⁷ Bana göre ise, bu yargının çeşitli nedenlerden dolayı yeniden sorgulanması gerekir.

Öncelikle Jacoby'nin düşüncesinin yirmili yıllarda Türk akademik felsefesindeki uzantılarını araştırmak yararlı olabilir. Jacoby İstanbul'da kaldığı dönemde pragmatizm çalışmalarıyla tanınır

10 Günther Jacoby, *Herders und Kants Ästhetik*, Leipzig: Verlag der Dürr'schen Buchhandlung 1907.

11 Günther Jacoby, *Der Pragmatismus. Neue Bahnen in der Wissenschaftslehre des Auslands*, Leipzig: Verlag der Dürr'schen Buchhandlung 1909.

12 Bruno Baron von Freytag Löringhoff, "Jacoby, Günther", in: *Neue Deutsche Biographie* 10 (1974), s. 253–254.

13 Günther Jacoby, "Aufruf zur Förderung des Philosophischen Seminars der Universität Konstantinopel" [1915], in: *Kant-Studien. Philosophische Zeitschrift der Kant-Gesellschaft* 21/1-3 (2017), Manfred v. Baum, Berndt Dörflinger ve Heiner F. Klemme (haz.), s. 348–350, s. 349: "Was bisher an europäischer Arbeit in der hiesigen philosophischen Fakultät geleistet worden ist, geht über eine populäre Schriftstellerei in unselbständiger Anlehnung an französische Vorbilder kaum hinaus. An einer Anleitung der Studierenden zu gründlicher wissenschaftlicher Arbeit hat es allenthalben gemangelt."

14 a.e., s. 349: "[...] einen Bücherschatz zu errichten, der im Gegensatz zu den bisher hier waltenden Arbeitsmethoden den türkischen Gelehrten und Studenten von vornherein vor Augen führt, dass Deutschland wie militärisch so auch wissenschaftlich nur mit völlig zureichenden Mitteln arbeitet."

15 a.y.: "[...] unsere Universität von vornherein in engere wissenschaftliche Fühlung mit dem deutschen Universitäts- und Wissenschaftsleben zu bringen."

16 a.y.: "[...] die Studierenden zu einem eifrigeren Studium der deutschen Sprache und des deutschen Geisteslebens anzuspornen."

17 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* [1966], İstanbul İş Bankası Kültür 2015, s. 692; krş. Arslan Kaynarca, "Üniversitelerimizde ders veren Alman Felsefe Profesörleri", in: İoanna Kuçuradi (haz.), *Türk Felsefe Araştırmalarında ve Üniversite Öğretiminde Alman Filozofları*, Ankara: TFK 1986, s. 1–31, s. 1.

ve “Bergson, pragmatizm ve Schopenhauer” başlıklı çalışması *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*’nda yayınlanır.¹⁸ Jacoby ile birlikte çalışan Felsefe Tarihi muallimi olan Mehmet Emin Erişirgil’in (1891–1965)¹⁹ Bergson ve pragmatizm hakkında çalışmaları bulunur.²⁰ Bunun yanında Jacoby’nin sonraki çalışmaları Alman felsefesinin İstanbul Üniversitesi’ne girişi açısından iki önemli akımı önceden şekillendirir; İlki Herder’in metakritik geleneğine bağlı olan tarih ve kültür felsefesi, ikincisi ise Jacoby’nin Nicolai Hartmann ile birlikte önde gelen temsilcisi olacağı ontolojidir.²¹ Öyle ki ontoloji 40’lar ve 50’lerde İstanbul Üniversitesi’nde sağlam bir yer edinir. Örneğin, 1959 yılında Felsefe Bölümü’ne davet edilen mantıkçı Bruno Baron von Freytag Löringhoff (1912–1996), açıkça Reichenbach’ın lojistiğine karşıydı ve Jacoby’nin öğrencisiydi.²²

Diğer yandan, savaş dönemindeki bu ilk akademik ilişkiler Weimar Cumhuriyeti Dönemi’nde belli bir şekilde devam etmiştir, hatta devlet desteğiyle Almanya’ya gönderilen öğrenciler sayesinde olgunlaşmıştır. Bu konuda en dikkat çeken örnek, Türkiye’nin ilk felsefe doktoru olan Orhan Sâdeddin’dir. Orhan Sâdeddin (1899–1964)²³ Giessen Üniversitesi’nde Ernst von Aster’in yanında felsefe okumuştur. Wolfgang Köhler ve Max Wertheimer ile beraber *Gestalt* Psikolojisinin Berlin Ekolünün kurucuları arasında yer alan Kurt Koffka’nın derslerini takip etti; *Erlebnis, Erlebniswahrnehmung und Erlebnisbeschreibung* [Yaşantı, Yaşantı Algısı ve Yaşantı Betimlemesi] adlı doktora tezininde, Theodor Lipps, Franz Brentano, Anton Marty ve Würzburg Ekolü’nden Oswald Külpe (1862–1909), Narziss Ach (1871–1946) ve Karl Bühler (1879–1963) gibi düşünürleri ele almıştır.²⁴ Tez raporları ise, danışmanı Ernst von Aster ile yeni-kantçı ve Würzburg Ekolü’nün üyesi Wilhelm August Messer (1867–1937) tarafından yazılmıştır.

Orhan Sâdeddin, hocası Mehmet İzzet (1891-1930) ile birlikte Kant uzmanı olan Karl Vorländer’in (1860–1928) *Felsefe Tarihi* adlı eserini çevirmiştir.²⁵ Orhan Sâdeddin Dârülfünûn’da felsefe tarihi dersleri verdiği zamanda, yani 1927 ve 1933 yılları arasında, Alman felsefesi hakkında önemli çalışmalara imza atmış. Özellikle bilgi teorisi²⁶ ve *Gestalt* teorisi üzerine

18 Günther Jacoby, “Henri Bergson, Pragmatism and Schopenhauer”, in: *The Monist* 22/4 (1912), s. 593–611; “Henri Bergson ve Arthur Schopenhauer” (Mütercim: İbn Habib), in: *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası* sene 1, sayı 5 Teşrin-i Sâni 1332, Matbaa-i Âmiri, İstanbul 1333 (1916), s. 481–501, krş. Aykut Kazancıgil ve Ayhan Vergili, “İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Mecmuası (İnceleme ve Dizin)”, in: TÛBAR-XII-/2002-Güz, s. 27–74, s. 47.

19 Krş. Emre Dölen, a.g.e., s. 124. ve s. 207.

20 Cüneyt M. Kaya, “Mehmet Emin Erişirgil: Bergsonculuktan Pragmatizme Bir Dârülfünûn Hocası”, in: *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, sayı 18 (2010), s. 129–180.

21 Günther Jacoby, *Allgemeine Ontologie der Wirklichkeit* [Gerçekliğin Genel Ontolojisi], 2 cilt, Halle: Niemeyer 1925–1955; yeni baskı: Bruno Baron von Freytag Löringhoff (haz.).

22 Bruno Baron von Freytag Löringhoff, *Mantık. Saf mantık sistemi*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi yay. 1973.

23 Abdurrazak Gültekin/Cüneyt M. Kaya, “İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü’nün Unutulmuş bir Hocası: Orhan Sâdeddin -Hayati, Eserleri ve Felsefe Anlayışı”, in: *Felsefe Arkivi* II (2016), s. 1–31.

24 Achmed Orhan Sâdeddin, *Erlebnis, Erlebniswahrnehmung und Erlebnisbeschreibung*, Giessen, Diss. 1925.

25 Karl Vorländer, *Felsefe Tarihi*, cilt 1: Medeniyet-i Kadime ve kurun-vustada felsefe, çev. Mehmed İzzet, İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası 1927; cilt 2: Yeni zamanda Kant’a kadar felsefe, çev. Orhan Sâdeddin, İstanbul: Amedi Matbaası 1928.

26 Orhan Sâdeddin, “Felsefe Nedir?”, in: *Felsefe ve İçtimaiyât Mecmuası* 3 (07.1927), s. 162–167.

makaleler yazmıştır²⁷. Bu dönemki yayınlar şunu gösterir: Alman felsefesi ve özellikle bilgi teorisi için artan bir ilgi ortaya çıkmıştır. Deneysel psikoloji tek örnek değildir. Sadeddin, “Felsefe Tarihi Usulü. Bir Etüde” adlı eserini mesela tarih yazıcılığının metodu ve *Historismus* üzerine yazmış ve hocası Ernst von Aster’e ithaf etmiştir. Dolayısıyla Ernst von Aster’in Türkiye’ye gelmeden önce İstanbul Dârülfünûnuyla ilişkileri olduğunu görüyoruz. Ayrıca kitaplarından bir tanesi Osmanlıcaya çevrilmişti.²⁸ Ernst von Aster’in ve belki de öğrencisi Hans Reichenbach’ın İstanbul’a gelişinin sadece sürgünün tesadüfi sonuçlarından biri olmadığını düşünüyorum. Bilgi teorisi ve özellikle Marburg Ekolüne gösterilen yoğun ilgi, hükümetin Cassirer’i davet etmesini de açıklayabilir. Ernst Cassirer o sırada Hamburg Üniversitesi’nde kürsüsünü kaybetmiş fakat İstanbul’dan teklif almadan önce Göteborg Üniversitesi’nin teklifini kabul etmişti.²⁹

II. Almanya’dan sürgün edilip İstanbul Üniversitesi’ne gelen profesörler ve ilk doktoralı doçentler kuşağı (1933–1950)

Cumhuriyet Döneminin çeşitli modernizasyon reformlarından biri olan 1933 üniversite reformu, üniversitenin özerkliğine son verip onu devletin ekonomik ve yönetsel kontrolü altına sokar. Yeni kanuna göre, öğretim üyeleri Eğitim Bakanlığı tarafından atanır ve kürsüler yeniden organize edilip tanımlanır. Bu kanunla eski Dârülfünûn öğretim üyelerinin bir kısmı üniversite dışında bırakılır; bir kısmı emekliye ayrılır; bir kısmı da başka görevlere verilir.

Ahmet Naim Babanzade’nin (1872–1934) Metafizik kürsüsü kaldırılmıştır; Felsefe Tarihi Müderrisi İzmirli İsmail Hakkı (1869–1946), İslam Tetkikleri Enstitüsü’ne transfer edilir. Metafiziğe ve İslam felsefesine karşı mevcut olan tavır bazı kürsülerin isimlerinin değiştirilmesini de beraberinde getirir. Örneğin Mustafa Sekip Tunç’un (1886–1958) “Ruhîyat” kürsüsü-Psikoloji olarak yeniden adlandırılır. Sembolik boyutu çok önemli olan bir olaydan bahsedebiliriz: Macit Gökberk mesela gelenek ile radikal bir kopuştan ve “ortaçağ skolastiğinden çıkma” anlamında Rönesans’tan bahseder.³⁰ Şu halde Felsefe Bölümü’nün yeniden yapılandırılması felsefi paradigma hareketlerini, üniversite kültürünü ve politikasını nasıl etkilemiştir?

[...] Felsefe Bölümünün önceki kürsüleri –metafizik kürsüsünü kaldırılması dışında- genelde değişmemekle birlikte, reformdan sonra kadrolarda yapılan iki değişiklik dikkat çekicidir: Birincisi, Dârülfünûnunun İslâm Felsefesi, Metafizik, Mantık ve Terbiye kadrolarındaki öğretim elemanlarının kadro dışında kalmasıdır. İkincisi ise, reformdan önce bulunmayan Türk Medeniyeti Tarihi kadrosunun ihdas edilmesidir.³¹

27 Orhan Sâdeddin, “Şekil Nazariyesi: Ruhîyatta Yeni Cereyanlar”, in: *Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası* 1 (05.1927), s. 31–35; “Şekil Nazariyesi”, in: *Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası* 2 (06.1927), s. 116–121.

28 Ernst von Aster, *Franzız İhtilalinin Siyasi ve İctimai Fikirleri*, çev. M. Nermi, Ankara: Hakimiyet-i Millîye Matbaası 1927. Krş. Ernst von Aster, *Die Französische Revolution in der Entwicklung ihrer politischen Ideen. Vom Liberalismus über die Demokratie zu den Anfängen des Sozialismus*, Leipzig: Weber, 1926.

29 Gürol Irzik, “Hans Reichenbach in Istanbul”, in: *Synthese* 181/1 (2011), Springer, s. 157–180, s. 167.

30 Macit Gökberk, “Felsefe, Tarih, Dil ve Atatürk Devrimleri Konusunda Söyleşi”, in: Arslan Kaynaradağ, *Felsefecilerle Söyleşiler*, İstanbul: Elif 1986, s. 11–62, s. 38–39: “Felsefe olarak Cumhuriyet’e kadar, yakın zamanlara kadar Ortacağ iskolastiği ile gelmişiz. Bu iskolastik içinde ne toplumbilimin ne ruhbilimin, ne ekonomi bilimin yeri olur.”; Krş. Macit Gökberk, “Devrimlerimiz ve Renaissance”, in: *Türk Dili* 14/1952, s. 58–62.

31 Osman Kafadar, “1933 Üniversite Reformu’nun Felsefe Eğitime Etkileri”, in: *Felsefe Dünyası*, sayı 31 (2000/1), s.

Aslında Alman felsefesinin girişi açısından, Felsefe Bölümü'ne öğretim üyelerinin atanma politikasındaki değişiklik, bilgi teorisi ve münferit bilimlere gösterilen ilginin son bulduğu anlamına gelmez. Üniversite reformunun yapıldığı yıl, yani 1933'te, Hans Reichenbach (1891–1953) Berlin Teknik Üniversitesi'nden getirilmiş, 1938'e kadar Umumî Felsefe ve Mantık Profesörü olarak yeni kurulan Sistematik Felsefe kürsüsünde çalışmıştır. Başlangıçta da Orhan Sâdeddin yerine Felsefe Tarihi dersleri vermiştir. Reichenbach, Lojistik ve mantuksal ampirizm denen kendi bilim teorisi ile ihtimaliyet mantığı üzerine dersler vermiştir. Reichenbach İstanbul'a geldikten üç yıl sonra, yani 1936'da, Ernst von Aster (1880–1948) Felsefe Tarihi Profesörü olarak çağrılmış ve ölümüne kadar, felsefe tarihi dersleri vermiştir. Reichenbach ayrıldıktan sonra sistematik felsefe de öğretmiştir. Macit Gökberk'in söylediklerine göre, Aster'in gelmesini özellikle Reichenbach istemiştir çünkü, "Reichenbach'ın bilim ve felsefe anlayışına en yakın felsefecilerden biri Aster idi". Ernst von Aster, hem felsefe tariçisi hem de bilim felsefesinde eleştirel pozitivist akımının temsilcisi olarak görülebilir.

İlk senelerde sürgün edilen profesörler en çok frankofon Türklerle çalışmıştır. Almanca bilen Nusret Hızır (1899-1980)³² dışında, Reichenbach'ın diğer yardımcıları Mehmet Karasan (1910–1974) ve Halil Vehbi Eralp (1929–1932)'tir. İkisi de lisans eğitimlerini Fransa'da yapmıştır. Reichenbach'ın "resmî" asistan olan Macit Gökberk Berlin'e gittikten sonra³³, Eralp Reichenbach'ın felsefe tarihi derslerini ve *Lojistik* adlı kitabını Fransızcadan çevirmiştir.³⁴ Bunun yanında özellikle Hilmi Ziya Ülken ile işbirliğinin altını çizmek gerekir. Galatasaray Lisesi Felsefe ve İctimaiyat Muallimi olan Hilmi Ziya Ülken (1901–1974), Üniversite reformundan sonra Türk Medeniyeti Tarihi adlı yeni kürsiye Profesör Muavini olarak atanmış ve Berlin'e giderek³⁵ araştırmalar yapmıştır. Bundan sonra Felsefe Bölümü'nde doçent olarak çalışmış, 1941'de Bölüm Başkanı Ernst von Aster'in desteğiyle Profesör olarak atanmıştır ve Aster'in isteği üzerine İslam Felsefesi dersleri Ülken tarafından yeniden verilmeye başlamıştır.³⁶ Ayrıca Ernst von Aster Felsefe Tarihi derslerinde İslam filozoflarına da yer vermiştir.

Ülken'in eseri kendi türünde eşsizdir, öyle ki Türk düşünce tarihine katkı yapmış hiçbir akımı dışlamamıştır. Reichenbach'ın İstanbul'da kaldığı dönemde, Ülken Bilimsel Felsefenin ve mantuksal ampirizmin Türk okucularına aktarılmasına katkı yapmıştır. Daha önce bahsetmiş olduğum *Yirminci asır Filozofları* (1936) adlı felsefe tarihi eserinde matematik ve fizik felsefesi bölümlerinde ve özellikle "Ampirizm Logistik" adlı alt bölümde³⁷ bunu görebiliriz. Ardından *Felsefe Yıllığı* dergisi³⁸ belli bir katkı sağlar. Derginin ikinci ve son sayısı (1935), en çok

47–63, s. 52.

32 Reichenbach tarafından asistan seçilen Nusret Hızır Reichenbach'ın İstanbul'dan ayrıldıktan sonra kariyerine Ankara'da devam etmiştir.

33 Reichenbach'ın "Yeni Mantık" adlı makalesi Macit Şükrü [Gökberk] tarafından çevrilmiştir, in: *Varlık* 12/1934, s. 178.

34 Hans Reichenbach, *Lojistik*, çev. Halil Vehbi Eralp, İstanbul: Türkiye Basımevi 1939.

35 Osman Kafadar, a.g.e, s. 52, 61.

36 Osman Kafadar, a.g.e, s. 61; Ayhan Bıçak, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü", in: *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi* 19 (2011), s. 237–274, s. 246.

37 Hilmi Ziya Ülken, *Yirminci asır Filozofları*, İstanbul: Kanaat Kitabevi 1936, "Ampirizm Logistik" s. 321–355.

38 *Felsefe Yıllığı*, reformdan önce kuruluş ve Fransız-Alman bir modele göre tasarlanır: Ülken ilk cildin (1931–1932)

Reichenbach'ın temsil ettiği paradigma üzerinedir. Burada mantıksal ampirizmle ilgili çokça makale ve değerlendirme yazısı bulunur. Aynı zamanda Reichenbach ve Carnap tarafından kurulan *Erkenntnis* [Bilgi] dergisinden makale çevirileri de mevcuttur. 1934 yılında da, Moritz Schlick (1882–1936)'in *İlim ve Felsefe* adlı yazısı Hilmi Ziya Ülken tarafından çevrilmiştir.³⁹ Burada iki konuya dikkat çekmek istiyorum. 1) Bu alımlanış sadece mantıksal pozitivizm ile sınırlanamaz, kaldı ki bu zaten Hans Reichenbach tarafından kabul edilmemiştir.⁴⁰ Bilimsel Felsefenin ve mantıksal ampirizmin farklı temsilcileri, söz konusu fikirlerin sadece Viyana'da değil Avrupa'nın bir çok ülkesinde dağılımı göz önüne alındığında, hesaba katılmalıdır.⁴¹ 2) Bu fikirlerin o yıllarda Türkiye'deki alımlanışı özellikle Paris'te bulunan Hermann yayınevi ve o dönemdeki felsefe dergileri çerçevesinde⁴² söz konusu akımların Fransız alımlanışına bağlıydı.

Reichenbach ayrıldıktan sonra, büyük bir değişimden bahsedebiliriz, çünkü diğer Alman paradigmatları Felsefe Bölümü'ne girmeğe başlar. İlk önce Max Scheler ve Martin Heidegger, daha sonra da Nicolai Hartmann gibi filozoflar için artan bir ilgi söz konusudur. Bu ilgi Türk öğrencilerin Almanya'da öğrenim görmüş olmalarıyla açıklanabilir. Şunu belirtmeliyiz ki Weimar Dönemin'de Almanya, özellikle felsefe öğrencileri için seçkin bir yer olarak görülüyordu. Ayrıca Almanya'ya giden öğrencilerin aksine, Fransa'ya giden öğrenciler –Vehbi Eralp gibi– doktoraları olmadan sadece lisansla geri dönüyorlardı. Bu önemli bir noktaydı zira Alman akademik sistemine dayanan yeni sistemde, doçent olmak için doktora şarttı. Bunun yanında Almancayı bilmek reformdan sonra bir üniversite kariyerine sahip olmak için önemliydi zira İstanbul Üniversitesi'ndeki yabancı profesörlerin arasında Almanlar çoğunluktaydı.

Felsefe Bölümü'nde ilk doktoralı doçent kuşağından Almanya'da yüksek eğitim görmüş olanlar arasında Mazhar Şevket İpşiroğlu, Takiyettin Mengüşoğlu ve Macit Gökberk sayılabilir.

Almanca orta eğitim gören Mazhar Şevket İpşiroğlu (1908–1985), MEB'in bursu ile 1928'de yüksek öğrenim görmek üzere Almanya'ya gönderilmiştir. Bonn, Hamburg ve Berlin üniversitelerinde sanat tarihi ve felsefe okumuş, Hamburg'ta Ernst Cassirer'in derslerini dinlemiş

önsözünde *L'Année philosophique* (Charles Renouvier ve François Pillon) ve Edmund Husserl tarafından yayınlanan *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung* dergilerine referans verir.

39 Moritz Schlick, *İlim ve Felsefe*, çev. H. Z. Ülken, İstanbul: Vakıf yay. 1934. Krş. Moritz Schlick, "Philosophie und Naturwissenschaft", in: *Erkenntnis* 4 (1934), s. 379–396.

40 Hans Reichenbach ve mantıksal pozitivizmin temsilcileri arasındaki farklılıklar üzerine, krş. Friedrich Stadler, "The road to 'Experience and Prediction' from within: Hans Reichenbach's scientific correspondence from Berlin to Istanbul", in: *Synthese* 181/1 (2011), Springer, s. 137–155; Nikolay Milkov, "Die Berliner Gruppe und der Wiener Kreis: Gemeinsamkeiten und Unterschiede", in: Martina Fürst, Wolfgang Gombocz & Christian Hiebaum (haz.), *Analysen, Argumente, Ansätze. Beiträge zum 8. Kongress der Österreichischen Gesellschaft für Philosophie in Graz*, Frankfurt – Lancaster: Ontos Verlag 2008, s. 57–65.

41 Krş. Hilmi Ziya Ülken a.g.e, s.322: *Yirminci asır Filozofları*, İstanbul: Kanaat Kitapevi 1936, s. 322: "İlk önce Moritz Schlick ve Frank ile başlayan bu hareket daha sonra Hans Reichenbach, Carnap, Dubislav ve İsvetçe Jörgensen ile inkişaf etti. Şimdi Avusturyadan başka, Almanya, Lehistan, Fenlândiya, Türkiye, İsvetçe kendisine taraftarlar buldu."

42 Bu konuda dönemin Türk felsefe dergilerinde Alman felsefesinin alımlanışı üzerine yazdığımız makaleye bakılabilir: Pascale Roue, "Deutsche Philosophie: im Spiegel türkischer Fachzeitschriften", in: Andrea Albrecht, Lutz Danneberg, Ralf Klausnitzer (haz.), *Zwischenvölkische Aussprache*. *Internationaler Austausch in wissenschaftlichen Zeitschriften 1933–1945* (yakında çıkacak, Berlin 2019).

ve seminerlerine katılmıştır. *Tarihsel Bağlamda Hegel'in Estetiği* adlı doktora tezini Erich Rothacker'in yanında Bonn Üniversitesi'nde tamamlamıştır.⁴³ İpşiroğlu 1934'te asistan olarak Felsefe Bölümü'nde göreve başlamış, fenomenoloji ve sanat tarihi üzerine ders vermiştir. Suut Kemal Yetkin (1903–1980) ile Heidegger'in Freiburg'taki "Metafizik Nedir?" adlı açılış dersini çevirmiştir.⁴⁴ *Martin Heidegger ve Max Scheler'de İnsan* adlı doçentlik tezi ile 1939'da doçent olmuştur, dört sene sonra 1942/43 profesör unvanını almıştır. İpşiroğlu 1946 yılında Sanat Tarihi Bölümü'ne eğilmeden önce, fenomenolojinin ve felsefi antropolojinin Felsefe Bölümü'ne girişine katkıda bulunmuştur.

*Felsefe Semineri Dergisi'*ne katkıları bunu açıkça gösterir (1939): Heidegger'in çevirisinin yeni edisyonu yanında "Felsefi Antropoloji (Max Scheler)" ve "fenomenoloji" yazılarını orada bulabiliriz. Bu derginin yegâne sayısı hem mantıksal ampirizm (Hans Reichenbach) ve Yeni-Pozitivizm (Rudolf Carnap), hem de fenomenoloji ve felsefi antropoloji üzerine yazılar içerir. Ernst von Aster tarafından yazılan önsözde bu paradigma çeşitliliğinin "ihtilaf" olarak altı çizilmiştir:

Eski zamanlardan beri felsefeden değil felsefelerden bahs edilebileceği söylenmekte ve felsefe sahasındaki fikir ihtilâflarından şikâyet edilmektedir. Her şikâyet bir ihtiyacın ifadesidir. Bu ihtiyacın tatmin edilmesi ve istikamet farklarına, metod kavgalarına nihayet verilebilmesi maksadile her devir elinden gelen yapmıştır. [...] *bu felsefe mektepleri de [fenomenoloji ve neopozitivizm] bu gün [...] muhtelif istikametlere ayrılmaktadır. Aynı mektebin hudutları dahilinde doğan metod kavgaları, fikir ihtilâfları, telâkki farkları, artık bir mektep mefhumunun sadece bir çerçeveden, hem de her an parçalanmağa mahkûm olan bir çerçeveden başka bir şey olmadığını gösteriyor.*⁴⁵

Ernst von Aster, Mazhar Şevket'i Dilthey'nin talebesi olarak tanıtır Husserl ve Scheler hakkında şöyle der: "Her iki filozof ta bugünkü Alman felsefesinin en enteresan iki tipini temsil ediyor".⁴⁶

Takiyettin Mengüşoğlu (1905–1984) ise, 1940'lar ve 1950'lerde Hartmann'ın yeni ontolojisi'nin önemli bir temsilcisi haline gelir. Lisede Fransızca eğitim gördüğü halde, yüksek öğrenim görmek üzere Almanya'ya gönderilmiştir. İlk önce Schulpforta'da Almanca öğrenmiş – orada klasik filolog olan Walther Kranz ile tanışmış–, Göttingen Üniversitesi'nde Moritz Geiger'in

43 Mazhar Şevket İpşiroğlu, *Hegels Aesthetik in ihrem historischen Zusammenhang*, Bonn: Neuendorff 1933.

44 Martin Heidegger, *Metafizik Nedir?*, çev. Mazhar Şevket [İpşiroğlu] ve Suut Kemal [Yetkin], İstanbul: Vakıf yay.1935.

45 Ernst von Aster, "Felsefe ve İstanbul Üniversitesinde Felsefe tedrisatı", in: *Felsefe Semineri Dergisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi yay. 1939, s. 1–14, s. 8.

46 a.e., s. 11: "Dilthey'in bilvasıta talebelerinden biri olarak burada, mesai arkadaşımız Doçent Mazhar Şevket'i göstereceğiz. Bonn'da Rothacker'in yanında ihtisasını yapan Mazhar Şevket sanat tarihinden ve estetik meselelerinden felsefeye girmiştir. Onun nazarında felsefe her şeyden evvel bizi, 'anlayış' esasına istinat eden kültür tarihine ve kültür ilimlerine götüren bir yoldur. Bu bakımdan kendisini Dilthey'in eserleriyle metodunun çok yakından alakadar etmiş olmasına bittabi hayret edilemez. Mazhar Şevket'in bu yıllıkta intişar eden iki travayından biri Husserl, diğeri Scheler üzerindedir. Her iki filozof ta bugünkü Alman felsefesinin en enteresan iki tipini temsil ediyor."

yanında okumağa başladıktan sonra 1931 yılında Berlin Üniversitesi'ne geçip⁴⁷, Husserl ve Scheler üzerine doktora tezini Nicolai Hartmann'ın yanında tamamlamıştır.⁴⁸ İkinci tez raportörü Alfred Bäumler (1887–1968) idi. Hartmann'ın özel seminerlerine katılmış olan Mengüşoğlu, Ernst von Aster'in "isteği üzerine, uzun sürecek bir problem araştırması yerine Hartmann'la ilgili bir tez" hazırlanıp [Nicolai Hartmann'ın 20. Asır Felsefesindeki Yeri]⁴⁹ 1939'da doçentlik tezi olarak sunmuştur ve 1942'de doçent olur. Hartmann Marburg Ekolü'nde eğitilmiştir fakat yeni-kantçı konstrüktivizme karşıdır; metafiziğin ve bilgi teorisinin ayrılmazlığını savunur.⁵⁰ Öyle ki Hartmann'ın eseri hem yeni-kantçılık hem de fenomenoloji ile bir çatışma içindedir. Günther Jacoby ile giriştiği ontolojinin rehabilitasyonu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle ontolojik refleksiyondan etkilenmiş fenomenoloji üzerinde önemli bir rol oynar.⁵¹ Mengüşoğlu, 1947 yılında Max Scheler'in *Die Stellung des Menschen im Kosmos* (1928) adlı eseri çevirmiştir ve önsözde şöyle der:

İlk defa bu eserle felsefi antropoloji (insanın mahiyetini, kâinattaki yerini kendisine araştırma mevzuu yapan bilgi) müstakil bir disiplin olmağa başlamış ve insan da müstakil bir araştırma sahası olmak yolunu tutmuştur; ve zamanımızda muhtelif felsefi mekteplere mensup mütefekkirler tarafından birbirinden farklı başlıklarla bu sahaya ait yazılar yazılmıştır⁵²

Mengüşoğlu, 1949 yılında *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi* başlıklı eserini "felsefi antropolojimiz için kritik bir hazırlık" olduğunu söyler.⁵³ 1953'te profesör olup Sistematik Felsefe Kürsüsü'nün başına geçer.⁵⁴

Almanya'da doktora yapan üçüncü kişi, yani Macit Gökberk (1908–1993) daha özel bir örnektir. Çünkü reformun ilk yılında İstanbul Üniversitesi'nde Reichenbach'ın asistanı olduğu halde, bir sene sonra kendi kararıyla Berlin'e gitmiştir. Berlin Üniversitesi'nde Eduard Spranger (1882–1963)'in yanında "Hegel'de ve Comte'da toplum kavramı" konusunda doktora tezini⁵⁵ yazmıştır, aynı dönemde onun ikinci raportörü olan Nicolai Hartmann'ın seminerlerine de katılmıştır; İstanbul Üniversitesi'ne dönünce Gökberk 1941'de doçent olur, 1949'da *Kant ve Herder'in Tarih Anlayışı* başlıklı bir çalışmasıyla da profesör olur.

47 Arslan Kaynaradağ, *Felsefecilerle Söyleşiler*, "Takiyettin Mengüşoğlu : Felsefe, Kültür, Dil, Eğitim ve Felsefi Antropoloji Konusunda Söyleşi", İstanbul: Elif 1986, s. 93–117, s. 97.

48 Takiyettin Temuralp [Mengüşoğlu], *Über die Grenzen der Erkennbarkeit bei Husserl und Scheler* (Philosophische Untersuchungen, Bd. 2, hrsg. v. C. A. Emge und N. Hartmann), Berlin W: Verlag für Staatswissenschaften und Geschichte 1937.

49 Arslan Kaynaradağ, *Felsefecilerle Söyleşiler*, "Takiyettin Mengüşoğlu : Felsefe, Kültür, Dil, Eğitim ve Felsefi Antropoloji Konusunda Söyleşi", İstanbul: Elif 1986, s. 93–117, s. 101.

50 Nicolai Hartmann, *Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis*, Berlin: W. de Gruyter 1921.

51 Krş. Gérard Raulet, a.g.e., s. 57.

52 Max Scheler, *İnsan Kainattaki Yeri*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: İÜ Edeb. Fak. yay. 1947, s. V.

53 Takiyettin Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*, İstanbul: İÜ Edeb. Fak. yay. 1949; Uluğ Nutku (haz.), Ankara: Doğu Batı 2014, s. 12.

54 Ayhan Bıçak, a.g.e., s. 246.

55 Macit Gökberk, *Die Wissenschaft von der Gesellschaft im System Hegels und Auguste Comtes*, Berlin: Emil Ebering 1940.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, sürgündeki Profesörler ve Almanya'da eğitim gören bu doçentler nesli arasında ne şekilde bir işbirliği ve fikir alışverişi söz konusuydu? Bu soruyu cevaplamak için, daha fazla araştırmaya ihtiyacımız var ama Macit Gökberk'in Ernst von Aster'in kitaplarını çevirdiğini biliyoruz. Hem de Takiyettin Mengüşoğlu'nun, Walther Kranz'ın 1943'te Felsefe Bölümü'ne katılmasına yardım ettiğini biliyoruz⁵⁶ – Kranz 1950'ye kadar Felsefe Tarihi dersleri vermiştir. Bu arada savaş sırasında felsefe dergisinin yayınlanmadığını da hatırlatmak gerekir.

Savaş dönemi Felsefe Bölümü'nün yayın aktivitesini azaltmış gibi görünse de (*Felsefe Semineri Dergisi* tek bir sayı çıkabilmiştir), 1945'te *Felsefe Arkivi*'nin kuruluşu sürgündeki Almanlar ve Türkler arasındaki işbirliğine iyi bir örnek oluşturur. *Felsefe Arkivi* ilk redaktör komitesinde (1945–1949) Ernst von Aster, Walther Kranz, Mazar Şevket İpşiroğlu, Takiyettin Mengüşoğlu ve Macit Gökberk bulunur. Kuruluş yılında, felsefenin çoğulcu ve disiplinlerarası yaklaşımı gözetilerek, uluslararası araştırmalara Türk katkısı hedeflenir:

Felsefe Arkivi, garp memleketlerinde felsefe sahasındaki araştırma ve ilerlemelerden bize haber veren felsefe dergilerinin sırasında katılmak istemektedir [...] *Felsefe Arkivi felsefenin problem sahaları arasında bir fark gözetmediği gibi, sadece tek bir felsefe istikametine de hizmet etmeği istememektedir.* Varlık ve bilgi teorisi, mantık ve metodoloji, kültür ve tabiat felsefesi ile yakından ilgili bulunan problemlere karşı olduğu kadar, felsefe tarihi, ahlâk, estetik ve felsefi antropoloji problemlerine de alaka gösterilecektir. Biyoloji ve psikoloji, iktisat ve tarih, filoloji ve sanat tarihi gibi münferit ilimlerle felsefe arasındaki münasebetten doğan meseleler de Arkivde lâyük oldukları yeri alacaklardır. Memleketimiz için hususi bir ehemmiyeti olan talim ve terbiye problemlerinin üzerinde de ayrıca durulacaktır.⁵⁷

İlk iki cilt bu hedefe sadık kalır. Ayrıca dergi, doktora çalışmalarından üretildiği düşünülen yazıların da yayınlanmasına olanak sağlar: Takiyettin Mengüşoğlu (I/1, 1945: 47–74), Kâmuran Birand (I/1, 1945: 99–140), Macit Gökberk (I/2-3, 1946: 99–129), Rudolf Graf (I/2-3, 1946: 130–199). İstanbul Üniversitesi'nde görevli Alman profesörlerin yazılarını da bu dergide bulabiliriz. Ernst von Aster ve Walther Kranz'ın yanında Alexander Rüstow (Tarih ve İktisadi Coğrafya), Ernst Diez, Helmuth Theodor Bossert (Arkeoloji) ve Erich Auerbach (Roman Filoloji) gibi farklı bölümlerden profesörler de bu dergide yazmış, dergi Almanca ve Türkçe çift dilli olarak yayınlanmıştır.

Ne var ki, ilk sayıdan itibaren mevcut olan felsefi bir yönelim 1950'lerde iyice baskın hale gelir. 1945 tarihli dergi Nicolai Hartmann'ın "Almanya'da yeni ontoloji Cereyanı" yazısıyla açılır.⁵⁸ Ernst von Aster öldükten ve Walther Kranz Felsefe Bölümü'nden ayrıldıktan sonra,

56 Arslan Kaynaradağ, *Felsefecilerle Söyleşiler*, "Takiyettin Mengüşoğlu : Felsefe, Kültür, Dil, Eğitim ve Felsefi Antropoloji Konusunda Söyleşi", İstanbul: Elif 1986, s. 93–117, s. 97: "Bu değerli profesörün Edebiyat Fakültesi'ne çağrılmasında benim rolüm olmuştur."

57 *Felsefe Arkivi*, I/1 (1945), s. V–VI.

58 Nicolai Hartmann, "Almanya'da yeni ontoloji Cereyanı", çev. Takiyettin Mengüşoğlu, in: *Felsefe Arkivi* I/1 (1945), s. 1–24; Nicolai Hartmann, "Neue Ontologie in Deutschland", in: *Felsefe Arkivi* I/1 (1945), s. 25–46; Nicolai Hartmann, "Neue Ontologie in Deutschland", in: *Felsefe Arkivi* I/2-3 (1946), s. 1–50; Nicolai Hartmann

onların yerine Vehbi Eralp ve Almanya'dan yeni gelen profesör Heinz Heimsoeth editör komitesine girmiştir. Nicolai Hartmann o tarihte *Felsefe Arkivi*'nin ana figürü haline gelir. Oysa 1949 sayısının bütünüyle Ernst von Aster'e ayrıldığı düşünülürse, üç yıl aradan sonra çıkan 1952 sayısının Hartmann'ın da von Aster kadar önemli olduğunu ima ettiği görülür.

III. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul Üniversitesi'ne gelen Alman profesörler ve ikinci doçentler kuşağı (1948–1960)

Ontoloji ve felsefi antropolojinin etkisi, 1950 yıllarında iyice yoğunlaşmıştır. Daha doğrusu, von Aster öldükten hemen sonra, Almanya'dan gelen yeni felsefe profesörleri hep Hartmann'ın Ekolünden veya çevresindedir.⁵⁹ Profesör olarak Heinz Heimsoeth, Joachim Ritter ve Bruno Baron von Freytag Löringhoff, konferansçılar olarak ise Erich Rothacker, Arnold Gehlen ve Hermann Wein gelmişti. Bu ikinci dalga ile gelenler, İstanbul Üniversitesi'nde ikinci akademik felsefeciler kuşağının formasyonuna katkıda bulundular ve başta Heidelberg ve Tübingen üniversiteleri ile olmak üzere Alman üniversiteleri ile yeni alış verişleri tetiklediler. Fakat ontoloji, felsefi antropoloji ve yavaş yavaş hermeneutik ile Heidegger'in alımlanışı Felsefe Bölümü'ndeki çalışmalara hakim oldu. Diğer istikametler ve araştırma sahaları felsefe tarihi anlatımının dışında kaldı yada arka plana geçti – örneğin, Macit Gökberk'in *Felsefe Tarihi*'nde İslam Felsefesi yoktur ama patristik felsefe ve Hristiyan ortaçağ felsefesi vardır.⁶⁰

İlk olarak felsefe tarihçisi olan Heinz Heimsoeth (1886–1975) İstanbul'a gelip iki sene boyunca profesör olarak görevlendirilmiştir (1950–1952). Mengüşoğlu, Hartmann'ın bu görevlendirme için Heimsoeth'e yardım ettiğini anlatır.⁶¹ Nicolai Hartmann gibi, Heimsoeth yeni-kantçılığın karşısındaydı ve yeni bir metafizik için temeller arayışındaydı. Heimsoeth'in *Felsefenin Temel Disiplinleri*⁶² adlı dersleri ve *Kant'ın Felsefesi* adlı eseri⁶³ Takiyettin Mengüşoğlu tarafından, konferansları ve makaleleri ise Nermi Uygur⁶⁴ tarafından çevrilmiştir. Nermi Uygur (1925–2005) “Nietzsche'de Değer Felsefesi” adlı çalışmasıyla mezun olmuş; Heimsoeth'in asistanı olarak çalışmış ve onun yanında Wilhelm Dilthey'nin *Geisteswissenschaften* anlayışı üzerine yayınlanmamış doktora tezini (1952)⁶⁵ bitirip doçent olmuştur. Kâmiran Birand (1917–1964) da

“Almanya'da yeni ontoloji Cereyanı”, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, in: *Felsefe Arkivi* 1/2-3 (1946), s. 202–254.

59 Nicolai Hartmann (haz.), *Systematische Philosophie*, Stuttgart/Berlin: W Kohlhammer 1942; Arnold Gehlen, “Zur Systematik der Anthropologie”; Erich Rothacker, “Probleme der Kulturanthropologie”; Nicolai Hartmann, “Neue Wege der Ontologie”; Otto Friedrich von Bollnow, “Existenzphilosophie”; Hermann Wein, “Das Problem des Relativismus”; Heinz Heimsoeth, “Geschichtsphilosophie”.

60 Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: İÜ Edeb. Fak. yay. 1961.

61 Takiyettin Mengüşoğlu, “Felsefe, Kültür, Dil, Eğitim ve Felsefi Antropoloji Konusunda Söyleşi”, in: Arslan Kaynarcağ, a.g.e., *Felsefecilerle Söyleşiler*, İstanbul: Elif 1986, s. 93–117, s. 98–100.

62 Heinz Heimsoeth, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: İÜ Edeb. Fak. 1952.

63 *Kant'ın Felsefesi*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: İÜ Edeb. Fak. yay. 1967; krş. Uluğ Nutku (haz.), Ankara: Doğu Batı 2007.

64 Heinz Heimsoeth, *Ahlâk denen bilmece! Das Rätsel der Moral, Fünf Vorträge gehalten an der Universität Istanbul* [Aralık 1954], çev. Nermi Uygur, İÜ (Edeb. Fak. Konferansları 7) 1957; “Filosof olarak Descartes”, çev. Nermi Uygur/ “Descartes als Philosoph”, in: *Felsefe Arkivi* III/3 (1957), s. 1–6 ve 8–12.

65 Nermi Uygur, *Wilhelm Dilthey'a göre konusu bakımından manevi bilimler grubunun bilgi bağlantısı*; krş. Ayhan Bıçak, a.g.e, s. 255.

Heimsoeth'in yönetiminde Dilthey ve Rickert'de *Geisteswissenschaften* kavrayışı üzerine Dilthey ve Rickert'te manevi ilimlerin temellendirilmesi adlı bir çalışma yürütmüştür.⁶⁶ *Mânevi ilimler Metodu olarak Anlama* başlıklı bu çalışmasında Wilhelm Dilthey, Wilhelm Windelband, Max Scheler, Erich Rothacker, Otto Friedrich Bollnow ve Eduard Spranger gibi felsefeciler ele alınarak Alman felsefi hermeneutik geleneğin Türkiye'ye ilk olarak girişine katkıda bulunmuştur.⁶⁷ Birand 1943'ten itibaren Ernst von Aster'in asistanıydı ve onun yönetiminde bir doktora tezi hazırlamıştır. 1948 yılında *Namık Kemal'in Devlet Anlayışı – Aydınlanma Devri ve Türk Düşüncesi üzerine bazı Tesirleri* adlı doktora tezini tamamlamıştır.⁶⁸ Ernst von Aster'in ölümü dolayısıyla Hilmi Ziya Ülken tez danışmanı olarak belirlenmiştir.⁶⁹ Böylece Türkiye'nin ilk felsefe kadın doktoru olur fakat İstanbul Felsefe Bölümü'nde onun doçent olması sağlanamamıştır. Ölümünden birkaç sene önce 1960 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi'nde profesör olmuştur.

İkinci olarak misafir Profesör olarak İstanbul Felsefe Bölümü'ne gelen Joachim Ritter (1903–1974), Hamburg'ta Ernst Cassirer yanında doktora yaptıktan sonra Erich Rothacker'in asistanı olmuştu. Muhtemelen Mazhar Şevket Hamburg'ta ya da Bonn'da olduğu dönemde onunla tanışmıştır. Macit Gökberk'e göre, "Ritter'in buraya gelmesine [...] Mazhar Şevket İpşiroğlu önyak oldu".⁷⁰ Nietzsche hakkında bir çalışmasıyla⁷¹ mezun olan Bedia Akarsu (1921–2016) Ritter'in asistanı olur. Ernst von Aster'le birlikte başladığı "Wilhelm Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı" üzerine doktora tezini⁷² Ritter'in yanında bitirir. Aynı dönemde Akarsu, Alman felsefi antropolojinin temsilcisi olan Arnold Gehlen ve hocası Hans Freyer'in konferanslarını da çevirmiştir. 1956 ve 1958 yılları arasında Heidelberg Üniversitesi'nde kalıp Arnold Gehlen (1904–1976), Helmut Schelsky (1912–1984) ve Hans-Georg Gadamer (1900–2002) ile çalışır. 1960 yılında Max Scheler üzerine bir doçentlik tezi ile⁷³, Felsefe Bölümü'nde ilk kadın doçent olur.

Hartmann'ın talebesi olan Hermann Wein (1912–1981)'in makaleleri ve Felsefi Antropoloji üzerine konferansları İsmail Tunalı tarafından çevrilmiştir.⁷⁴ İsmail Tunalı (1923–2015) 1948 yılında mezun olduktan sonra Viyana Üniversitesi'nde doktorasını yapmıştır ve Felsefe Bölümü'nde 1953'ten sonra asistan olarak çalışıp Walter Heistermann'ın bir yazısı da çevirmiştir.⁷⁵ Bu dönemde Tunalı "Ontoljik Estetik" geliştirmeye başlamıştır.⁷⁶

66 Kâmuran Birand, *Dilthey ve Rickert'te manevi ilimlerin temellendirilmesi*, Ankara: Örnek Matbaası 1954.

67 Kâmuran Birand, *Mânevi ilimler Metodu olarak Anlama*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. yay., Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi 1960.

68 Krş. Kâmuran Birand, "18inci Asır Fransız Tefekkürü ve Namık Kemal", in: *Felsefe Arkivi* I/1 (1945), s. 99–140.

69 Ayhan Bıçak, a.g.e., s. 255.

70 Arslan Kaynaradağ, *Felsefecilerle Söyleşiler*, "Macit Gökberk: Felsefe, Tarih, Dil ve Atatürk Devrimleri Konusunda Söyleşi", İstanbul: Elif 1986, s. 11–62, s. 33.

71 Bedia Akarsu, "Nietzsche'ye göre Ahlakın Menşei Meselesi", Tez (Bitirme), İstanbul 1943.

72 Bedia Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: İstanbul Matbaası 1955.

73 Bedia Akarsu, *Max Scheler'de Kişilik Problemi*, İstanbul: İÜ Edeb. Fak. yay. 1962.

74 Hermann Wein, "Kentosvari Felsefe", çev. İsmail Tunalı/"Kentaursche Philosophie", in: *Felsefe Arkivi* III/3 (1957), s. 42–71 ve 72–102; *Tarih, İnsan ve Dil Felsefesi üzerine altı konferans*, çev. İsmail Tunalı/Beiträge zur philosophischen Anthropologie, İstanbul: İÜ Edeb. Fak. yay. 1959.

75 Walter Heistermann, "Kaynak ve Düzen", çev. İsmail Tunalı/"Ursprung und Ordnung", in: *Felsefe Arkivi* III/3 (1957), s. 13–26 ve 27–41.

76 İsmail Tunalı, "İntegral Bir Estetik Olarak Ontoljik Estetik", in: *Felsefe Arkivi* III/3 (1957), s. 155–167.

Antropolojik, ontolojik problemlerin dikkat çekici tekrarı ve özellikle Nietzsche ve Scheler gibi yazarların bitirme tezlerinde seçilmesi dikkat çekicidir.

Sonuç

Türkiye'deki Alman felsefesi söz konusu olduğunda, felsefe tarihinde özellikle otuzlarda Almanya'dan sürgün edilen profesörlerin etkisi vurgulanır. Şüphesiz sürgün edilen profesörler Reichenbach, Kranz ve von Aster'in çalışmaları ve etkisi çok önemliydi. Alanlarında uzmanlaşan dergilerin geliştirilmesi ve doktora sisteminin getirilmesiyle, üniversite kurumunun modernleşmesine katkı sağladılar.⁷⁷ Yeni düşünce akımlarını getirdiler⁷⁸, fakat bunu yaparken bu akımlara karşıt ya bu akımlarla rekabet içinde olan akımları dışladılar. Buna rağmen ve daha uzun süreli bilgi aktarımı perspektifinden bakıldığında, İstanbul Üniversitesi'nde en güçlü şekilde temsil edilecek akımların temsilcileri değillerdi. Bu durum ayrıca Türkiye için özel bir durum değildir: Genel olarak 1945'ten sonra marksizm, psikanaliz ve mantıksal ampirizm gibi Alman felsefesinin birçok akımı özellikle heideggercilik tarafından⁷⁹ silindi. İstanbul Üniversitesi'nde, sürgündeki profesörlerin temsil ettiği akımlara paralel olarak, kırklarda ve ellilerde başka akımlar ortaya çıkar. Bir yandan fenomenoloji ve *Lebensphilosophie* [yaşam felsefesi] ile tartışılan felsefi antropoloji ve "yeni ontoloji" ilgi odağı olurken (Takiyettin Mengüşoğlu, İsmail Tunalı), öte yandan metakritik ve kültürel antropolojiye dayanan, dil ve kültür hakkında bir refleksiyon geliştirilmiştir (Macit Gökberk, Bedia Akarsu, Nermi Uygur).

Finansal Destek: Çalışma Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) tarafından verilen DFG-Förderung RO 5684/1-1 nolu burs ile desteklenmiştir.

Kaynakça

- BIÇAK, Ayhan (2011), "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü", in: *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, sayı 19, s. 99–140.
- DÖLEN, Emre (2013), *İstanbul Darülfünu'nda Alman Müderrisler 1915–1918*, Bilgi Üniversitesi yay.
- GÜLTEKİN, Abdurrazak /KAYA, M. Cüneyt (2016), "İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nün unutulmuş bir hocası: Orhan Sadeddin -hayati, eserleri ve felsefe anlayışı", in: *Felsefe Arkivi* II, s. 1–31.
- IRZİK, Gürol (2011), "Hans Reichenbach in Istanbul", in: *Synthese* 181/1, Springer, s. 157–180.
- KAFADAR, Osman (2000/1), "1933 Üniversite Reformu'nun Felsefe Eğitimine Etkileri", in: *Felsefe Dünyası*, 2000/1, sayı 31, s. 47–63.
- KAYA Cüneyt M. (2010), "Mehmet Emin Erişirgil: Bergsonculuktan Pragmatizme Bir Dârulfünün Hocası", in: *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, sayı 18, s. 129–180.
- KAYA Cüneyt/UTKU, Ali (2011), "Türkiye'de modern felsefe tarihi yazımının serencamı: Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bir literatür değerlendirmesi", in: *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (9, 17), s. 11–48.
- KAYNARDAĞ, Arslan (1986), "Üniversiterimizde ders veren Alman felsefe profesörleri", in: *İnönü Kuşuradi (haz.) Türk felsefe araştırmalarında ve Üniversite öğretiminde Alman filozofları*, Ankara: TFK yay., s. 1–31.
- (Haz.) (1986), *Felsefecilerle Söyleşiler*, İstanbul: Elif.

77 Krş. Ayhan Bıçak, a.g.e., s. 269.

78 Krş. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, a.g.e., s. 691–696.

79 Krş. Gérard Raulet a.g.e, s. 9–10.

- MANGOLD-WILL, Sabine (2013), *Begrenzte Freundschaft. Deutschland und die Türkei 1918–1933*, Göttingen: Wallstein.
- MILKOV, Nikolay (2008), “Die Berliner Gruppe und der Wiener Kreis: Gemeinsamkeiten und Unterschiede”, in: Martina Fürst, Wolfgang Gombocz & Christian Hiebaum (haz.), *Analysen, Argumente, Ansätze. Beiträge zum 8. Kongress der Österreichischen Gesellschaft für Philosophie in Graz*, Frankfurt – Lancaster: Ontos Verlag, s. 57–65.
- ORHAN, Gülser (1987), *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları Bibliyografyası (1924–1972)*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi yay. 1987.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1936), *Yirminci asır Filozofları, İstanbul: Kanaat Kitabevi*. – (1966) *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken yay.; İstanbul İş Bankası Kültür 2015.
- RAULET, Gérard (2006), *La philosophie allemande après 1945*, Paris: A. Colin.
- STADLER, Friedrich (2011), “The road to ‘Experience and Prediction’ from within: Hans Reichenbach’s scientific correspondence from Berlin to Istanbul”, in: *Synthese* 181/1 (2011), Springer, s. 137–155.

David Kaplan'da Bağlam Duyarlı Terimlerin Anlambilimi Üzerine*

David Kaplan's Theory of Context Sensitive Terms

Zeynep Düzen¹

*Bu makale, "David Kaplan'da Bağlam Duyarlı Terimlerin Anlambilimi" adlı yüksek lisans tezimizden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul Türkiye

ORCID: Z.D. 0000-0003-2294-1103

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Zeynep Düzen,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: zynpdzn2018@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 04.08.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested:
11.08.2018

Son Revizyon/Last Revision Received:
20.08.2018

Kabul/Accepted: 27.08.2018

Atıf/Citation:

Düzen, Zeynep. "David Kaplan'da Bağlam Duyarlı Terimlerin Anlambilimi Üzerine." *Felsefe Arkivi* 49 (2018): 53-63.
<https://doi.org/10.26650/arc2018-589760>

ÖZET

İnsan ilişkilerinden felsefeye kadar birçok alanda, terimlerin anlamının belirsizliğinden kaynaklanan problemler mevcuttur. Bu problemlerin çözümü için herhangi bir terimin, cümlenin veya ifadenin anlamının neliğini belirlemek gerekmektedir. Söz konusu neliği sorgulamak ise, dildeki her bir terimin anlamını belirlemekle mümkündür. Anlamı belirlenmesi gereken terimlerin çoğu, dış dünyada var olan nesnelere ilgili bilgi vermek için kullanılır. Bu durum söz konusu nesnelere anlamının yanında ayrıca gönderimlerinin nasıl belirleneceği sorusunu da cevaplamayı gerektirir. Frege, Russell gibi birçok düşünür bu amaçla dilde bulunan adların, betimlemelerin, bağlaçların anlambilimini yaparak dildeki muğlaklıkları ortadan kaldırmaya ve nesnel bir dil oluşturmaya çalışmışlardır. Ancak söz konusu düşünürler dilin büyük bir kısmını kaplayan bağlam duyarlı terimlerin anlamının ne olduğuna dair çalışmalarda bulunmamışlardır. Bağlam bağımlı olan bu terimlerin anlambilimi yapılmaksızın nesnel bir dilden söz etmek mümkün değildir. Bu doğrultuda çalışmamızda anlambilimin bu eksikliğini gidermek adına David Kaplan'ın ortaya koyduğu Bağlam Duyarlı Terimler kuramını ele almaktayız.

Anahtar Kelimeler: Anlambilim, dil felsefesi, Frege, Russell, David Benjamin Kaplan, bağlam duyarlı terimler, saf bağlamsal terimler, belirtici işaretler, "bu", "şimdi", "dthat"

ABSTRACT

From human relations to philosophy, many problems arise because of the indefiniteness or indeterminacy of terms. In order to solve such problems, we need to determine the whatness or quiddity of the meaning of any term, sentence or statement. Questioning such quiddity requires the determination of how the terms of the language acquire their meaning in the first place. Most of the terms the meanings of which we need to determine the meanings are used to inform us about the objects in the external world.

It is not possible to complete the semantics of natural languages without doing semantics of context sensitive terms like indexicals. In our work we present David Kaplan's theory of context sensitive terms. In cases of such terms any inquiry into the determination of the meanings of terms as well involve an answer to the question how we decide the reference of the terms. For this purpose, many philosophers like Frege and Russell in order to eliminate ambiguity in language and

make language into a more objective endeavor to do semantics of names and descriptions. But they did not work on the semantics of indexical terms which encompass a large portion of language. It is not possible to complete the semantics of natural languages without doing semantics of context sensitive terms like indexicals. In our article we present and critically discuss David Kaplan's theory of indexical terms.

Keywords: Semantic, philosophy of language, Frege, Russell, David Benjamin Kaplan, indexicals, pure indexicals, demonstratives, "this", "now", "dthat"

Giriş

Mutlak bir hakikatin var olup olmadığı sorusu felsefê tarihi boyunca tartışılan önemli bir soru olmuştur. Bu soru özünde, zamana ve mekâna bağılı olmayan bir anlam arayışını da içermektedir. Bu ise bizi, nesnel bir anlamın mümkün olup olmadığı sorusuna cevap aramaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla bu soruyla nesnel bir hakikat arayışı, yerini nesnel bir anlamın var olup olmadığı sorusuna bırakır. Bu tartışmanın asıl meselesi dilsel bir ifadenin bir değerinin olup olmadığıdır. Dilsel ifade onu dile getirenden bağımsız olarak bir değere sahip ise o zaman nesnel bir anlamın var olduğundan söz edilebilir. Dolayısıyla öznenen bağımsız ve hatta özneyi aşan bir nesnellikten söz edebilme imkânı doğmaktadır. Bu durumda özneye bağılı olan unsurları ve hatta özneyi bile dilden elemek mümkün olmalıdır. Böylece nesnel bir anlam elde edilebilecektir.

Nesnel bir anlam arayışı, dildeki muğlaklıkları ve dilden kaynaklanan sorunları ortadan kaldıracak bir dil yaratma çabasını da beraberinde getirir. Bu amaçla modern dönemde ideal bir dil yaratmaya dair çalışmalar yapılmıştır. Özellikle 19. yüzyılda Kantçı metafizik anlayışına bir eleştiri olarak doğmuş olan ve öncülüğünü Gottlob Frege, Bertrand Russell gibi filozofların yaptığı Analitik felsefe geleneğinde, öncülerinin matematikle ilgilenen kimseler olmasının da etkisiyle dildeki tüm terimlerin anlam ve gönderiminin belirlenmeye çalışıldığını görmekteyiz. Dildeki terimlerin anlam ve gönderiminin belirlenmesiyle, dilde bazı terimlerin yarattığı belirsizlikler ortadan kaldırılabilir ve özellikle mantıkta karşılaşılan tüm çıkarım ve tümcelerin doğrulukları denetlenebilecektir.

Bu amaç doğrultusunda Frege'nin yapmaya çalıştığı şey, dilin özneye bağılı olmayan yani nesnel olan yanını ortaya koymaktır. Frege, anlam üzerine yaptığı çalışmaları bir anlambilim teorisi oluşturma kaygısıyla yapmamıştır. O, aritmetiği mantığa indirgeme amacıyla çıktığı yolda dilin yetersiz olduğunu ve mevcut anlam kuramlarıyla hedefine ulaşmanın mümkün olmadığını fark ederek dilin anlambilimini yapmaya çalışmıştır. Ortaya koyduğu anlambilim kuramının temel amacı, anlamın nesnel bir zeminde açıklanmasıdır. Bu nedenle 1892 yılında yazdığı ve Türkçeye "Anlam ve Gönderim Üstüne" (*Alm. Über Sinn und Bedeutung*)¹ olarak çevrilen makalesinde öncelikle anlam, gönderim ve tasarım arasında bir ayırım olduğunu belirtmiştir.² Burada dile getirdiği anlamın içeriğine bakıldığında, onun bir betimleme olarak anlaşılması mümkündür. Ona göre, biz bu betimleme üzerinden şeylere göndermede bulunuruz. Bu betimlemeler yani

1 Gottlob Frege, "Anlam ve Yönetim Üstüne," çev. H. Şule Elkâtip, *Felsefê Tartışmaları 5. Kitap*, (İstanbul: Panaroma, 1989).

2 Frege, a.g.m., s. 8.

anlam olmaksızın insanların her birinin zihninde öznel olarak var olan tasarımlarla anlaşmak ya da bir nesneden bahsetmek veya bir nesnenin ne olduğu konusunda uzlaşmak mümkün değildir. Frege bu düşüncesini, dil felsefesinde yaygın olarak bilinen “Sabah yıldızı akşam yıldızı.” örneği üzerinden açıklamaya çalışır.³ Ona göre, bu ifadede geçen “sabah yıldızı” ve “akşam yıldızı” terimleri birer betimlemedir ve bunlar o nesnenin anlamıdır. Buradan hareketle, betimlemenin nesnellığı üzerinden şeylerin anlamının nesnel olduğunu ve öznel hiçbir müdahale olmaksızın şeylerin bilinebileceğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Frege'den sonra Analitik felsefenin en etkili ismi olarak ele alabileceğimiz Bertrand Russell ise Frege'nin ortaya koyduğu bu anlam-gönderim ayrımını kabul etmeyerek bir şeyin anlamı ve gönderiminin aynı olduğunu savunur. Düşünür, Frege'nin yaptığı ayrıma her ne kadar katılmasa da, şeylere bir betim dolayımıyla gönderimde bulunulduğu konusunda Frege ile aynı fikirdedir. Russell da tıpkı Frege gibi dilde özneye bağlı olan herhangi bir unsur olmaması gerektiği düşüncesindedir. Ona göre, doğrudan tanışık olunan şeyler duyu verileri ve tümellerdir.⁴ Bu yüzden dış dünyadaki şeylerle doğrudan tanışık olmak mümkün değildir. Ancak doğrudan tanışık olunan duyu verileri ve tümeller kullanılarak betimlemeler yoluyla dış dünyanın bilgisine ulaşılabilir. Russell, içinde bu şekilde oluşturulmuş betimlemeler bulunan tümcelerin, çözümlenme yoluyla herhangi bir muğlaklığa yer vermeyecek tümeller, niceleyiciler ve önerme eklemlerinden oluşan tümcelere dönüştürülebileceğini ifade eder. Bu sayede herhangi bir özneye bağlı olmayan bir anlama ulaşmanın mümkün olabileceğine inanır. Bu çözümleme yoluyla betimlemelerin ve özellikle betimlemelerin birer kısaltması olarak gördüğü özel adların tümceden elenebileceğini iddia eder. Ona göre adların olmadığı bir dil de tahayyül edilebilir.⁵ O, bir tümcede geçen herhangi bir adın bir betimle ifade edilebileceğini ve onun doğrudan bilinen şeylere dönüştürülmesinin mümkün olduğunu düşünür. Bu sayede nesnel bir anlam elde edilebilir ve bu şekilde elde edilen bilgiler dış dünyanın tanımlanmasında herhangi bir eksikliğe sebep olmaz.

Frege ve Russell'ın anlam kuramlarında yer alan “şeylere betimler üzerinden gönderimde bulunulur” anlayışından dolayı, daha sonra bu kurama “betimlemeci gönderim kuramı”; bu gönderim biçimine ise “dolaylı gönderim” denilmiştir. Şeylere bir betim dolayımıyla değil de doğrudan gönderimde bulunulabilir diyen görüşler de mevcuttur. Bu görüşü savunan kuramlara ise “doğrudan gönderim kuramı” adı verilmiştir. Bu kurama göre, nesnelere adları ile gönderimde bulunulduğunda bir betimden farklı olarak, o adın mümkün bütün durumları göz önünde bulundurulur. Dolayısıyla bir ad üzerinden yapılan gönderim dolaylı değil, doğrudan nesnenin kendisindedir. Adın bir betimin kısaltması olduğu görüşü ise doğru değildir. Özellikle Saul A. Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk* (İng. *Naming and Necessity*)⁶ adıyla yayınladığı eserinde, betimlemeci gönderim kuramının “özel bir ad, katı bir gösteren değildir ve onun yerini alan bir

3 Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz: Arda Denkel, “Frege'nin Dil Felsefesi: Ana Çizgileri”, *Felsefe Tartışmaları* 5. Kitap, (İstanbul: Panaroma, 1989).

4 Russell'in bilgi felsefesine dair daha detaylı bilgi için bkz: Bertrand Russell, *Felsefe Sorunları*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu (İstanbul: Kabcacı, 1994).

5 Bertrand Russell, *Anlam ve Doğruluk Üzerine*, çev. Ezgi Ovat (Ankara: İtalik, 2013), s. 108.

6 Saul A. Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, çev. Berat Açıl (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005).

betimlemeyle eşanlamlıdır”, görüşüne karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışını, bir adı taşıyan kişinin farklı bir yaşam biçimi sürmüş olsaydı da aynı adla anılacağı ve şimdi betimlendiği durumun onun mutlak durumu olmadığı görüşüyle yapmıştır.

Dilin anlambilimini yapmak ve nesnel bir dil kuramı oluşturmak amacıyla yola çıkan Frege ve Russell, adların da elenebileceği bir kuram geliştirmeye çalışmışlardır. Fakat somut bir nesnenin söz konusu olduğu durumlarda, bunu sadece betimler üzerinden yapmak mümkün değildir. Bahsi geçen somut nesneye işaret etmek için, ya bir ada ya da bir belirtici işarete ihtiyaç duyulmaktadır. Betimlemeci gönderim kuramı, adları da birer betim olarak kabul ettiği için somut nesnelere ancak belirtici işaretlerle gönderimde bulunmak mümkün olmaktadır. Dilde büyük bir alanı kaplayan belirtici işaretlerin anlambilimi yapılmaksızın dildeki tüm terimlerin anlambiliminin yapıldığı söylenemez. Nesnel bir anlam arayışı içinde olan bu kuramların, tamamen öznel ve bağlam bağımlı olan söz konusu terimlerin anlambilimini yapmadığını görmekteyiz. Onlar sadece betim üzerinden gönderimde bulunuruz diyerek konuyu kapatmıştır. Fakat bir nesne hakkındaki herhangi bir betimden söz edildiği her durumda mutlaka bir belirtici işaret de bulunmaktadır. Örnek verecek olursak; “Dünya'nın en büyük dağı” betimlemesi, belli tek bir dağa gönderimde bulunmaktadır. Böyle bir ifadeye yer alan “Dünya” adının da bir betime dönüştürülmesi gerekmektedir. Dünya için “uydusu Ay olan gezegen” dediğimizi düşünelim. Bu tümcede geçen adlar da birer betime dönüştürülmelidir. En nihayetinde yapabileceğimiz Dünya'ya, “şimdi içinde yer aldığımız gezegen” betimlemesi üzerinden işaret etmektir. Bu ifadeye geçen “şimdi” terimi bir belirtici işarettir. Bu terim tamamen onu dile getiren kişinin içinde bulunduğu bağlama göre anlam kazanır. Dolayısıyla böyle bir durumda nesnel bir anlam elde etme fikri tehlikeye düşmektedir. Batı düşüncesinin anlambilimi tamamlama ve nesnel bir anlam kuramı oluşturma projesi, dilde oldukça fazla bir alan kaplayan belirtici işaretlerin anlambilimi yapılmaksızın, eksik kalacaktır.

Bu eksikliği gidermek adına, yaşayan önemli felsefecilerden biri olan Amerikalı felsefeci David Benjamin Kaplan (1933) bu konuda çeşitli makaleler yazmıştır.

Kaplan özellikle 1977 yılında yazdığı “Demonstratives” adlı makalesiyle bağlam duyarlı terimlerin anlambilimini yapmaya çalışmıştır. Bu makalede bağlam duyarlı terimlerin neler olduğu, nasıl ayrımlara tabi tutulabileceği ve anlambiliminin yapılıp yapılamayacağına dair görüşlerini belirtmiştir. Bu sorunlar ışığında bizim de bu çalışmadaki amacımız, Kaplan'ın dikkatimizi üzerine çektiği bağlam duyarlı terimlerin neler olduğu ve David Kaplan tarafından nasıl sınıflandırıldığını ortaya koymaktır.

Bağlam Duyarlı Terimler Nelerdir?

Girişte kısaca değindiğimiz üzere, dilin birçok biriminin anlambiliminin yapılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Fakat bağlam duyarlı terimlerin bu birimlerden herhangi birine karşılık geldiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bağlam duyarlı terimlerin ne ad olduğu, ne genel terim olduğu, ne de doğruluk fonksiyonu olduğu söylenebilir. Dilde gördükleri işlevlerin önemi nedeniyle bu terimlerin anlambiliminin yapılmaması dilin anlambiliminin tamamlanması

noktasında önemli bir eksikliğe sebep olmaktadır. Başka bir deyişle, bu terimlerin anlambilimi yapılmaksızın dilin anlambiliminin tamamlanması mümkün değildir.

Bu eksikliği gidermeye çalışan David Benjamin Kaplan, 1977 yılında “Demonstratives” ve “Afterthoughts”⁷ adlı makalelerini kaleme almıştır. Kaplan ilk olarak “Demonstratives” makalesini yazmıştır. Daha sonra bu makalede ortaya koyduğu kimi görüşleri desteklemek, kimilerini ise revize etmek için “Afterthoughts” makalesini kaleme almıştır. Kaplan’ın bağlam duyarlı terimlere dair yaptığı ayrımın geçmeden önce “bağlam” (*Ing. Context*) teriminin neye işaret ettiğini açıklamak konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Bir terimin nasıl bir anlam ifade ettiği o terimin içinde kullanıldığı bağlamdan bağımsız tam olarak anlaşılabilir. Başka bir ifadeyle terimler belli bir bağlam içinde anlam kazanırlar. Bağlam, “bir sözcelemenin içinde üretildiği koşulların bütünü” olarak tanımlanabilir.⁸ Bağlamın temel unsurlarını zaman ve mekân olarak almak yanlış olmaz. Örneğin “Hava sıcaktır” gibi bir önermenin, söylendiği zamana ve mekâna göre doğruluk değeri değişir. Havanın soğuk olduğu bir yerde bu önerme dile getirilirse önerme yanlış bir anlam ifade ederken, havanın sıcak olduğu bir yerde bu önerme dile getirildiğinde doğru bir anlam ifade eder. Bunun değişmesinin sebebi bu lafzın söylendiği mekânın farklı olmasından dolayı aynı tümcenin farklı bağlamlarda dile getirilmesidir. Özellikle “bu”, “o”, “şu” gibi hem kişi hem de eşya için kullanılan zamirlerin yer aldığı tümcelerde anlamın ve neye göndermede bulunduğu belirlenmesi noktasında bu bağlamsal unsurlar önem kazanır. Örneğin “bu çok güzel” gibi bir tümce söz konusu olduğunda bu tümcede yer alan terimlerin anlamlarına bakılarak tümcenin neyi ifade ettiğinin anlaşılması mümkün görünmüyor. Bunlara ek olarak tümcede geçen “bu” teriminin bağlamının, tümcenin kurulduğu mekânın ve zamanın bütün bağlamsal unsurları göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca yine bağlam terimi üzerinden bağlamsal işaretler de açıklanması gereken terimlerdir.

Bağlamsal işaretleri kısaca, bağlamdan bağlama kayan gönderimlere sahip olan dilsel ifadeler olarak tanımlayabiliriz. Bazı bağlamsal işaret örnekleri “Ben, şimdi, sen, burası, bugün, o” gibi terimlerdir. Bir bağlamsal işaret içeren aynı cümleyi dile getiren iki konuşmacı farklı şeyler düşünüyor olabilir. Örneğin; Temel ve Safınaz “Ben denizciyim” cümlesini dile getirdiğinde, dile getirilen cümledeki bütün sözcükler aynı olmasına rağmen farklı şeyler ifade ederler. Şöyle ki Temel bunu söylediğinde doğru bir şey söylemiş olur, Safınaz ise yanlış. Buradaki farklılığın sebebi bir bağlamsal işaret olan “ben” teriminin kime gönderimde bulunduğu bağlama göre değişiklik göstermesidir. Yani Temel söylediğinde Temel’e, Safınaz söylediğinde Safınaz’a işaret eder. “Ben” terimini kim, ne zaman, nerde kullanırsa kullansın hep kendisine işaret eder. Bu nedenle iki farklı kişinin söylediği aynı cümlelerin anlamı değişir. Bunun sebebi, bu bağlamdan bağlama gönderimi değişen terimlerin kullanımınıdır. Dolayısıyla söz konusu bu terimlerin neye veya kime işaret ettiğinin belirlenmesi nesnel bir anlam kurma çabası için önemli bir konumda yer almaktadır.

7 David Benjamin Kaplan, “Afterthoughts”, *Themes From Kaplan*, ed. Joseph Almog, John Perry, Howard Wettstein (New York: Oxford University Press, 1989).

8 Atakan Altınörs, *Dil Felsefesi Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000), s. 11.

Kaplan bağlam duyarlı terimlerin anlambilimini yaptığı teorisinde bu terimleri bir ayrıma tâbi tutmuştur. Bu ayrımı “saf bağlamsal terimler/ifadeler” (*İng. Pure Indexicals*) ile “tam belirtici işaretler” (*İng. True Demonstratives*) arasında yapmıştır. Şimdi bağlam duyarlı terimlerin neler olduğunu ve Kaplan'ın bağlam duyarlı terimler arasında neden böyle bir ayrıma gitmeye gerek duyduğunu ortaya koymaya çalışalım.

Bağlam Duyarlı Terimlerin Sınıflandırılması

David Kaplan bağlam duyarlı terimleri “indexical” sözcüğüyle karşılamaktadır. Bu sözcüğün kökeni anlamı işaret olan “index” teriminden gelmektedir. Charles Sanders Peirce işaretleri *ikon* (*İng. Icon*), *indis* (*İng. index*) ve *sembol* (*İng. Symbol*) olmak üzere üçe ayırır.⁹ Peirce'nin yaptığı üçlü ayırmadaki *ikon*, benzerlik üzerinden gönderimde bulunur. “Eğer bir işaret nesnesine benziyorsa, işaret, nesnesinin ikonudur. Bir şahsın portresi « sinsigne » bu şahsın bir ikonudur.”¹⁰ Bir işaret nesnesi tarafından gerçekten etkileniyorsa yani nesnenin herhangi bir şekilde parçası ise nesnesinin indisidir. Mesela, bir yerden görünen duman oradaki ateşin işaretidir. Böyle nedensel bir bağla yapılan işaret indis (index)'tir. “Eğer işaret, nesnesini bir kurala, anlaşmaya göre gösteriyorsa bir semboldür.”¹¹ Yani uzlaşım üzerinden bir şeye işaret semboldür. Trafikte kırmızı ışıkta durmak buna örnektir. Kırmızı ışığın kendinden gelen durdurma özelliği yoktur. Onun yanmasıyla araçların durdurulması uzlaşım sonucu olmaktadır.

Kaplan, Peirce'in semiotik açıdan yaptığı ayırmadan farklı olarak söz konusu işaretleri anlambilim bağlamında ele almaya çalışmıştır. O anlambilimini yapmaya çalıştığı bağlam duyarlı terimleri: “ben, benim, sen, o (adam), o (kadın), o (şey)” zamirleri; “bu, şu,” işaret zamirleri; “burası, şimdi, yarın, dün” zarfları; “fiili (*İng. Actual*)”, “halihazırda (*İng. Present*)” ve diğer sıfatlar şeklinde sıralar.¹² O, *Demonstratives* adlı makalesinde bağlam duyarlı terimleri, “göndergesi kullanım bağlamına bağlı olan ve terimin anlamı bağlamın belli açıları bakımından göndergenin belirlenmesi için bir kural sağlayan terimler”¹³ şeklinde tanımlar. Bu terimlere Russell'in “‘ben’e göreli terimler” (egosantrik), Reichenbach'ın ise dönüşlü terimler (*İng. token reflexive*) dediğini belirten Kaplan, kendisinin Peirce'ten esinlenerek bu tür terimlere *bağlam duyarlı terim* (*İng. Indexicals*) adını vermediği uyguna bulduğunu belirtir.¹⁴

Yukarıdaki tanımdan da anlaşıldığı üzere bu terimler, içinde buldukları tümceden hareketle bir anlam kazanırlar. Dolayısıyla bu tür terimlerin tek bir anlamının olduğunu düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle Kaplan, birden fazla anlamda kullanılan bu terimlerin tüm kullanımlarının –mesela bu terimlerin eşanlamlıları gibi– anlambilimini yapmaya çalışmadığını özellikle belirtir. Mesela; “Jale bir araba aldı. Bu nedenle o borçlandı.” tümcesinde geçen “o”

9 Albert, Atkin, “Peirce's Theory of Signs”, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/peirce-semiotics/> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

10 Nicole Everaert-Desmedt, “La sémiotique de Peirce”, çev. Rıza Filizok, <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?p=2313> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

11 Nicole, a.g.m.

12 Kaplan, “Demonstratives”, s. 489.

13 Kaplan, “Demonstratives”, s. 490.

14 Kaplan, “Demonstratives”, s. 490.

terimi bir belirtici işaret değil bir anafordur. Dolayısıyla “o” teriminin bu kullanımı, Kaplan’ın anlambilimini yapmaya çalıştığı bir terim değildir. Aynı şey “Her öğrenci kendi ödevini yapar.” gibi bir tümcede geçen “kendini” terimi için de geçerlidir. Genelde “kendini” terimi konuşan kişinin kendisine işaret etmek için kullandığı bir terim iken, bu tümcede geçen “kendini” terimi bir tür olarak “tüm öğrenciler” kümesine gönderimde bulunur. Dolayısıyla böyle bir kullanım Kaplan’ın yapmaya çalıştığı anlambilime dahil edilememektedir.

Yukarıda örneklerini verdiğimiz “o” ve “kendisi” terimlerinin hangi kullanımlarının Kaplan’ın teorisinde ele alındığını örneklerle açıklamaya çalışalım. İlk olarak “o” terimini ele alalım. Birincisinde Temel’e, ikincisinde Safinaz’a işaret ederek söylenen “O dün geldi, fakat o gelmedi.” gibi bir tümcede geçen her iki “o” birer belirtici işaretler ve bu tür bir kullanım Kaplan’ın ele aldığı bağlam duyarlı terimler için uygundur. Aynı şeyi “kendisi” terimi için ele alacak olursak “Ayşe Ali’yi işaret ederek ‘kendisi dün okuldan gelir gelmez odasına çekildi’ dedi.” tümcesinde geçen “kendini” terimi bir türe değil, belli bir kişiye gönderimde bulunmak için kullanıldığı için Kaplan’ın anlambilimini yapmaya çalıştığı bir terimdir diyebiliriz.¹⁵ Dolayısıyla zamirlerin bağlam duyarlı olmayanları göz ardı edilerek, onların bağlam duyarlı olanları dikkate alınır.

Görüldüğü gibi, bu terimler aynı şekilde yazıldığı halde yerini tuttukları kişiler yani içerikleri bağlamdan bağlama değişmektedir. Bu nedenden dolayı bu terimlerin *bağlam duyarlı terimler* olarak kullanılması yaygındır. Bağlam duyarlı terimlerin göndergesi ve içeriği, onların dilsel anlamı ve bir takım bağlamsal faktörler tarafından belirlenir.¹⁶ Bağlamsal faktörlerden kasıt; lafzın ifade edildiği zaman, yer ve konuşmacının niyetidir. Mesela; Temel “bu kupa” dediğinde, şimdi söylüyorsa, bu yerde söylüyorsa ve bu ifadeyi özellikle birine bununla ilgili örnek vermek niyetiyle dile getiriyorsa, evet bunun gönderimi şu anda masanın üzerinde duran kupadır. Fakat “bu kupa” başka bir zamanda başka bir yerde ya da aynı zamanda aynı yerde başka bir niyetle başka birinin işaret ettiği şey de olabilir. Dolayısıyla böyle bir terimin neye gönderimde bulunduğu tamamen kullanıldığı bağlama bağlıdır.

Kaplan belirtici işaretler teorisi olarak adlandırdığı teorisinin iki temel ilkeye dayandığını belirtir. Bu ilkelerden ilkinin burada ele alarak onun teorisini ortaya koymaya çalışacağız:

1. “Bir saf bağlamsal terimin göndergesini sadece bağlama bakarak hiçbir belirtme fiiline ya da işarete ihtiyaç duymaksızın tespit etmek mümkündür, fakat belirtici terimler söz konusu olduğunda ona eşlik eden bir belirtme fiiline ya da gösterime ihtiyaç vardır.”¹⁷
2. “Benzer şekilde bağlam duyarlı terimler, saf bağlamsal terimler ve belirtici işaretler doğrudan gönderimde bulunurlar.”¹⁸

15 David Braun, “Indexicals”, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/indexicals/> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

16 Braun, Indexicals.

17 Kaplan, “Demonstratives”, s. 492.

18 Kaplan, “Demonstratives”, s. 492.

Birinci ilkededen de anlaşıldığı üzere, Kaplan bağlam duyarlı terimleri ikiye ayırmaktadır. Bağlam duyarlı terimler arasında Kaplan'ın yaptığı ayırım, bu terimlerin gönderim ve içeriğini belirleme noktasında terimin kendisi dışında başka bir şeye ihtiyaç duyup duymamasına dayanır. Ona göre, bazı bağlam duyarlı terimlerin kullanıldığı tümcedeki gönderiminin belirlenmesi için terimin kendisi yeterlidir. O, bu tür terimlere *saf bağlamsal terimler* (İng. *Pure Indexicals*) der. Fakat bazı bağlam duyarlı terimlerin gönderiminin belirlenmesi için terimin dışında, konuşmacının niyeti, jestleri gibi ekstradan bir şeye daha ihtiyaç duyulur. Bu tür terimlere ise Kaplan, *tam belirtici işaretler* (İng. *True Demonstratives*) adını verir. “O (kadın), o (adam), o (kadının), o (adamın), o” gibi terimleri Kaplan tam belirtici işaretler olarak ele alırken; “ben, bugün, yarın, fiili, şimdi, burada, hâzır” gibi terimleri saf bağlamsal işaretler olarak alır.

Bir saf bağlamsal terim söz konusu olduğunda, terimi kullanan kişinin niyetine ya da hareketlerine ihtiyaç duymaksızın dinleyiciler konuşanın gönderimde bulunduğu şeyin gönderimini ve içeriğini anlar. Örneğin; Kaplan'ın bir saf bağlamsal işaret olarak aldığı “ben” teriminin kullanıldığı, “Ben beyaz bir kupa aldım.” tümcesinde kullanılan “ben” teriminin kime gönderimde bulunduğu açıktır. Herkes “ben” terimini kendisine gönderimde bulunmak için kullanır. Dolayısıyla “ben”in gönderiminin kim olduğunu açıklamak için konuşanın niyetine başvurmaya gerek yoktur. Fakat bir tam belirtici işaret söz konusu olduğunda, terimin kime işaret ettiği, konuşmacının niyeti ya da işaret etme eylemi göz önünde bulundurulmaksızın anlaşılamaz. “Bir bağlamdaki bir tam belirtici işaretin içeriği ve gönderimi genellikle konuşmacının ilişkili olduğu belirtici işaretler ya da konuşmacının niyetine dayanır. Örneğin, bir bağlamdaki “şu” nun (İng. *that*) gönderimi ve içeriği kısmen konuşmacının işaret eden jestleri tarafından ya da belirli bir nesneye işaret eden konuşmacının niyeti tarafından belirlenir.”¹⁹ Örneğin; biri “Şunu ver.” dediğinde, onu dinleyen kişi konuşmacının isteğini yerine getirmek için konuşmacının niyetini, neyi kast ettiğini ya da neye işaret ettiğini anlamak için ekstra çaba sarf etmek zorundadır. Sadece bu tümcenin kendisine bakarak dinleyicinin verilmesi istenen şeyin ne olduğunu anlaması mümkün değildir. Dolayısıyla bu kullanım farklılığından dolayı bunlar birbirinden ayrılan terimlerdir.

Kaplan'ın Bağlam Duyarlı Terimlerle İlgili Yaptığı Ayırma Dair Sorunlar

Bu ayırım çok makul bir ayırım gibi gözükmektedir. Fakat içinde bağlam duyarlı terimler bulunan tümceler incelendikçe bu ayırımın öne sürdüğü gibi bu terimlerin hangisinin hangi sınıfa dahil edileceğini belirlemek pek kolay olamamaktadır. Çünkü bir şeyin ne zaman bir tam belirtici işaret olduğu, ne zaman belirtici işaret olmaktan çıkıp saf bağlamsal işaret olduğu tam olarak belli değildir. Bu belirsizliğin nasıl bir güçlük içerdiğini, Kaplan'ın saf bağlamsal işaretler olarak sunduğu “şimdi” ve “burası” terimleri üzerinden açıklamaya çalışalım. Örneğin birisi, “Şimdi hava çok güzel” dediğinde, bu kişi tam olarak şu anı mı kast ediyor, bugünü mü kast ediyor, mevsim olarak sonbaharı mı kast ediyor, tam anlamıyla açık değildir. Konuşmacının “şimdi” terimiyle kastettiği zaman diliminin ne olduğu, konuşmacının niyeti göz önünde bulundurulmaksızın belirlenemez. Dolayısıyla Kaplan'ın saf bağlamsal terim kategorisine yerleştirdiği “şimdi” terimi,

19 Braun, “Indexicals”.

bu kullanımda saf bağlamsal işaret olmaktan çıkıp belirtici işaret konumuna gelmektedir. Aynı durum “burası” terimi için de söz konusudur. Kaplan “burası” terimini de saf bağlamsal terim kategorisine yerleştirir. Şöyle ki “burası” konuşmacının bulunduğu yere işaret ettiği için onun neyi kastettiğinin sorgulanmasına gerek yoktur gibi düşünülür. Fakat telefonda başka bir şehirde bulunan annesiyle konuşan birinin, “burası çok sıcak” derken kullandığı “burası” terimi bulunduğu şehre gönderimde bulunurken, yine aynı kişinin arka odadan orası sıcak mı diye soran eşine “burası sıcak” derken dile getirdiği “burası” terimi bulunduğu odaya gönderimde bulunmaktadır. Görüldüğü gibi konuşmacının “burası” terimiyle bulunduğu şehri mi, bulunduğu semti mi, bulunduğu mahalleyi mi ya da bulunduğu apartmanı mı kast ettiğini konuşmacının niyetine başvurmaksızın anlamak pek mümkün değildir. Dolayısıyla Kaplan’ın düşündüğü gibi bu terimleri saf bağlamsal terimler olarak almak çok mümkün görünmemektedir.

Kaplan’ın teorisinde bu tür terimlerin sınıflandırılması noktasında var olan sıkıntılar dışında, onun bağlam duyarlı terimler listesine dahil etmedikleri ve o listeye dahil edilmesi gerektiği düşünülen terimlerin eksik olmasıyla ilgili de bazı tartışmalar mevcuttur. Bu tartışmaların hepsini burada vermek çalışmamızın maksadını aşmaktadır.²⁰ Fakat temel olarak listeye dahil edilmesi gerektiği düşünülen terimleri ve neden listeye alınması gerektiğini açıklamak faydalı olacaktır.

Kaplan’ın listesine eklemesi gerektiğine inanılan en temel terimleri şöyle sıralayabiliriz: Kaplan’ın bağlam duyarlı terim olarak ele aldığı “ben, sen, o” vs. gibi terimlerin çoğulları olan; “biz, siz, onlar, bizim, sizin, onların” terimleri bu listeye dahil edilmesi gereken terimler listesinin ilk sırasında yer alır. Bu terimlerin geçtiği tümcelerin de anlambilimi yapılırken, bunların belli bir bağlamda olması sebebiyle bunların da diğer terimler gibi anlambiliminin yapılması gerektiği düşünülür.²¹

Listeye dahil edilmesi gereken bir diğer terim, zaman kiplerini belirten terimler ya da eklerdir. Zaman kipleri belli bir bağlamda belli bir zaman dilimine, başka bir bağlamda farklı bir zaman dilimine işaret eder. Mesela; “Ben gittim.” cümlesini dile getiren biri, eğer bu ifadeyi 1990’da söylediye, 1990 öncesi zamanı işaret ediyordur. Aynı ifadeyi 2000’deyken dile getirirse, 2000 öncesini işaret ediyordur. Bu ifade, 1990’da söylediğinde 1999’dan öncesine işaret edemez. Dolayısıyla bu tür “gittim” gibi kip içeren yüklem, bağlamsal terimlerdir denebilir.²² Böyle bir terimin içinde geçtiği başka bir örnek üzerinden açıklayacak olursak; “Ben yüzüyorum.” gibi bir ifade bu ifadeyi dile getiren kimsenin ifadeyi dile getirdiği andaki durumuna göre bir doğruluk değeri kazanır. Bu tümce, onu dile getiren kişi ifadeyi dile getirdiği sırada yüzmüyorsa yanlış, yüzüyorsa doğru değerini alacaktır. İfadenin doğru olup olmaması hangi bağlamda,

20 Her tartışma için daha detaylı bilgi için “Indexical” makelesinde okunması önerilen kaynaklar dipnot olarak yazılmıştır.

21 Çoğul bağlamsal işaretler tartışması için şu makaleye bakınız: Geoffrey Nunberg, “Indexicality and Deixis” *Linguistics and Philosophy*, 16: 1-43.

22 Zaman kiplerinin bağlam duyarlı olup olmadığıyla ilgili daha detaylı bilgi için Hans Reichenbach, *Elements of Symbolic Logic*, (New York: Macmillan, 1947). Nathan Salmon, “Tense and Singular Propositions.” In Almog, Perry, and Wettstein 1989, pp. 331-392. Ogihara, Toshiyuki. 1996. *Tense, Attitudes, and Scope*. Dordrecht: Kluwer. 2003. Jeffrey King, “Tense, Modality, and Semantic Values”, *Philosophical Perspectives*, 17: 195-245. Murvet Enc, 1987. “Anchoring Conditions for Tense”, *Linguistic Inquiry*, 18: 633-57.

kimin söylediğine göre değişmektedir. Dolayısıyla böyle bir ifade fiile “-yor” ekinin eklenmesiyle bağlam bağımlı hale gelmektedir. Bu ifadeyi denizde yüzmekte olan biri söylediğinde ifade doğru değerini alırken, aynı ifadeyi evinin salonunda oturan biri dile getirirse yanlış değerini alır.

Zorunluluk, olanaklılık, olgu karşıtlığı bildiren ifadelerin neyi kast ettiği bağlama göre farklılıklar gösterdiği için onların da bağlam duyarlı olduğu düşünülür. Mesela; “Yağmur yağsaydı herkes mutlu olurdu.” tümcesinin hangi olanaklı dünyaları kast ederek söylendiği bağlama göre değişir. Ya da “zorunludur” teriminin kullanıldığı bir tümcede zorunluluğun epistemik bir zorunluluk mu, metafizik bir zorunluluk mu olduğu bağlama göre değişiklik gösterir. “Bu olanaksız.” denildiğinde; bunun düşünülmesi olanaksız mı kast ediliyor, bilinebilmesi olanaksız mı kast ediliyor, yapılabilmesi olanaksız mı kast ediliyor bağlama göre değişmektedir. Dolayısıyla bu ifadelerin de listeye dahil edilmesi gerektiği düşüncesi akla yatkın görünmektedir.²³

Aynı şekilde gel, git gibi fiiller, sağ, sol, büyük, küçük gibi sıfatlar, bulutlu, kel gibi anlamları bulanık yüklemeler de anlamları bağlamlara göre değişiklik gösterdiği için bağlam duyarlı terimler listesine dahil edilmesi gereken terimler arasında yer almaktadır. Bu terimlerden “gel” fiili onu dile getirenin olduğu noktaya gelmeyi içerir. Bu aslında “Buraya gel.” demektir. Dolayısıyla bu terimin anlamı onu söyleyenin bağlamına bağımlıdır. Aynı durum “sağ, sol” terimleri için de söz konusudur. Büyük, küçük, bulutlu, kel terimleri aslında anlamları gayet açık olduğu düşünülen terimlerdir. Fakat bir şeyin ne zaman büyük, ne zaman küçük olduğu ya da gökyüzünde ne kadar bulut olunca havanın bulutlu olduğu, bir insanın başında ne kadar saç kalınca kel kategorisine dahil olduğu herkesin üzerinde uzlaştığı kesin kurullarla belirlenmemiştir. Bu durum bu terimlerin onları kullanan kişiye göreli olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu terimlerin de anlambiliminin tıpkı diğer bağlam duyarlı terimlerin anlambilimi gibi yapılarak, anlamlarının belirlenmesi gerekir.²⁴

Sadece yukarıda sayılan terimler değil, karşılaştırma sıfatları için de aynı durum söz konusudur. Bu terimlerden biri de üzerine birçok tartışmanın gerçekleştirildiği “zengin” terimidir. Bu terimin anlamını ya da nasıl bir mal varlığına sahip kişi için kullanılabileceğini belirlemek oldukça güç görünmektedir. Bu durum aktarılan cümlelerin anlaşılması için oldukça önemlidir. Mesela; Ahmet’in “Mehmet zengindir.” dediğini varsayalım. Ahmet’in ne dediğini bir arkadaşına aktarmak isteyen Yusuf, bunu şöyle dile getirecektir: “Ahmet dedi ki Mehmet zengindir.” Bu tümcede geçen zengin terimi eğer bağlam duyarlı ise Ahmet’in dile getirdiği zengin teriminin içeriği farklıyken, Yusuf’un dile getirdiği zengin teriminin içeriği farklı olacaktır. Mesela Ahmet bir memura göre zengin olduğunu düşünürken, Yusuf bir şirket sahibine göre daha zengin olduğunu düşünüyor olabilir. Bu belirsizliği gidermek adına zengin terimi için bir tanım yapmayı

23 Daha detaylı bilgi için bakınız David Lewis “Scorekeeping in a Language Game.” *Journal of Philosophical Logic*, 8: 339–59, 1979b. Angelika Kratzer, “What ‘Must’ and ‘Can’ Must and Can Mean.” *Linguistics and Philosophy*, 1: 337–355, 1977.

24 Gel, git konusuna dair daha detaylı bilgi için bakınız Charles Fillmore, “How to Know Whether You Are Coming or Going.” In Karl Hylgaard-Jensen (Ed.), *Linguistik 1971*. Königstein, 1972, Germany: Athenaum-Verlag, 369–378, “kel” terimi ile ilgili daha detaylı bilgi için bakınız Scott Soames, *Understanding Truth*. (Oxford: Oxford University Press, 1999).

önersek ve desek ki temel ihtiyacından fazlasına sahip olan kişi zengindir. Fakat böyle bir tanım dahi belirsizlik içerecektir. Çünkü insanların temel ihtiyaçları tamamen birbirinden farklıdır. Bir Amerikalının ihtiyaçları ile bir Ganalının ihtiyaçları tamamen farklıdır.

Sonuç olarak görülmektedir ki, bağlam duyarlı terimlerin sınıflandırılması noktasında kesin bir düzen oturmuş değildir. Kaplan'ın ortaya koyduğu liste ise oldukça sınırlıdır. Söz konusu bu terimlerin anlambilimini tamamlamak ise ancak bu terimlerin tam bir belirlenimini gerektirmektedir. Kaplan eksik olduğunu düşündüğümüz bu haliyle bağlam duyarlı terimlerin anlambilimini yapmaya çalışmış ve daha önce değindiğimiz makalelerinde bu teorisini ortaya koymuştur. Biz ise bu çalışmada sadece henüz literatürde tam karşılıklarının da bulunmadığı bu terimlerin neler olduğu ve konunun nasıl tartışıldığını ortaya koymaya çalıştık.²⁵

Kaynakça

- Altınörs, Atakan. *Dil Felsefesi Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000)
- Atkin, Albert. "Peirce's Theory of Signs", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2013 Edition) <https://plato.stanford.edu/entries/peirce-semiotics/> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).
- Braun, David. "Indexicals", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/indexicals/> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).
- Denkel, Arda. "Frege'nin Dil Felsefesi: Ana Çizgileri", *Felsefe Tartışmaları 5. Kitap*
- Frege, Gottlob. "Anlam ve Yönetim Üstüne" çev. H. Şule Elkâtip, *Felsefe Tartışmaları 5. Kitap* (İstanbul: Panaroma, 1989).
- Kaplan, David Benjamin. "Demonstratives", *Themes From Kaplan*, ed. Joseph Almog, John Perry, Howard Wettstein (New York: Oxford University Press, 1989).
- Kripke, Saul A. *Adlandırma ve Zorunluluk*, çev. Berat Açıl (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005).
- Nicole Everaert-Desmedt, "La sémiotique de Peirce", çev. Rıza Filizok, <http://www.ege-cdebiyat.org/wp/?p=2313> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).
- Russell, Bertrand. *Anlam ve Doğruluk Üzerine*, çev. Ezgi Ovat (Ankara: İtalik, 2013).

25 Bağlam duyarlı terimlerin anlambilimine dair daha detaylı bilgi için bakınız: Zeynep Düzen, *David Kaplan'da Bağlam Duyarlı Terimlerin Anlambilimi*, (29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 2016).

AMAÇ-KAPSAM

Felsefe Arkivi – Archives of Philosophy, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünün 1945 yılından beri yayınladığı akademik dergisidir. Açık-erişimli, bilimsel ve hakemli bir dergi olarak yılda iki defa Haziran ve Aralık aylarında yayınlanır.

Felsefe Arkivi – Archives of Philosophy dergisinin amacı Türkçe ve İngilizce, özgün araştırma makalesi, çeviri metin ve kitap incelemesi yazıları yayınlamak ve ulusal ve uluslararası düzeyde alanla ilgili bilginin paylaşımına katkıda bulunmaktır.

Felsefe Arkivi – Archives of Philosophy felsefenin tüm alanlarına ilişkin konuları kapsar. Derginin hedef kitlesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşlar oluşturur.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Genel İlkeler

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmediği ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildirimler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtdışından ve/veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirilmediği konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telif hakkı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Devir Formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyuğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

AÇIK ERİŞİM İLKESİ

Felsefe Arkivi - Archives of Philosophy, tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

Felsefe Arkivi - Archives of Philosophy makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

ETİK

Yayın Etiği İlke ve Standartları

Felsefe Arkivi - Archives of Philosophy, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığını beyan etmelidir. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Her bir makale en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Felsefe Arkivi - Archives of Philosophy araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- İnsan denekler ile yapılan deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştan gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

DİL

Derginin dili Türkçe ve Amerikan İngilizcesi'dir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI VE YAZIM KURALLARI

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak ve <http://felsefearkivi.istanbul.edu.tr> adresinden erişilen <http://dergipark.gov.tr/login> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili detayları içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) kapak sayfası; editöre mektup, yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı Telif Hakkı Devir Formu eklenerek gönderilmelidir.

1. Çalışmalar, A4 boyutunda, 12 punto Times New Roman harf karakterleriyle ve 1,5 satır aralık ölçüsü ile ve iki yana yaslı olarak hazırlanmalıdır. Dipnotlar var ise, bu sınırlar içinde kalmalıdır ve 10 punto ile yazılmalıdır.
2. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık öz ve anahtar kelimeler; ana metin bölümleri, kaynaklar, tablolar ve şekiller.
3. Giriş bölümünden önce 250 kelimelik çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden Türkçe ve İngilizce öz yer almalıdır. Çalışmanın İngilizce başlığı

İngilizce özün üzerinde yer almalıdır. İngilizce ve Türkçe özerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden, 5-10 adet Türkçe, 5-10 adet İngilizce anahtar kelime yer almalıdır.

4. Araştırma makalesi bölümleri şu şekilde sıralanmalıdır: "Giriş", "Amaç ve Yöntem", "Bulgular", "Tartışma ve Sonuç", "Kaynaklar". Derleme ve yorum yazıları için ise, çalışmanın önemini belirttiği, sorunsal ve amacın somutlaştırıldığı "Giriş" bölümünün ardından diğer bölümler gelmeli ve çalışma "Tartışma ve Sonuç", "Kaynaklar" ve "Tablolar ve Şekiller" şeklinde bitirilmelidir.
5. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren kapak sayfası gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılacak adresler, cep, iş ve faks numaraları, ORCID ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
6. Dergide yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu ve belirtilen görüşler yazarlara aittir; İstanbul Üniversitesi bir sorumluluk yüklenmez.
7. Yayın kurulu ve hakem raporları doğrultusunda yazarlardan, metin üzerinde bazı düzeltmeler yapmaları istenebilir.
8. Dergiye gönderilen çalışmalar yayınlansın veya yayınlanmasın geri gönderilmez.

Kaynaklar

Derleme yazıları okuyucular için bir konudaki kaynaklara ulaşmayı kolaylaştıran bir araç olsa da, her zaman orijinal çalışmayı doğru olarak yansıtmaz. Bu yüzden mümkün olduğunca yazarlar orijinal çalışmalarını kaynak göstermelidir. Öte yandan, bir konuda çok fazla sayıda orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi yer israfına neden olabilir. Birkaç anahtar orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi genelde uzun listelerle aynı işi görür. Ayrıca günümüzde kaynaklar elektronik versiyonlara eklenebilmekte ve okuyucular elektronik literatür taramalarıyla yayınlara kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Kabul edilmiş ancak henüz sayıya dahil edilmemiş makaleler Early View olarak yayınlanır. Genel bir kaynaktan elde edilemeyecek temel bir konu olmadıkça "kişisel iletişimlere" atıfta bulunulmamalıdır. Eğer atıfta bulunulursa parantez içinde iletişim kurulan kişinin adı ve iletişimin tarihi belirtilmelidir. Bilimsel makaleler için yazarlar bu kaynaktan yazılı izin ve iletişimin doğruluğunu gösterir belge almalıdır.

Referans Stili ve Formatı

Makaleler için kullanılacak referans sistemi "Chicago Manual of Style (CMOS) olmalıdır. Ayrıntılı bilgi için: https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-1.html

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Örnekler:

İR: İlk referans, **SR:** Sonraki referans, **K:** Kaynakça

Kitap

İR Ayhan Bıçak, *Tarih Felsefesinin Oluşumu* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004), 280.

SR Bıçak, *Tarih Felsefesinin Oluşumu*, 25.

K Bıçak, Ayhan. *Tarih Felsefesinin Oluşumu*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

İR J. J. C. Smart ve Bernard Williams, *Utilitarianism. For and Against* (Cambridge: Cambridge Press, 1973), 9.

SR Smart ve Williams, *Utilitarianism. For and Against*, 82.

K Smart, J. J. C. ve Williams, Bernard. *Utilitarianism. For and Against*. Cambridge: Cambridge Press, 1973.

İR Stanley M. Honer, Thomas C. Hunt ve Dennis L. Okholm, *Invitation to Philosophy. Issues and Options* (Belmont: Wadsworth Pub Co., 1999), 20.

SR Honer, Hunt ve Okholm, *Invitation to Philosophy*, 35.

K Honer, Stanley M., Hunt, Thomas C. ve Okholm, Dennis L. *Invitation to Philosophy. Issues and Options*. Belmont: Wadsworth Pub Co., 1999.

İR Frank Cunningham vd., *Philosophy: The Big Questions* (Toronto, Ontario: Canadian Scholars Press, 2003), 15.

SR Cunningham vd., *Philosophy*, 30.

K Cunningham, Frank, LaLonde, Daniel, Neelin, David ve Peglar, Kenneth. *Philosophy: The Big Questions*. Toronto, Ontario: Canadian Scholars Press, 2003.

Soyadı taşımayan yazarlar (örn. Kung Fu Tse) kaynakçada ilk isminin baş harfi altında yazılır. Örneğin Kung Fu Tse, K harfinden kaynakçaya girmelidir. Soyadı almış yazarlar kaynakçaya soyadlarıyla girilir (örn. Popper, Karl).

Çeviri Kitap

İR Nigel Warburton, *Felsefe Okuma Rehberi*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım (İstanbul: Alfa, 2016), 8-9.

SR Warburton, *Felsefe Okuma Rehberi*, 12.

K Warburton, Nigel. *Felsefe Okuma Rehberi*. Çeviren Ahmet Fethi Yıldırım. İstanbul: Alfa, 2016.

Hazırlayanı/Derleyeni/Editörü Olan Kitapta Kitap Bölümü

İR Cengiz Çakmak, "Kader İnsanı Suçla Yargılar: 'Kader ve Karakter' Üzerine Değıniler", *Dar Kapıdaki Mesih: Walter Benjamin ve Politik Felsefesi* içinde, Der. M. Ertan Kardeş (İstanbul: İthaki Yayınları, 2017), 79.

SR Çakmak, "Kader İnsanı Suçla Yargılar: 'Kader ve Karakter' Üzerine Değıniler", 83.

K Çakmak, Cengiz. "Kader İnsanı Suçla Yargılar: 'Kader ve Karakter' Üzerine Değıniler." *Dar Kapıdaki Mesih: Walter Benjamin ve Politik Felsefesi*. Derleyen M. Ertan Kardeş, 79-87. İstanbul: İthaki Yayınları, 2017.

Kitap İçindeki Önsöz, Sunuş, Giriş vb. Kısımlar

İR Hakkı Hünler ve Solmaz Zelyüt Hünler, Alasdair MacIntyre'in *Ethik'in Kısa Tarihi* adlı kitabına sunuş (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001), XVII.

SR Hünler ve Zelyüt Hünler, sunuş, XVI.

K Hünler, Hakkı ve Zelyüt Hünler, Solmaz. Alasdair MacIntyre'in *Ethik'in Kısa Tarihi* adlı kitabına sunuş, I-XXIV. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.

Elektronik Olarak Yayımlanmış Kitap

İR Benedict de Spinoza, *The Ethics [Part I]* Erişim 2 Temmuz 2019, <http://www.gutenberg.org/9/1/919/>, 1.E.2.

SR Spinoza, *The Ethics [Part I]*, 1.E.9.

K Spinoza, Benedict de. *The Ethics [Part I]*. Erişim 2 Temmuz 2019. <http://www.gutenberg.org/9/1/919/>.

Online başvurulmuş kitaplar için URL ya da veritabanının adı verilir. Eğer sayfa numarası yoksa, bölüm ya da kısım başlığı referans verilebilir.

Telif Dergi Makalesi

İR Cengiz Çakmak, "Asadan Böceği: Politik Yargı ve Felsefe," *Felsefe Arkivi* 43 (2015), 17.

SR Çakmak, "Asadan Böceği," 17-18.

K Çakmak, Cengiz. "Asadan Böceği: Politik Yargı ve Felsefe." *Felsefe Arkivi* 43 (2015): 17-23.

Çeviri Dergi Makalesi

İR Reinhard Kleinknecht, "Olay ve Gerçeklik Zamanı," çev. M. S. Genç, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 11 (2007), 20.

SR Reinhard, Kleinknecht, "Olay ve Gerçeklik Zamanı," 22.

K Kleinknecht, Reinhard. "Olay ve Gerçeklik Zamanı." Çeviren M. S. Genç. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 11 (2007): 17-44.

Elektronik Dergi Makalesi

İR Ahmet Emre Dağtaoğlu, "Antik Yunan Felsefesinde "Fantasia"nın Epistemolojik Rolü," *flsf (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 17 (2014 Bahar): 266. Erişim 24 Haziran 2019.

SR Dağtaoğlu, "Antik Yunan Felsefesinde," 266-268.

K Dağtaoğlu, Ahmet Emre. "Antik Yunan Felsefesinde "Fantasia"nın Epistemolojik Rolü." *flsf (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 17 (2014 Bahar): 266-287. Erişim 24 Haziran 2019.

Online başvurulmuş makaleler için URL ya da veritabanının adı verilir. Eğer mevcutsa DOI (Digital Object Identifier) numarasını belirtin.

Tez

İR Ali Suat Gözcü, "Zaman Sorunu: Şimdici ve Ebediyetçi Anlayışları", (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016), 28.

SR Gözcü, "Zaman Sorunu: Şimdici ve Ebediyetçi Anlayışları", 40.

K Gözcü, Ali Suat. "Zaman Sorunu: Şimdici ve Ebediyetçi Anlayışları." Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016.

Ansiklopedi Maddesi

İR Ahmet Cevizci, "Mutluluk," *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010), 1130.

SR Cevizci, "Mutluluk," 1131.

K Cevizci, Ahmet. "Mutluluk." *Felsefe Sözlüğü*: 1130-1131. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010.

Kitap Tanıtımı

İR Aruz İbişi Temelli, "Siyaset Felsefesi," *Kutadgubilig. Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 29 (2016), 370.

SR İbişi Temelli, "Siyaset Felsefesi," 371.

K İbişi Temelli, Arzu. "Siyaset Felsefesi." *Kutadgubilig. Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 29 (2016): 369-374.

Web Sitesi

İR Carl Tollef Solberg ve Espen Gamlund, "How Should We Evaluate Deaths?," *Practical Ethics*, erişim 03 Temmuz 2019, <http://blog.practicaethics.ox.ac.uk/2019/05/guest-post-how-should-we-evaluate-deaths/>

SR "How Should We Evaluate Deaths?"

K Solberg, Carl Tollef ve Gamlund, Espen. "How Should We Evaluate Deaths?" *Practical Ethics*. Erişim 03 Temmuz 2019, <http://blog.practicaethics.ox.ac.uk/2019/05/guest-post-how-should-we-evaluate-deaths/>

Basılı Gazete Makalesi

İR Takiyettin Mengüşoğlu, "Eğitimde Tarihi Çevre ve İnsan," *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1971, 2.

SR Mengüşoğlu, "Eğitimde Tarihi Çevre ve İnsan," 2.

K Mengüşoğlu, Takiyettin. "Eğitimde Tarihi Çevre ve İnsan." *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1971.

Elektronik Gazete Haberi

İR "What Consent? Hungary, Poland & Czech Republic Deny Sealing Migrant Deal with Merkel", *Russia Today*, 30.06.2018, erişim 30.06.2018). <https://www.rt.com/news/431382-hungary-poland-czech-migrants/>

SR "What Consent?"

K "What Consent? Hungary, Poland & Czech Republic Deny Sealing Migrant Deal with Merkel", *Russia Today*, 30.06.2018, erişim 30.06.2018). <https://www.rt.com/news/431382-hungary-poland-czech-migrants/>

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Makalenin türü
- Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu
- İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
- Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- Referansların derginin benimsediği Chicago Manual of Style'ı temel alan referans sistemine uygun olarak düzenlendiği
- Telif Hakkı Devir Formu
- Daha önce basılmamış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
  - ✓ Makalenin kategorisi
  - ✓ Türkçe ve İngilizce başlık
  - ✓ Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi de yer almalıdır), e-posta adresleri
  - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks numarası
  - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
- Makale ana metni
  - ✓ Önemli: Ana metinde yazarın / yazarların kimlik bilgilerinin yer almamış olması gerekir.
  - ✓ Türkçe ve İngilizce başlık
  - ✓ Özetler: 250 kelime Türkçe ve 250 kelime İngilizce
  - ✓ Anahtar Kelimeler: 5-10 adet Türkçe ve 5-10 adet İngilizce
  - ✓ Makale ana metin bölümleri
  - ✓ Teşekkür, Çıkar çatışması, Finansal destek belirtilmelidir
  - ✓ Kaynaklar
  - ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, kaynak ve alt yazılıyla)

İLETİŞİM

Baş editor : Prof. Dr. Cengiz ÇAKMAK
E-mail : felsefearkivi@istanbul.edu.tr
Tel : (212) 455 57 00 / 15801
Adres : İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Felsefe Bölümü,
34459 Beyazıt İstanbul - Türkiye

AIM AND SCOPE

Archives of Philosophy - Felsefe Arkivi has been the scholarly publication of Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Philosophy since 1945. It is an open access, peer-reviewed, journal published two times a year in June and December.

Archives of Philosophy - Felsefe Arkivi aims to contribute to dissemination of knowledge in the field by publishing original research, translation and book review articles in Turkish and English.

Archives of Philosophy - Felsefe Arkivi has a scope that covers all areas of philosophy. The target group of the Journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the Journal. The Journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is

significantly involved in “conceptualization and design of the study”, “collecting the data”, “analyzing the data”, “writing the manuscript”, “reviewing the manuscript with a critical perspective” and “planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it”. Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the Copyright Transfer Form.

The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment. When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor-in-Chief to provide retractions or corrections of mistakes.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by editor-in-chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor in chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

INFORMATION FOR AUTHORS

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

OPEN ACCESS STATEMENT

Archives of Philosophy - Felsefe Arkivi is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author.

The articles in *Archives of Philosophy - Felsefe Arkivi* are open access articles licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

ETHICS

Standards and Principles of Publication Ethics

Archives of Philosophy - Felsefe Arkivi is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

Each manuscript is reviewed at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

Archives of Philosophy - Felsefe Arkivi adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

LANGUAGE

The language of the Journal is Turkish and American English.

MANUSCRIPT ORGANIZATION AND FORMAT

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://dergipark.gov.tr/login> that can be accessed at <http://felsefearkivi.istanbul.edu.tr> It must be accompanied by a title page specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist), and cover letter. Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, Copyright Transfer Form that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The manuscripts should be in A4 paper standards, written in Times New Roman font style in 12 font size, line spacing of 1.5 and "justify align" format. If there are footnotes, they must remain within these limits and be written in 10 font size.
2. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords, sections of article, references and tables and figures.
3. Before the introduction part, there should be an abstract of 250 words. Underneath the abstract, 5-10 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified.

4. Research article sections are ordered as follows: "Introduction", "Aim and Methodology", "Findings", "Discussion and Conclusion" and "References". For review and commentary articles, the article should start with the "Introduction" section where the purpose and the method is mentioned, go on with the other sections; and it should be finished with "Discussion and Conclusion" section followed by "References" and "Tables and Figures".
5. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, postal address, phone, fax number of the author(s) and ORCIDs of all authors (see The Submission Checklist).
6. Authors are responsible for all statements made in their work published in the Journal; Istanbul University has no responsibility in this regard.
7. The author(s) can be asked to make some changes in their articles due to peer reviews.
8. The studies that were sent to the journal will not be returned whether they are published or not.

References

Although references to review articles can be an efficient way to guide readers to a body of literature, review articles do not always reflect original work accurately. Readers should therefore be provided with direct references to original research sources whenever possible. On the other hand, extensive lists of references to original work on a topic can use excessive space on the printed page. Small numbers of references to key original papers often serve as well as more exhaustive lists, particularly since references can now be added to the electronic version of published papers, and since electronic literature searching allows readers to retrieve published literature efficiently. Papers accepted but not yet included in the issue are published online in the Early View section. Citing a "personal communication" should be avoided unless it provides essential information not available from a public source, in which case the name of the person and date of communication should be cited in parentheses in the text. For scientific articles, written permission and confirmation of accuracy from the source of a personal communication must be obtained.

Reference Style and Format

Archives of Philosophy – Felsefe Arkivi uses Chicago Manual of Style as reference style. Please use this link for more details: https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-1.html

Accuracy of citation is the author's responsibility. All references should be cited in text.

Examples:

FN: First note, **SN:** Subsequent note, **B:** Bibliography

Book

FN Ayhan Bıçak, *Tarih Felsefesinin Oluşumu* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004), 280.

SN Bıçak, *Tarih Felsefesinin Oluşumu*, 25.

B Bıçak, Ayhan. *Tarih Felsefesinin Oluşumu*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

INFORMATION FOR AUTHORS

FN J. J. C. Smart ve Bernard Williams, *Utilitarianism. For and Against* (Cambridge: Cambridge Press, 1973), 9.

SN Smart ve Williams, *Utilitarianism. For and Against*, 82.

B Smart, J. J. C. ve Williams, Bernard. *Utilitarianism. For and Against*. Cambridge: Cambridge Press, 1973.

FN Stanley M. Honer, Thomas C. Hunt ve Dennis L. Okholm, *Invitation to Philosophy. Issues and Options* (Belmont: Wadsworth Pub Co.,1999), 20.

SN Honer, Hunt ve Okholm, *Invitation to Philosophy*, 35.

B Honer, Stanley M., Hunt, Thomas C. ve Okholm, Dennis L. *Invitation to Philosophy. Issues and Options*. Belmont: Wadsworth Pub Co.,1999.

FN Frank Cunningham vd., *Philosophy: The Big Questions* (Toronto, Ontario: Canadian Scholars Press, 2003), 15.

SN Cunningham vd., *Philosophy*, 30.

B Cunningham, Frank, LaLonde, Daniel, Neelin, David ve Peglar, Kenneth. *Philosophy: The Big Questions*. Toronto, Ontario: Canadian Scholars Press, 2003.

Authors who do not have surnames (i.e. Kung Fu Tse), should be listed according to their first names. For example, Kung Fu Tse should enter the bibliography under the letter K. Authors with surnames are listed after their surnames (i.e. Popper, Karl).

Translated Book

FN Nigel Warburton, *Felsefe Okuma Rehberi*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım (İstanbul: Alfa, 2016), 8-9.

SN Warburton, *Felsefe Okuma Rehberi*, 12.

B Warburton, Nigel. *Felsefe Okuma Rehberi*. Çeviren Ahmet Fethi Yıldırım. İstanbul: Alfa, 2016.

Chapter of an Edited Book

FN Cengiz Çakmak, "Kader İnsanı Suçla Yargılar: 'Kader ve Karakter' Üzerine Değıniler", *Dar Kapıdaki Mesih: Walter Benjamin ve Politik Felsefesi* içinde, Der. M. Ertan Kardeş (İstanbul: İthaki Yayınları, 2017), 79.

SN Çakmak, "Kader İnsanı Suçla Yargılar: 'Kader ve Karakter' Üzerine Değıniler", 83.

B Çakmak, Cengiz. "Kader İnsanı Suçla Yargılar: 'Kader ve Karakter' Üzerine Değıniler." *Dar Kapıdaki Mesih: Walter Benjamin ve Politik Felsefesi*. Derleyen M. Ertan Kardeş, 79-87. İstanbul: İthaki Yayınları, 2017.

Preface, Introduction, Etc. of a Book

FN Hakkı Hünler ve Solmaz Zelyüt Hünler, Alasdair MacIntyre'in *Ethik'in Kısa Tarihi* adlı kitabına sunuş (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001), XVII.

SN Hünler ve Zelyüt Hünler, sunuş, XVI.

B Hünler, Hakkı ve Zelyüt Hünler, Solmaz. Alasdair MacIntyre'in *Ethik'in Kısa Tarihi* adlı kitabına sunuş, I-XXIV. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.

E-Book

FN Benedict de Spinoza, *The Ethics [Part I]* Erişim 2 Temmuz 2019, <http://www.gutenberg.org/9/1/919/>, 1.E.2.

SN Spinoza, *The Ethics [Part I]*, 1.E.9.

B Spinoza, Benedict de. *The Ethics [Part I]*. Erişim 2 Temmuz 2019. <http://www.gutenberg.org/9/1/919/>.

For books consulted online, cite the URL or the name of the database. If no page numbers are available, cite a section or chapter title.

Journal Article

FN Cengiz Çakmak, "Asadan Böceğe: Politik Yargı ve Felsefe," *Felsefe Arkivi* 43 (2015), 17.

SN Çakmak, "Asadan Böceğe," 17-18.

B Çakmak, Cengiz. "Asadan Böceğe: Politik Yargı ve Felsefe." *Felsefe Arkivi* 43 (2015): 17-23.

Translated Journal Article

FN Reinhard Kleinknecht, "Olay ve Gerçeklik Zamanı," çev. M. S. Genç, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 11 (2007), 20.

SN Reinhard, Kleinknecht, "Olay ve Gerçeklik Zamanı," 22.

B Kleinknecht, Reinhard. "Olay ve Gerçeklik Zamanı." Çeviren M. S. Genç. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* 11 (2007): 17-44.

Online Journal Article

FN Ahmet Emre Dağtaşoğlu, "Antik Yunan Felsefesinde "Fantasia"nın Epistemolojik Rolü," *flsf (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 17 (2014 Bahar): 266. Erişim 24 Haziran 2019.

SN Dağtaşoğlu, "Antik Yunan Felsefesinde," 266-268.

B Dağtaşoğlu, Ahmet Emre. "Antik Yunan Felsefesinde "Fantasia"nın Epistemolojik Rolü." *flsf (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 17 (2014 Bahar): 266-287. Erişim 24 Haziran 2019.

For articles consulted online, cite the URL or the name of the database. If available, specify the DOI (Digital Object Identifier) number.

Thesis or Dissertation

FN Ali Suat Gözcü, "Zaman Sorunu: Şimdici ve Ebediyetçi Anlayışları", (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016), 28.

SN Gözcü, "Zaman Sorunu: Şimdici ve Ebediyetçi Anlayışları", 40.

B Gözcü, Ali Suat. "Zaman Sorunu: Şimdici ve Ebediyetçi Anlayışları." Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016.

Encyclopaedia Entry

FN Ahmet Cevizci, "Mutluluk," *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010), 1130.

SN Cevizci, "Mutluluk," 1131.

B Cevizci, Ahmet. "Mutluluk." *Felsefe Sözlüğü*: 1130-1131. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010.

Book Review

FN Aruz İbişi Temelli, "Siyaset Felsefesi," *Kutadgubilig. Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 29 (2016), 370.

SN İbişi Temelli, "Siyaset Felsefesi," 371.

B İbişi Temelli, Arzu. "Siyaset Felsefesi." *Kutadgubilig. Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 29 (2016): 369-374.

Website Content

FN Carl Tollef Solberg ve Espen Gamlund, "How Should We Evaluate Deaths?", *Practical Ethics*, erişim 03 Temmuz 2019, <http://blog.practicaethics.ox.ac.uk/2019/05/guest-post-how-should-we-evaluate-deaths/>

SN "How Should We Evaluate Deaths?"

B Solberg, Carl Tollef ve Gamlund, Espen. "How Should We Evaluate Deaths?" *Practical Ethics*. Erişim 03 Temmuz 2019, <http://blog.practicaethics.ox.ac.uk/2019/05/guest-post-how-should-we-evaluate-deaths/>

News or Magazine Article

FN Takiyettin Mengüşoğlu, "Eğitimde Tarihi Çevre ve İnsan," *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1971, 2.

SN Mengüşoğlu, "Eğitimde Tarihi Çevre ve İnsan," 2.

B Mengüşoğlu, Takiyettin. "Eğitimde Tarihi Çevre ve İnsan." *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1971.

Online News or Magazine Article

FN "What Consent? Hungary, Poland & Czech Republic Deny Sealing Migrant Deal with Merkel", *Russia Today*, 30.06.2018, erişim 30.06.2018). <https://www.rt.com/news/431382-hungary-poland-czech-migrants/>

SN "What Consent?"

B "What Consent? Hungary, Poland & Czech Republic Deny Sealing Migrant Deal with Merkel", *Russia Today*, 30.06.2018, erişim 30.06.2018). <https://www.rt.com/news/431382-hungary-poland-czech-migrants/>

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- The category of the manuscript
- Confirm that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
- Confirm that final language control is done.
- Confirm that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
- Confirm that the references cited in the text and listed in the references section are in line with journals’s reference system based on Chicago Manual of Style.
- Copyright Transfer Form
- Permission for non-published material
- Title page
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript both in Turkish and in English
  - ✓ All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
  - ✓ Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
  - ✓ ORCIDs of all authors.
- Main Manuscript Document
  - ✓ Important: Please avoid mentioning the the author (s) names in the manuscript.
  - ✓ The title of the manuscript both in Turkish and in English
  - ✓ Abstracts (250 words) both in Turkish and in English
  - ✓ Key words: 5-10 words both in Turkish and in English
  - ✓ Manuscript body text
  - ✓ Acknowledgements, grant supports, conflicts of interest should be indicated
  - ✓ References
  - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title)

CONTACT INFO

Editor-in-chief : Prof. Dr. Cengiz ÇAKMAK

E-mail : felsefearkivi@istanbul.edu.tr

Phone : +90 (212) 455 57 00 / 15801

Address : Istanbul University, Faculty of Letters,
Department of Philosophy
34459 Beyazıt Istanbul - Turkey

TELİF HAKKI DEVİR FORMU / COPYRIGHT TRANSFER FORM

Felsefe Arkivi
Archives of Philosophy

İstanbul Üniversitesi
Istanbul University

Telif Hakkı Devir Formu
Copyright Transfer Form

Sorumlu yazar Responsible/Corresponding author	
Makalenin başlığı Title of manuscript	
Kabul Tarihi Acceptance date	
Yazarların listesi List of authors	

Sıra No	Adı-Soyadı Name - Surname	E-Posta E-mail	İmza Signature	Tarih Date
1				
2				
3				
4				
5				

Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, Kısa bildiri, v.b.) Manuscript Type (Research Article, Review, Short communication, etc.)	
--	--

Sorumlu yazarın, Responsible/Corresponding author's,	
--	--

Çalıştığı kurum	(University/company/instituiton)
Posta adresi	(Address)
e-posta	(e-mail)
Telefon no; GSM	(Phone / mobile phone)

Yazarlar kabul ederler:
Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini, onayladıklarını ve başvurduklarını Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dökümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. Sunulan makale üzerindeki mali haklarını, özellikle işleme, çoğaltma, temsil, basım, yayım, dağıtım ve İnternet yoluyla iletim de dahil olmak üzere her türlü umuma iletim haklarını İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ yetkili makamlarınca sınırsız olarak kullanılmak üzere İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'ne devretmeyi kabul ve taahhüt ederler. Buna rağmen yazarların veya varsa yazarların işverenin patent hakları, yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemesizin kullanma hakkı makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır. Bununla beraber yazar(lar) makaleyi çoğaltma, postayla veya elektronik yolla dağıtım hakkına sahiptir. Makalenin herhangi bir bölümünün başka bir yayında kullanılmasına İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin yayıncı kuruluş olarak belirlenmesi ve Dergiye atıfta bulunulması şartıyla izin verilir. Atft yapılrken Dergi Adı, Makale Adı, Yazar(lar)ın Adı, Soyadı, Cilt No, Sayı No ve Yıl verilmelidir. Yayınlanan veya Yayına kabul edilmeden önceki dökümanlar (fotoğraf, orijinal şekil vb.) karar tarihinden başlamak üzere bir yıl süreyle İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nce saklanır ve bu sürenin sonunda imha edilir. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara istenecek hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz. Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılrken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanmadığını taahhüt ederim/ederiz. Bu telif hakkı formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Formun ayrı kopyaları (tamamlanmış olarak) farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kanıtlanabilir onaylı olması gerekir.

The authors agree that
The manuscript submitted is his/her/their own original work and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. Notwithstanding the above, the Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights other than copyright, such as patent rights; to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching or oral presentations, the right to reproduce the article for their own purposes provided the copies are not offered for sale. However, reproduction, posting, transmission or other distribution or use of the article or any material contained therein, in any medium as permitted hereunder, requires a citation to the Journal and appropriate credit to İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ as publisher, suitable in form and content as follows: Title of article, author(s), journal title and volume/issue, Copyright© year. All materials related to manuscripts, accepted or rejected, including photographs, original figures etc., will be kept by İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ for one year following the editor's decision. These materials will then be destroyed. I/We indemnify İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This copyright form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Sorumlu yazarın; Responsible/Corresponding author's;	İmza/Signature	Tarih/Date
		...../...../.....

